

U Jugoistočnoj Evropi ništa novo

Uporedno regionalno istraživanje korupcije u visokom obrazovanju u Bugarskoj,
Makedoniji, Hrvatskoj, Moldaviji i Srbiji

Izdavač

Beogradska otvorena škola
Beograd, Masařikova 5, Palata Beograd, XVI sprat
Tel: +381 11 30 65 800
Faks: +381 11 36 13 112
I mejl: bos@bos.rs
www.bos.rs
www.facebook.com/bos.rs

Za izdavača

Vesna Đukić

Uredništvo

Antikorupcijska studentska mreža u Jugoistočnoj Evropi

Priredili

Mihailo Gajić, Sanja Nasevski i Lav Boris Kozakijević

Tehnički saradnik

Nikola Stevanović

Štampa
naziv

Tiraž

broj

ISBN broj?

Ocene iznete u ovoj publikaciji predstavljaju lični stav autora i autorke i ne izražavaju mišljenje Beogradske otvorene škole

U Jugoistočnoj Evropi ništa novo

Uporedno regionalno istraživanje korupcije u visokom obrazovanju u Bugarskoj, Makedoniji, Hrvatskoj, Moldaviji i Srbiji

SADRŽAJ

O Antikorupcijskoj studentskoj mreži
O Beogradskoj otvorenoj školi
Ključni problemi u visokom obrazovanju zemalja članica AKSM

Sistemi visokog obrazovanja u zemljama članicama AKSM

Sistem visokog obrazovanja u Makedoniji
Sistem visokog obrazovanja u Bugarskoj
Sistem visokog obrazovanja u Hrvatskoj
Sistem visokog obrazovanja u Moldaviji
Sistem visokog obrazovanja u Srbiji

Istraživanje

Potreba za regionalnim istraživanjem korupcije u visokom obrazovanju
Metodologija
Ciljevi, tema i svrha istraživanja
Uzorci

Rezultati istraživanja

Razno
Percepcija korupcije: tolerancija, iskustvo i percepcija rasprostranjenosti
Tolerancija prema korupciji
Iskustvo sa korupcijom
Percepcija studenata o rasprostranjenosti korupcije

Stavovi prema osobama koje su uključene u korupciju
Spremnost / voljnost za prijavljivanje korupcije

Fokus grupe
Zahtevi za pristup informacijama od javnog značaja
Umesto zaključka

O Antikorupcijskoj studentskoj mreži

Antikorupcijska studentska mreža u Jugoistočnoj Evropi je međunarodni projekat koji čine Centar za razvoj obrazovanja Beogradske otvorene škole u Srbiji, studentske organizacije Društvo mladih za mir i razvoj na Balkanu iz Bugarske, Monitor Statistika iz Hrvatske, Omladinski obrazovni forum iz Makedonije i Nacionalni centar za transparentnost i ljudska prava iz Moldavije. Projekat uključuje istraživanje korupcije u visokom obrazovanju, razmenu iskustva u sprovođenju metodologije i rezultata istraživanja između organizacija članica mreže, kao i radionice i treninge za studente.

Pored istraživanja, aktivnosti članova mreže uključuju informisanje javnosti i podizanje svesti u zajednici o nivou korupcije u visokom obrazovanju, zagovaranje za institucionalne mehanizme koji služe prevenciji korupcije kroz organizovanje okruglih stolova i konferencija za medije, ali i treninge koji osnažuju studente da aktivno učestvuju u reformama, uz edukaciju o zaštiti studentskih prava, timskom radu i lobiranju.

Projekat traje od 2003. godine. Od tada, sprovedena su obimna istraživanja korupcije na državnim univerzitetima u Srbiji i organizovani su brojni edukativni programi i radionice u kojima je učestvovalo više od 450 studenata iz Srbije. Takođe, studenti četiri generacije Odeljenja za napredne dodiplomske studije Beogradske otvorene škole su bili uključeni u projekat kao asistenti ili mlađi istraživači u procesu anketiranja i kvalitativnog istraživanja o specifičnim problemima korupcije u visokom obrazovanju na brojnim univerzitetima.

U prvoj fazi projekta, sprovedeno je regionalno istraživanje o korupciji u pet država i obrađeni su dobijeni rezultati.

U drugoj fazi projekta, tokom 2005. godine, glavni cilj članova Mreže je bio da se informiše i podigne svest u univerzitetskim zajednicama i opštoj javnosti o stepenu i vrstama korupcije koje su prisutne na univerzitetima.

Treća faza projekta je započela u februaru 2008. godine. U ovom trogodišnjem projektnom ciklusu, članovi Mreže su se usmerili na monitoring različitih oblika koruptivnih procesa na visokoobrazovnim institucijama u jugoistočnoj Evropi. Kao logičan nastavak ovih aktivnosti, nametnuto se sprovođenje novog regionalnog istraživanja o korupciji u visokom obrazovanju tokom 2012. godine, sa naglaskom ne samo na pojavnim oblicima nego i na iskustvu sa i stavovima prema koruptivnim aktivnostima.

Dugoročni ciljevi članova Mreže su da se smanji nivo korupcije i da se stvori transparentno visoko obrazovanje u regionu.

O Beogradskoj otvorenoj školi

Beogradská otvorená škola (BOŠ) je neprofitna, obrazovna organizácia građanskog društva osnovana 1993. godine. BOŠ doprinosí ukupnom razvoju društva kroz dodatno obrazovanje i obuku nosilaca društvenih promena, stručnu podršku institucijama, istraživanje i razvoj javnih politika u cilju izgradnje moderne zajednice zasnovane na demokratskim vrednostima.

BOŠ svoju misiju sprovodi kroz aktivnosti Odeljenja za napredne dodiplomske studije i osam centara:

- Centar za razvoj obrazovanja,
- Centar za izgradnju kapaciteta,
- Centar za evropske integracije,
- Centar za proučavanje informacionih tehnologija,
- Centar za vođenje karijere i savetovanje,
- Centar za istraživanja religije,
- Savetodavni obrazovni centar i
- Centar za izdavaštvo.

Centar za razvoj obrazovanja (CDE) unapređuje sisteme obrazovanja, osposobljavanja i zapošljavanja kroz istraživanja i edukaciju u cilju podrške ukupnom društvenom razvoju Srbije i uspostavlja

regionalnu i međunarodnu saradnju radi uvođenja evropskih dobrih obrazovnih praksi. Aktivnosti Centra su:

- Istraživanje i analize razvojnih procesa i predlaganje praktičnih politika u oblasti visokog i stručnog obrazovanja, ospozobljavanja i zapošljavanja;
- Razvoj, primena i promovisanje savremenih nastavnih metoda i inovacija u obrazovanju i ospozobljavanju;
- Razvoj i kreiranje odgovarajućih modela saradnje sa socijalnim partnerima i zainteresovanim grupama;
- Obuka predstavnika studenata za učešće u vođenju i razvoju sistema obrazovanja;
- Umrežavanje, pružanje podrške i stručne pomoći nosiocima razvoja obrazovanja na regionalnom i međunarodnom nivou.

Vizija BOŠ-a je bolje društvo zasnovano na slobodi, znanju i inovaciji.

Ključni problemi u visokom obrazovanju zemalja članica Antikorupcijske studentske mreže u Jugoistočnoj Evropi

Ako uzmemo u obzir celokupan društveni, ekonomski i kulturni razvoj, a takođe i zajedničku istorijsku dimenziju u zemljama Jugoistočne Evrope, onda je vrlo verovatno da ove zemlje dele određene zajedničke probleme u funkcionisanju institucija, što se odražava na polje visokog obrazovanja. Nekoliko istraživanja Antikorupcijske studentske mreže koja su sprovedena od 2006. godine pokazuju da problemi koji se javljaju u visokom obrazovanju u ovim zemljama zaista imaju zajedničku nit.

Zakonodavni okviri su na neki način manjkavi i komplikovani, što stvara mogućnost da se oni interpretiraju na različite načine. Drugi problem sa zakonodavnim okvirom je necelovita implementacija Bolonjske reforme, koja svoj uzrok ima u slabim javnim institucijama i autonomiji univerziteta. Zahvaljujući autonomiji univerziteta javne institucije, kao što je Ministarstvo obrazovanja, imaju malo autoriteta nad radom institucija visokog obrazovanja, te je njihova kontrolna uloga prilično ograničena, što u neretkim slučajevima dovodi do različitih zloupotreba.

Ovo se naročito odnosi na sistem regulisanja kazni, gde ponekad i sudstvo ne uspeva da uspešno reši konkretnе probleme.¹ Finansiranje institucija visokog obrazovanja je takođe ozbiljan problem: novčana davanja iz javnih fondova za državne fakultete nisu dovoljna za održavanje visokih standarda nastave, a ova situacija je dodatno pogoršana činjenicom da postoji mnogo nepravilnih raspodela sredstava, što sprečava potrebne investicije. Finansijski sistem ne uzima u obzir indikatore efikasnosti, već se oslanja na paušalno finansiranje bilo po instituciji ili po upisanom studentu. Drugi problem koji proističe iz ovoga je potreba fakulteta da se oslene na druge izvore finansiranja, što obično znači naplaćivanje stalno rastućih studentskih taksi i prijava, kao i školarina, na netransparentni način, što znači da student treba da plaća neke od usluga na fakultetu ne znajući tačno šta, koliko i zašto plaća.

Sistemi visokog obrazovanja u zemljama članicama Antikorupcijske studentske mreže u Jugoistočnoj Evropi

Sistem visokog obrazovanja u Makedoniji

Za potrebe kreiranja ovog izveštaja, predstavljena je sažeta ali sveobuhvatna analiza sistema visokog obrazovanja u Makedoniji. Analiza se sastoji iz dva segmenta. Najpre je na osnovu konsultovanja objavljenog materijala napravljen pregled najvažnijih elemenata sistema visokog obrazovanja u Makedoniji.

¹ Na primer, srpska afera "Indeks" gde je većina predavača sa Pravnog fakulteta u Kragujevcu bila optužena za "prodaju" ispita u 2007. godini, ali sud i dalje nije doneo presudu. Slična hrvatska afera "Indeks" na Univerzitetu u Zagrebu je na kraju rešena, ali u dužem vremenskom periodu nego što je bilo potrebno.

Opšti pregled analize:

- Zakonski okvir sistema visokog obrazovanja u Makedoniji,
- Organizaciona struktura regulatornih tela u sistemu visokog obrazovanja,
- Visoko obrazovanje i Bolonjski sistem,
- Princip autonomije Univerziteta,
- Finansiranje visokog obrazovanja u Makedoniji.

Zakonski okvir sistema visokog obrazovanja u Makedoniji

Kada je reč o zakonskom okviru za visokoškolske ustanove u Makedoniji, glavni izvor jeste Zakon o visokom obrazovanju. Ovaj zakon reguliše autonomiju univerziteta i akademsku slobodu, uslove i procedure za osnivanje i ukidanje visokoškolskih ustanova, obezbeđivanje i proveru kvaliteta visokog obrazovanja, osnove za organizaciju, upravljanje, razvoj i finansiranje visokog obrazovanja. Pored toga, Zakon o visokom obrazovanju smatra se osnovnim zakonom u ovom domenu. Ovaj zakon se menjao sukcesivno u 2009/10/11/12/13. godini i bio je osporavan pred Ustavnim sudom pod pretpostavkom da nije poštovao ustavne odredbe koje su u vezi sa pravom na slobodu udruživanja.² Zakoni u vezi sa visokim obrazovanjem su: Zakon o studentskim domovima, Zakon o akreditaciji, Zakon o celoživotnom obrazovanju, Zakon o osnivanju Nacionalne agencije za mobilnost i programe Evropske unije, Zakon o visokoškolskim ustanovama verskih zajednica i drugi. Ovaj skup zakona čini zakonski okvir koji se odnosi na visoko obrazovanje i važi za sve univerzitete u Makedoniji.

Kada je reč o zakonskom okviru sistema visokog obrazovanja, važno je pomenuti i da je propisano da svaki univerzitet, odnosno svaka nezavisna visokoškolska ustanova mora imati osnovni dokument: statut koji detaljno reguliše internu organizaciju, način sprovodenja nastavnih aktivnosti, prava i način funkcionisanja donošenja odluka, kao i ostala pitanja od značaja za sprovođenje nastavnih aktivnosti. Skupština Republike Makedonije odobrava statut svakog državnog univerziteta i svake nezavisne državne visokoškolske ustanove, dok osnivač privatne visokoškolske ustanove odobrava statut te ustanove pre nego što Ministarstvo preuzme nadležnost u domenu visokog obrazovanja. Međutim, veliki deo zakona usvaja se bez detaljnijeg istraživanja ili analize ovih pitanja. Čak i kada se zakon kreira po sprovođenju neophodnog istraživanja ili analize, ti dokumenti su retko dostupni javnosti. Kako je ranije istaknuto, zakonodavni proces retko uključuje konsultovanje strana na koje taj zakon može uticati, što ozbiljno šteti celokupnoj legitimnosti predloženih izmena (čak i kada usvojeni dokument odražava najbolje namere zakonodavaca).

Organizaciona struktura regulatornih tela

Neke od postojećih institucija i agencija u visokom obrazovanju u Makedoniji su:

1) Sektor za visoko obrazovanje koji se nalazi u okviru Ministarstva prosvete i nauke Republike Makedonije. Organizaciona struktura ovog sektora obuhvata tri jedinice:

- Centar za visoko obrazovanje, međunarodnu saradnju, Tempus i CEPPUS
- Centar za podršku Odboru za akreditaciju, Agenciji za evaluaciju i Savetu za visoko obrazovanje
- Centar za izjednačavanje i nostrifikaciju kvalifikacija stečenih na stranim visokoškolskim ustanovama

2) Nacionalna agencija za mobilnost i programe Evropske Unije

Nacionalna agencija za mobilnost i programe Evropske Unije je državna institucija osnovana zakonom koji je usvojila Skupština Republike Makedonije. Cilj ove agencije je promocija i implementacija obrazovnih programa EU u Republici Makedoniji.

Implementacijom ovih programa, Nacionalna agencija za mobilnost i programe EU doprinosi razvoju društva zasnovanog na znanju, održivom ekonomskom razvoju, povećanju broja radnih mesta i većoj socijalnoj koheziji, istovremeno omogućujući podršku i naročito razmenu, saradnju i mobilnost u sferi obrazovanja.

Korisnici ovog programa su: učenici, studenti, nastavnici, profesori, edukatori i ostalo osoblje zaposleno u okviru neke od faza obrazovnog procesa, privredna preduzeća, istraživački centri, kao i udruženja građana.

2 <http://www.ustavensud.mk/domino/WEBSUD.nsf/ffc0feee91d7bd9ac1256d-280038c474/126989affb036cd1c12574040040210d?OpenDocument>

Komisija za akreditaciju i evaluaciju u visokom obrazovanju

(Član 68, prečišćen tekst Zakona o visokom obrazovanju): Garanciju kvaliteta i evaluaciju visokog obrazovanja vrši Komisija za akreditaciju i evaluaciju u visokom obrazovanju.

(Član 69, prečišćen tekst Zakona o visokom obrazovanju):

Sistem garancije kvaliteta i evaluaciju visokog obrazovanja uključuje:

- odobrenje, potvrdu i priznavanje neke visokoškolske ustanove i nastavnih programa u cilju sprovođenja nastavnih aktivnosti u skladu sa Zakonom, stečenih akreditacijom (u daljem tekstu: akreditacija)
- evaluaciju kvaliteta sprovođenja nastavnih aktivnosti, upravljanja, finansiranja, akademskih i ostalih aktivnosti i njihovih prioriteta, sprovedenu od strane evaluacionog sistema (u daljem tekstu: evaluacija), i
- ostale aktivnosti i mehanizme kojima se razvija i održava kvalitet visokog obrazovanja, utvrđene zakonom i aktima tela koje vrše procenu kvaliteta visokog obrazovanja.

Evaluacija se vrši evaluativnim metodama kao što su spoljna evaluacija, samo – evaluacija, kao i uz pomoć sistema za evaluaciju kvaliteta akademskog osoblja.

Nacionalni savet za visoko obrazovanje, nauku, inovacije i tehnologiju

Izmena uvedena najnovijim amandmanima Zakona o visokom obrazovanju je sledeća: Nacionalni savet jeste savetodavno i ekspertsко telo Vlade. Nacionalni savet sačinjava sedamnaest članova (Ministar prosvete i nauke, Predsednik Akademije za umetnost i nauku, predstavnik Konferencije rektora, šest predstavnika Konferencije univerziteta, dva predstavnika poslovnog sektora). Nacionalni savet obezbeđuje osnovu i daje smernice Vladi po pitanjima nacrta Nacionalnog plana za visoko obrazovanje i naučno istraživanje, predlaže zakone, razvija politike na zahtev Ministra, sprovodi interne i spoljne evaluacije naučno-istraživačke delatnosti, kreira baze podataka, pruža podršku za saradnju i promoviše itd. Međutim, u vreme nastanka ovog izveštaja, Nacionalni savet još uvek nije započeo sa radom, tako da njegov rad nije mogao biti ocenjen.

Državno nadzorništvo obrazovanja

Cilj ovog tela jeste da obezbedi nadzor kvaliteta i efektivnost nastavnog procesa. Kao metode rada koristi evaluaciju i procenu implementacije zakona. Konkretno, u slučaju visokog obrazovanja, nadzorništvo je ovlašćeno da radi na primeni državnih zakona, imajući u vidu statute i prakse individualnih univerziteta/fakulteta.

Visoko obrazovanje i Bolonjski proces

Zakon o visokom obrazovanju Republike Makedonije pruža pregled visokoškolskih ustanova.

Član 16 ovog zakona kaže:

- Visokoškolske ustanove jesu univerziteti i visoke škole strukovnih studija.
- Visokoškolske ustanove u sklopu univerziteta jesu fakulteti, umetničke akademije i visoke škole strukovnih studija.
- Naučne institucije se takođe nalaze u sklopu univerziteta, kao zasebni entiteti na univerzitetu.
- Visoke škole strukovnih studija mogu se osnivati kao nezavisne visoke škole strukovnih studija ili kao deo univerziteta.
- Visokoškolske ustanove mogu biti državne, privatno – državne neprofitne institucije, i privatne (profitne ili neprofitne) institucije.

U Makedoniji postoji pet državnih univerziteta, sedamnaest privatnih i jedna privatno – državna visokoškolska ustanova. Svi univerziteti su akreditovani od strane Ministarstva prosvete. U skladu sa Bolonjskom deklaracijom, studijski ciklus je organizovan po sledećem modelu: tri godine osnovnih studija uz dve godine master – studija. Međutim, neki studijski programi organizovani su po modelu: četiri godine osnovnih studija uz jednu godinu master – studija.

Ciklusi visokog obrazovanja su takođe utvrđeni članom 93 Zakona o visokom obrazovanju:

- Studijski programi podeljeni su u tri ciklusa visokog obrazovanja:
 - prvi ciklus univerzitskih studija,
 - drugi ciklus univerzitskih studija, i
 - treći ciklus – doktorske studije.
- Krajnja instanca svakog ciklusa univerzitskih studija jeste sticanje određene diplome.
- Određeni studijski programi mogu se realizovati integralno tokom prvog i drugog ciklusa.
- Svaki ciklus studija usklađuje se sa Evropskim sistemom za prenos bodova (ESPB), u skladu sa kojim se, po pravilu, 60 ESPB stiče u toku jedne akademske godine.

Makedonija je potpisala Bolonjsku deklaraciju na sastanku ministarstava u Berlinu septembra 2003. godine, čime je zvanično postala jedna od zemalja u kojima se sprovodi Bolonjski proces. Za prosvetne vlasti u Makedoniji, implementacija ključnih stavki Bolonjske deklaracije predstavljala je svojevrsnu obavezu.

Autonomija univerziteta

Pojam autonomije univerziteta regulisan je Zakonom o visokom obrazovanju, sa naglaskom na slobodu, nezavisno mišljenje, upravljanje i neotuđivost univerzitetskog prostora.

Trenutna situacija je takva da, iako je autonomija formalno zagarantovana zakonom, i javno mnjenje i akademska zajednica su ipak u više navrata reagovali na navodna kršenja principa autonomije. Prema rečima profesora, ova kršenja su obuhvatala sledeće: osnivanje novih fakulteta bez konsultacija sa akademskom zajednicom, podelu najvećeg univerziteta na manje univerzitetske jedinice, svođenje zapošljavanja dodatnog osoblja na minimum, uvođenje kazni netipičnih za prirodu akademskog posla itd.³ Ova reakcija je izazvana amandmanima Zakona o visokom obrazovanju donetim 2012. godine, kojima nisu prethodile javne diskusije i konsultovanje sa interesnim stranama. Ovo pitanje je ponovo pokrenuto 2013. godine, sa usvajanjem novih amandmana, dok je opozicija bojkotovala rad Skupštine.⁴ Neki analitičari smatraju da će ovi amandmani povećati moć države nad univerzitetima, što se kosi sa idejom o autonomiji.

Finansiranje sistema visokog obrazovanja

Finansiranje visokog obrazovanja može se posmatrati na tri nivoa: finansiranje na nivou države, finansiranje na nivou univerziteta i finansiranje na nivou fakulteta.

Finansiranje visokog obrazovanja utvrđuje se Zakonom o visokom obrazovanju i Programom aktivnosti u visokom obrazovanju koje Skupština usvaja na svake četiri godine. Državni univerziteti i studijski programi od društvenog značaja finansiraju se iz Državnog budžeta Republike Makedonije.

Visokoškolske ustanove mogu pribaviti sredstva od:

- pružanja nastavnih usluga domaćim ili stranim pravnim licima,
- naplata naučnih ili stručnih usluga domaćim ili stranim pravnim ili fizičkim licima,
- kamata,
- prihoda od autorskih prava koja su u vlasništvu neke visokoškolske ustanove, i
- legata, poklona, zaveštanja, donacija i ostalih izvora.

Relevantni akteri u finansiranju visokog obrazovanja na nivou univerziteta su: Senat, koji usvaja godišnji finansijski plan za određeni univerzitet, Rektor, koji odlučuje o svim finansijskim pitanjima koja nisu poverena Senatu i Savetu za razvoj i finansiranje visokog obrazovanja, koji predlaže dekrete za utvrđivanje mera i kriterijuma za finansiranje aktivnosti visokoškolskih ustanova.

Relevantni akteri za finansiranje visokog obrazovanja na nivou fakulteta su: Naučni i akademski savet, koji usvaja četvorogodičnji program za razvoj i godišnji operativni program, Dekan, koji upravlja imovinom fakulteta i Dekanat koji implementira finansijske odluke i politike. Na nivou fakulteta, finansije se regulišu statutima fakulteta i četvorogodišnjim programom za razvoj.

Sistem visokog obrazovanja u Bugarskoj

Nakon promena koje su se desile u Bugarskoj devedesetih godina, zajedno sa transformacijom kompletног političkog i društvenog sistema desile su se i ozbiljne promene u strukturi i funkcionisanju sistema visokog obrazovanja. Na prvom mestu, pod pritiskom tranzicije, bugarski Parlament je 1990. godine usvojio Zakon o akademskoj autonomiji. Međutim, ovaj zakon je 1995. godine zamjenjen Zakonom o visokom obrazovanju, koji je pretrpeo ozbiljne izmene 1999. godine. Potonja dva zakona predstavljaju dva najznačajnija zakona u vezi sa visokim obrazovanjem u Bugarskoj.⁵ Sudeći po svedocima ovih promena, najbitnije promene odnosile su na ciklus studiranja, kreiranje agencije za proveru kvaliteta i akreditaciju ustanova visokog obrazovanja. Uložen je napor da se kreiraju i usvoje

3 <http://utrinski.com.mk/?ItemID=613354644FBFB942A896B2C5E2F864E3>

4 <http://www.radiomof.mk/zakonot-se-menuva-za-postroga-vladina-kontrola-vrz-univerzitetite/>

5 http://www.emuni.si/Files/Denis/Conferences/EMUNI_HE-R/Proceedings/Papers/46.pdf

novi nastavni planovi i programi, naročito u domenu društvenih nauka.⁶ Besplatno obrazovanje je ukinuto 1999. godine i uvedene su školarine na svim državnim univerzitetima.⁷ Amandmanom iz 2010. godine uvedeno je plaćeno školovanje i zagarantovano pravo svake visokoškolske ustanove na obrazovnu franšizu.

Državne vlasti igraju veliku i značajnu ulogu u razvoju i funkcionisanju visokog obrazovanja u Bugarskoj. U skladu sa zakonodavstvom Bugarske, država je u obavezi da obezbedi uslove za razvoj i dostupnost visokog obrazovanja, kao i da razvija i implementira državnu politiku u domenu visokog obrazovanja. U cilju obavljanja ovih funkcija, državne vlasti u Bugarskoj koriste različita sredstva i preduzimaju merae kao što su: monitoring kvaliteta visokog obrazovanja, stipendiranje studenata tokom studiranja, pružanje društvenog podsticaja i beneficija određenim studentima, razvijanje sistema studentskih kredita itd. Važno je napomenuti da država obezbeđuje prostor i poreske olakšice visokoškolskim ustanovama.

Funkcije koje država ima u okviru visokog obrazovanja obavljaju **Državna skupština i Savet ministara**, dve glavne zakonodavne i izvršne institucije. Državna skupština donosi završne odluke za osnivanje, uređenje i ukidanje visokoškolskih ustanova i određuje godišnje subvencije za ove ustanove. Običaj je da Savet ministara podnosi predloge za osnivanje i uređenje visokoškolskih ustanova Državnoj skupštini. Savet ministara takođe ima pravo da zatvori ili osnuje nove fakultete i univerzitete, kao i da odobri opšte smernice i okvir državne politike koji se odnosi na visoko obrazovanje. Odluke Saveta određuju jednoobrazne državne zahteve za dobijanje diploma, kao i listu zanimanja i upisnu politiku.

Ministarstvo prosvete, omladine i nauke predstavlja glavno izvršno telo koje sprovodi državnu politiku u domenu obrazovanja. Uz koordinaciju i nadzor, njegova funkcija je i izvršna. Ministarstvo je odgovorno za implementaciju i razvoj nacionalnih obrazovnih strategija. Jedna od važnih funkcija Ministarstva jeste prikupljanje sredstava i njihovo raspoređivanje prilikom finansiranja različitih visokoškolskih ustanova u Bugarskoj. Ministarstvo takođe koordiniše upravljanje posedima koji su u državnom vlasništvu i vodi računa o razvoju materijalne i tehničke osnove za razvoj obrazovanja i nauke.

Ministar prosvete takođe koordiniše rad različitih visokoškolskih ustanova; sastavlja predloge koje podnosi Savetu ministara o broju studenata u privatnim i državnim visokoškolskim ustanovama, nakon konsultovanja sa upravom ovih ustanova. Njegova funkcija je i sastavljanje predloga visine školarine za svaki univerzitet, pošto se konsultuje sa upravom univerziteta.

U sklopu Ministarstva prosvete nalazi se sektor pod nazivom „Visoko obrazovanje“. Ova struktura koordiniše aktivnosti visokoškolskih ustanova u Bugarskoj i pomaže ministru prosvete pri obavljanju funkcije nadzora implementacije zakona, regulatornih normi itd. Bitno je pomenuti da ovaj sektor takođe koordiniše implementaciju evropskih zakona, Bolonjske deklaracije i takođe koordiniše odnos između visokoškolskih ustanova i tržišta rada.

Nacionalna agencija za evaluaciju i akreditaciju osigurava kvalitet aktivnosti i usluga koje pružaju visokoškolske ustanove. Agencija sprovodi post-akreditacioni monitoring i kontrolu nad kapacitetima visokoškolskih ustanova.

Zakon o visokom obrazovanju reguliše postojanje tela na nacionalnom nivou u cilju usklađivanja interesa visokoškolskih ustanova i interesa državnih institucija. Ovo telo je Savet rektora visokoškolskih ustanova. Njegova glavna funkcija jeste komunikacija sa državnim vlastima po pitanju državnog budžeta i konsultovanje sa Ministarstvom prosvete po pitanju školarina i ostalih pitanja koja su u njihovoj nadležnosti.

U okviru sistema visokog obrazovanja funkcioniše i Nacionalno predstavništvo studentskih saveta. Ovo telo bi trebalo da predstavlja i brani zajednički interes svih studenata pred državnim vlastima.

6 Nick Clark, "Bulgaria", *World Education News & Reviews*, tom 16, Issue 6, November/December 2003, cited by Dr. Rumiana Marinova-Christidi. Oba članka mogu se naći ovde: http://www.emuni.si/Files/Denis/Conferences/EMUNI_HE-R/Proceedings/Papers/46.pdf i ovde: <http://www.wes.org/ewenr/03Nov/Bulgaria.htm>

7 Ibid

Studentski savet svakog univerziteta ima svoje predstavnike u Nacionalnom predstavništvu studentskih saveta.

Visokoškolske ustanove

U zavisnosti od toga u čijem su vlasništvu, visokoškolske ustanove delimo da dva tipa: državne, odnosno u vlasništvu države, i privatne. Država omogućava posed i godišnju subvenciju za državne visokoškolske ustanove. Postoje tri vrste visokoškolskih ustanova: Univerziteti, visoke škole strukovnih studija i nezavisni koledži.

Univerzitet je visokoškolska ustanova koja pruža obrazovanje u najmanje tri od četiri glavne oblasti nauke – humanističkim, prirodnim, društvenim i tehničkim naukama – na nivou osnovnih studija, master studija i doktorskih studija.

Visoke škole strukovnih studija sprovode obuku i istraživanja u jednoj od glavnih oblasti nauke. Naziv individualne specijalizovane visokoškolske ustanove može odražavati specifičnost ponuđenih kurseva.

Nezavisni koledži pružaju strukovno obrazovanje. Obrazovanje traje tri godine i po završetku osnovnih studija, studenti dobijaju zvanje "diplomirani strukovni...". Po diplomiranju, studenti mogu da nastave školovanje na master-studijama.

Strukturu visokoškolskih ustanova čine upravljačka tela, osnovne i pomoćne jedinice.

Upravljačka tela u visokoškolskim ustanovama jesu Generalna skupština, Akademski odbor i Predsedavajući. Osnovne jedinice čine odseci, instituti, podružnice, koledži i sedišta. Pomoćne jedinice jesu sekcije, centri, klinike, biblioteke, laboratorije, eksperimentalne stanice, centri za izdavaštvo, proizvodne jedinice i ostale zasebne jedinice.

Finansiranje visokog obrazovanja u Bugarskoj

Izvori finansiranja visokoškolskih ustanova u Bugarskoj su dvojaki – finansiranje iz državnog budžeta ili od prihoda samih univerziteta. Državne visokoškolske ustanove dovijaju godišnje subvencije iz državnog budžeta, što predstavlja njihov glavni izvor prihoda (udeo od 65 %). Visinu državne subvencije za svaki državni univerzitet određuje Savet ministara i ona je uključena u Zakon o državnom budžetu. Glavni kriterijum za raspoređivanje subvencija na različite univerzitete nekada je bio broj studenata koji se školuju na nekom univerzitetu. Međutim, izmenom Zakona o visokom obrazovanju iz 2012. godine uveden je drugi kriterijum - rangiranje univerziteta na osnovu kvaliteta pruženog obrazovanja i usaglašenosti sa potrebama tržišta rada. Pojedinačni rejting meri se na osnovu više indikatora, od kojih svaki ima različitu težinu pri utvrđivanju konačnog rejtinga. Indikatori su grupisani u tri grupe: obrazovni proces, naučno-istraživačka delatnost, povezanost sa i zadovoljavanje potreba tržišta rada.

Subvencije iz državnog budžeta namenjene su podršci naučne i istraživačke aktivnosti, omogućavanju socijalnih beneficija za studente (stipendije, studentski domovi itd.) i omogućavanju realizacije nastavnog procesa. Državne subvencije pokrivaju troškove studija jednog studenta. Ova subvencija se daje kada se obračunaju troškovi školarine. Za studenta na budžetu školarina je procentualno prosečan iznos troškova po studentu. Školarina koju student plaća je 2/3 od proseka troškova za jednog studenta. Zakon o visokom školstvu dozvoljava državnim univerzitetima da "naplaćuju školovanje", npr. da primaju studente koji nisu na budžetu.

Pored toga, Država omogućava program stipendiranja studenata na osnovu postignutih rezultata tokom studiranja i materijalnog stanja svakog studenta. Već nekoliko godina postoji i program kreditiranja studenata. "Približno 1.7 % (4,800 studenata) upisanih na visokoškolske ustanove u Bugarskoj su 2011. godine bili korisnici studentskih kredita, dok su 6% (16,000 studenata) bili korisnici studentskih stipendija. Od 2009. godine, kao deo četvorogodišnjeg projekta finansiranog od strane EU, a koje je sprovedlo Ministarstvo prosvete, omladine i nauke, vlada je obezbedila dodatna sredstva za stipendije, pri čemu 5% studenata (15,000 studenata) dobija mesečne stipendije, a oko 4% studenata dobija finansijske nagrade."⁸

8 Strengthening Higher Education in Bulgaria, Izveštaj o nacrtu Svetske banke

Sistem ciklusa

Da bi ušli u sistem visokog obrazovanja u Bugarskoj, studenti moraju da završe osnovno i srednjoškolsko obrazovanje. Na taj način stiču uslov za upis na neku od visokoškolskih ustanova, pored ispunjavanja zahteva koje postavlja izabrana visokoškolska ustanova.

U Bugarskoj se visoko obrazovanje organizuje u tri ciklusa, odnosno tri stepena. Prvi stepen su osnovne studije, po čijem završetku se stiče titula diplomca ("Bachelor degree") ili Bacalavor. Drugi stepen jesu master-studije, dok treći stepen predstavljaju doktorske studije.

Titula diplomca može se dobiti na Univerzitetima i visokim školama strukovnih studija, kao i na koledžima. Studenti su u obavezi da završe osnovne studije iz izabrane oblasti u trajanju od četiri godine i steknu 240 ESPB bodova. Na kraju ovog ciklusa, studenti su u obavezi da polažu državne ispite ili da odrbrane završni diplomski rad. Postoji i titula "diplomirani strukovni...", koja se stiče po navršavanju tri godine osnovnih studija na koledžu i osvajanju 180 ESPB bodova. Koledž može biti nezavistan ili deo univerziteta.

Titula mastera može se steći na tri načina: nakon sticanja titule "diplomirani strukovni..." student je u obavezi da pohađa master studije u trajanju od dve godine; ukoliko je student dobio zvanje diplomiranog, odnosno završio četiri godine osnovnih studija, može steći zvanje mastera nakon master-studija u trajanju od godinu dana; pored toga, u oblastima kao što su medicina, pravo, arhitektura itd., studenti dobijaju zvanje mastera po navršetku pete godine studija. Međutim, to je "jedino moguće ukoliko nije predviđeno da studije uključuju zasebne diplomske i master-studije"⁹. Prema zakonu o visokom obrazovanju, master-studije omogućavaju produbljavanje stečenih znanja, u kombinaciji sa sticanjem specijalizovanih znanja iz izabrane oblasti.

Titula doktora je poslednji stepen u trocikličnom sistemu visokog obrazovanja u Bugarskoj. Za sticanje ove titule, neophodno je završiti tri godine redovnih doktorskih studija nakon master – studija, odnosno četiri godine vanrednih studija. Svaki doktorat bazira se na individualnom nastavnom planu, koji mora biti odobren od strane Odbora odseka. Odbor odseka takođe određuje i mentora. Da bi stekao zvanje doktora, student je u obavezi da odranni doktorsku disertaciju po završetku nastavnog procesa. Zvanje doktora može se steći na univerzitetima, kao i u akreditovanim naučnim organizacijama, kao što su Bugarska akademija nauka i Poljoprivredna akademija.

Broj studenata u institucijama visokog obrazovanja

Prema podacima Nacionalnog zavoda za statistiku, ukupan broj studenata u visokom obrazovanju u Bugarskoj je 285 292 za akademsku 2011/2012 godinu.¹⁰ Ovaj broj obuhvata zvanja i titule koje su u skladu sa zakonom - "diplomirani strukovni...", "diplomirani", "master" i "doktor".

Broj studenata za sticanje zvanja "diplomirani strukovni" iznosi 16,2 hiljade. Ovo zvanje stiče se na koledžima, od kojih postoje i državni i privatni. Prema podacima Nacionalnog zavoda za statistiku, 47,7% studenata koji su upisali koledž studira na privatnim koledžima, što je 7,7 hiljada studenata za 2011/2012 godinu.

Kada je reč o oblasti studiranja, najveći broj studenata se školuje iz oblasti ekonomije i poslovanja - 34,8%; sport i fizičko vaspitanje, turizam i hotelijerstvo – 19,1%; inženjerstvo i tehničke nauke – 18,6%.

Broj studenata na osnovnim i master studijama je 261,4 hiljade za 2011/2012 godinu. Od toga je 219,2 hiljade upisano na državne univerzitete, dok je na privatnim visokoškolskim ustanovama 44,9 hiljada, odnosno 17% od ukupnog broja studenata. Ako ove podatke uporedimo sa podacima iz proteklih godina, primećujemo porast u broju studenata i u državnim i u privatnim visokoškolskim ustanovama. Primera radi, tokom 2010/2011 godine, prema podacima Nacionalnog zavoda za statistiku, bilo je 215,3 hiljade studenata na državnim univerzitetima, dok je 40,3 hiljade studenata pohađalo privatne visokoškolske ustanove.¹¹ Ovaj porast je još upadljiviji ako uporedimo podatke iz akademske 2007/2008 godine. U periodu od pet godina, broj studenata je porastao za 27,3 hiljade, u poređenju sa 223,9 hiljade koliko ih je zabeleženo na državnim i privatnim visokoškolskim ustanovama u akademskoj 2007/2008 godini.

⁹ http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/national_summary_sheets/047_BG_EN.pdf

¹⁰ <http://www.nsi.bg/otrasal.php?otr=23&a1=782&a2=783&a3=784#cont>

¹¹ Education in the Republic of Bulgaria 2012, Nacionalni zavod za statistiku

Zabeležena je i drugačija raspodela broja studenata na državne i privatne visokoškolske ustanove. U 2011/2012 godini primetan je porast u broju studenata upisanih na privatne univerzitete u odnosu na prethodne godine. U 2010/2011 godini, broj studenata upisanih na privatne univerzitete bio je 40,3 hiljade. Taj broj je porastao, što se desilo zahvaljujući činjenici da je prošle godine jedan od najvećih privatnih koledža pretvoren u privatni univerzitet.¹²

Kada se radi o strukturi obrazovnih profila, najveći broj studenata se školuje iz oblasti ekonomije i poslovanja – 23%, zatim iz oblasti inženjerstva i tehničkih nauka – 13,9%, društvenih i humanističkih nauka – 12,3%. Studenti ređe biraju specijalizovanje iz oblasti poput prirodnih nauka, matematike i statistike. Prema podacima za sadašnji period (npr. godinu 2011/2012), samo se 0,5% od ukupnog broja studenata školuje iz oblasti prirodnih nauka, a 0,2% iz matematike i statistike.

Broj studenata upisanih na doktorske studije za 2011/2012 godinu je 1700. Ovde se takođe može videti porast u broju upisanih studenata od 14,8%, odnosno 608 studenata, u poređenju sa podacima iz 2010/2011 godine. Broj studenata koji su pohađali doktorske studije do 2011.godine je 4 703. Što se tiče najizučavаниjih oblasti na doktorskim studijama, najzastupljeniji su Inženjerstvo i tehnologija, Društvene nauke, Prirodne nauke i Zdravstvena zaštita.

Međutim, preovlađujući trend je očigledan. U odnosu na podatke za period od pre pet godina, primećuje se porast u broju studenata upisanih na visokoškolske ustanove. Ovaj porast se može pripisati određenim promenama u zakonu koje se tiču upisnog procesa. Primera radi, nakon usvajanja nekolicine amandmana, univerziteti imaju pravo da upisuju studente bez prijemnog ispita, i to na osnovu rezultata postignutih na državnim ispitima koji slede nakon završetka srednje škole. Pored toga, visokoškolske ustanove imaju pravo da same određuju proces ispitivanja. Na kraju krajeva, ovo pravo je zagarantovano njihovom autonomijom. U proteklih nekoliko godina, visokoškolske ustanove su nastojale da olakšaju upis. Neki od najpopularnijih načina za olakšavanje upisa jeste mogućnost pohađanja pripremnih kurseva, dva termina održavanja prijemnog ispita, proširene rang-liste, štampanje testova prijemnog ispita itd.

Ovaj trend se odražava na broj mlađih starosti između 19 i 23 godine koji su upisani na visokoškolske ustanove. Prema podacima iz Nacionalnog zavoda za statistiku, stopa mlađih starosti između 19 i 23 godine upisanih na visokoškolske ustanove je 42,6%.

Sistem visokog obrazovanja u Hrvatskoj

Zakonski okvir visokog obrazovanja

Visoko obrazovanje u Hrvatskoj je prevashodno regulisano Zakonom o naučnoj delatnosti i visokom obrazovanju, koji je stupio na snagu avgusta 2003. godine i utvrdio binarni sistem koji predstavlja model strukovnog obrazovanja koje se može steći na politehničkim fakultetima, visokim školama (ili koledžima) i, izuzetno, na univerzitetima, i za akademsko obrazovanje koje se može steći isključivo na univerzitetima. Glavna razlika između ova dva tipa visokoškolskih ustanova leži u tome da su univerziteti, za razliku od visokoškolskih institucija koje nude isključivo strukovno obrazovanje, u obavezi da sprovode istraživanja; predavači na univerzitetima moraju imati adekvatno zvanje u akademskoj zajednici i sprovoditi istraživanja tokom nastavnog procesa; univerziteti imaju pravo na nezavisno sprovođenje inicijalne akreditacije svojih studijskih programa (važi isključivo za državne univerzitete), i osnivanje posebnih jedinica kao što su fakulteti i akademije, koje predstavljaju pravno nezavisne entitete. Oba tipa visokoškolskih ustanova mogu organizovati i sprovoditi studijske programe i izdavati diplome po navršenom prvom i drugom stepenu studija (važi za akademske i strukovne univerzitete; od ostalih visokoškolskih ustanova samo strukovne imaju to pravo), ali jedino univerziteti mogu sprovoditi treći ciklus visokog obrazovanja. Po Zakonu, državne i privatne visokoškolske ustanove su ravnopravne.

Vrste visokoškolskih ustanova

Visoko obrazovanje u Hrvatskoj je nekada bilo raspoređeno na nekolicinu najznačajnijih univerziteta, ali su proteklih godina osnovani novi državni univerziteti (u Dubrovniku, Zadru i Puli). Uz to, inicijativa za polikentrični razvoj visokog obrazovanja sprovodi se od 2007. godine, kada su Ministarstvo nauke, prosvete i sporta i Fond za razvoj i zapošljavanje uložili osam miliona evra u cilju podrške

12 Ibid

osnivanju i razvoju strukovnih studijskih programa izvan tradicionalnih visokoškolskih centara. Javne institucije visokog obrazovanja su one koje je osnovala država. Univerziteti, politehničke i visoke strukovne škole mogu se osnivati na način propisan zakonom i odredbama koje utvrđuju osnivanje institucija. Okruzi, gradovi i mesne zajednice mogu osnivati visoke strukovne škole odlukama njihovih predstavničkih tela. Sve visokoškolske institucije u Hrvatskoj su neprofitne organizacije i pružaju usluge u cilju javnog dobra. Prema podacima Agencije za nauku i visoko obrazovanje, u Hrvatskoj postoji 119 priznatih visokoškolskih ustanova; od toga je 10 univerziteta, 15 politehničkih škola i 27 visokih strukovnih škola/koledža. Pored toga, postoji 67 fakulteta i akademija koji se nalaze u sklopu univerziteta, ali su zakonski priznati kao odvojeni i nezavisni pravni entiteti. Dok je većina visokoškolskih ustanova u vlasništvu države, 3 univerziteta, 2 politehničke škole i 24 visokih strukovnih škola su u privatnom vlasništvu. Najstariji univerziteti (Zagreb, Split, Osijek, Rijeka) nisu funkcionalno integrirani, dok nedavno osnovani univerziteti (Zadar, Dubrovnik i Pula) jesu.

Vrste studijskih profila i kvalifikacija u visokom obrazovanju

Zakon o akademskim i stručnim zvanjima i akademskom stepenu donet je 2007. godine i utvrdio je sveobuhvatni sistem zvanja za studente koji diplomiraju na studijskim programima sprovedenim po Bolonjskoj deklaraciji, kao i okvir za usklađivanje zvanja stečenih pre uvođenja Bolonjske reforme sa onima stečenim po uvođenju reforme. Akademski studijski programi za sticanje zvanja organizovani su prema sistemu prenosivih ESPB bodova i obuhvata tri ciklusa: dodiplomske, diplomske i postdiplomske studije. Strukovni studijski programi za sticanje zvanja takođe nose ESPB bodove ali su organizovani u dva ciklusa. Prema podacima Agencije za nauku i visoko obrazovanje, visoke institucije u Hrvatskoj nudile su više od 1200 studijskih programa u akademskoj 2009/10 godini. Prema podacima Nacionalnog zavoda za statistiku, u akademskoj 2009/10 godini bilo je 141 487 studenata koji su redovno pohađali kuseve na prvom i drugom stepenu studija, i dodatnih 30 476 studenata koji su pohađali kurseve, ali nisu položili sve ispite. Akademske 2009/10 godine, 22 034 studenata pohađalo je politehničke škole, 9 027 studenata pohađalo je visoke strukovne škole, a 114 202 studenata pohađalo je univerzitete. Od ovog broja, 110 835 studenata nalaze se u dvostepenom sistemu studija dok ostatak čine oni studenti koji su započeli studije pre uvođenja trocikličnog sistema (studenti koji su započeli studije pre uvođenja Bolonjske reforme). Ukupno 444 studenata je 2009. godine završilo doktorat, dok je 965 završilo master-studije. Od ukupnog broja studenata koji su završili master-studije, 595 studenata bilo je sa društvenih nauka, 88 sa prirodnih i 86 sa tehničkih nauka. Dodatak diplomi po obrascu EU/CoE/UNESCO utvrđen je u Hrvatskoj januara 2005. godine kroz Pravilnik o sadržaju diploma i dopunskim ispravama studija. Izmene i dopune ovog Pravilnika koje su stupile na snagu aprila 2007. godine garantuju da svaki student, koji diplomiraju na studijskim programima reformisanim po Bolonji na visokoškolskim ustanovama u Hrvatskoj, automatski i besplatno dobiju dodatke diplomi na hrvatskom i engleskom jeziku i u EU/CoE/UNESCO formatu.

Raspodela odgovornosti

Raspodela odgovornosti regulisana je Zakonom o naučnoj delatnosti i visokom obrazovanju i ne razlikuje se u odnosu na nivo, iako državni univerziteti imaju nešto veću odgovornost od drugih visokoškolskih ustanova u vezi sa istraživanjem i garancijom kvaliteta. Ministarstvo nauke, prosvete i sporta (MSES) je administrativno telo koje je odgovorno za planiranje, finansiranje i praćenje sveopštег sistema obrazovanja. MSES sprovodi administrativne i druge aktivnosti u vezi sa: visokoškolskim sistemom, obezbeđivanjem finansijskih i materijalnih uslova za rad, stručno usavršavanje i permanentno obrazovanje nastavnika, smeštaj, hranu i druge teme koje se odnose na studentski život, i zakonski nadzor visokoškolskih institucija.

MSES tesno sarađuje sa drugim odgovornim telima kao što su Nacionalni savet za nauku, Nacionalni savet za visoko obrazovanje, Naučni i visokoškolski savet za finansiranje, Konferencija rektora, Savet politehničkih škola i strukovnih visokih škola i Nacionalni etički komitet. Zatim, MSES tesno sarađuje sa drugim nezavisnim institucijama kao što su Agencija za nauku i visoko obrazovanje, Agencija za mobilnost i programe EU i Agencija za strukovne studije, kao i sa drugim partnerima kao što su Ministarstvo zdravlja i socijalne politike, Ministarstvo ekonomije, rada i preduzetništva, Hrvatska privredna komora, Zanatska komora, Hrvatski zavod za tržište rada i Hrvatski savez poslodavaca. Nacionalni savet za nauku je ekspertska i savetodavno telo Hrvatskog parlamenta odgovorno za razvoj i kvalitet nauke u Republici Hrvatskoj. Hrvatski parlament, po preporuci Vlade, imenuje članove oba saveta. Idealno, članovi su predstavnici svih oblasti nauke i umetnosti, i, uzimajući u obzir Savet za nauku, naučnici angažovani u privredi. Nacionalni savet za nauku takođe ima oblasne savete koji se dele prema polju rada: prirodne nauke, tehničke nauke, biomedicina i zdravstvo, biotehnologija, društvene nauke, humanistika i umetnost.

Savet za finansiranje nauke i visokog obrazovanja je ekspertska telo Saveta. Konferencija rektora

trenutno se sastoji od svih rektora državnih univerziteta. Jedan predstavnik Saveta politehničkih škola i visokih škola strukovnih studija učestvuje u radu Konferencije ali nema pravo glasa. Konferencija rektora odlučuje o temama od zajedničkog interesa za razvoj univerziteta. Savet politehničkih škola i visokih škola strukovnih studija sastoji se od dekana svih politehničkih škola i svih visokih škola strukovnih studija. Savet odlučuje o temama od zajedničkog interesa za razvoj politehničkih i visokih škola strukovnih studija.

Komitet za etiku u nauci i visokom obrazovanju promoviše etičke principe i vrednosti u nauci i visokom obrazovanju, u poslovnim odnosima, odnosima sa javnošću, u primeni savremenih tehnologija i u zaštiti životne sredine. Agencija za nauku i visoko obrazovanje je nezavisno nacionalno telo odgovorno za ocenu naučnih istraživanja i obezbeđivanje kvaliteta u visokom obrazovanju, i priznavanje diploma i kvalifikacija kroz ENIC/NARIC.

Dalje, od 2009. godine, Agencija je takođe odgovorna za prikupljanje podataka o razvoju hrvatskog visokog obrazovanja i nauke, za obezbeđivanje podrške u primeni državne mature (nacionalnih ispita za maturante srednjih škola), i za obradu centralizovanih molbi i upisa na visokoškolske institucije. Agencija za mobilnost i programe EU pruža podršku ESPB koordinatorima na institucijama visokog obrazovanja.

Organi rukovođenja u institucijama visokog obrazovanja

Na osnovu Zakona o naučnom radu i visokom obrazovanju i pratećih pravilnika i postupaka, institucije visokog obrazovanja organizuju svoj rad prema svojim statutima i zakonima koji regulišu određene oblasti (na pr. Pravilnik o studijama, Etički kodeks, Pravilnik o finansijskim pitanjima, itd.). Oni imenuju predstavnike za Konferenciju rektora, predlažu kriterijume za izbor akademskog osoblja, tesno sarađuju sa Savetom za nauku i visoko obrazovanje i regulišu druga pitanja u okviru odgovornosti akademskih institucija.

Rektor, Senat i Univerzitetski savetodavni odbor upravljaju univerzitetom. Ovo je minimum koji je utvrđen zakonom, ali univerziteti mogu imati dodatna upravna i savetodavna tela unutar autonomije institucije. Zatim, univerzitet može poveriti upravljanje njegovim radom delimično ili u potpunosti određenom telu (upravniku, upravnom odboru ili sličnim telima). Telo koje donosi odluke je Senat. On se sastoji od nastavog osoblja, koje čini najmanje 60 % tela, predstavnika studenata izabranih od strane studenata (najmanje 15 % članstva) i predstavnika drugih zaposlenih.

Univerzitetski odbor ima 6 ili 12 članova, od kojih polovicu imenuje Senat (najmanje jedan je student), a drugu polovicu imenuje osnivač, organi lokalne samouprave i Privredna komora. Dekan, ekspertsko veće (obično Veće fakulteta) i druga tela, propisana statutom univerziteta ili drugim aktima, upravljaju fakultetom i akademijom umetnosti. Dekan, Strukovno veće, Upravni odbor i druga strukovna i savetodavna tela upravljaju politehničkim i visokim školama strukovnih studija.

Dekan se bira od strane Strukovnog veća a odobrava ga Upravni odbor. Strukovno veće politehničke i visokih škola strukovnih studija sastoji se od nastavnika, saradnika i studenata (najmanje 15 % njegovih članova je izabранo od strane studenata). Upravni odbor ima pet članova. Osnivač imenuje tri a Strukovno veće dva člana. Direktor, Naučno veće, Upravni odbor i druga tela, propisana statutom ili amandmanima zasnovanih na statutu, upravljaju institutima. Upravni odbor čine članovi koje imenuje osnivač i članovi izabrani od strane Naučnog veća instituta.

Prema Zakonu o studentskim savetima i drugim studentskim organizacijama iz 2007. godine, glavno telo koje predstavlja studente je Studentski savet. Studentski predstavnici se biraju u upravne organe svih institucija visokog obrazovanja: univerzitetskih senata, saveta politehničkih škola, Agencije za nauku i Saveta za akreditaciju visokog obrazovanja, itd. Po zakonu, sve visokoškolske ustanove trebalo bi da imaju studentskog ombudsmana koji se imenuje od strane studentskog predstavničkog tela i kome se daje ovlašćenje da raspravlja studentske žalbe u upravi institucije, da savetuje studente o njihovim statutnim i zakonskim pravima i da im pomaže u svim disciplinskim postupcima.

Učešće studenata i finansijska pomoć

Svake godine, univerziteti autonomno odlučuju kvote za prijem studenata. U oviru ovih kvota univerziteti obično određuju koliko studenata će se izuzeti od plaćanja školarine u potpunosti ili delimično. Od 2008. godine, Ministarstvo je donelo odluku da podrži studente drugog ciklusa i potpisalo je ugovore sa univerzitetima preuzimajući na sebe da nadoknadi školarine za redovne

studente upisane na programe drugog ciklusa, čineći tako drugi ciklus obrazovanja za ove studente besplatnim. Isto je primenjeno na studente prve godine prvog ciklusa 2010/2011. godine.

Prema MSES, do 2010. godine oko 60 % studenata prvog ciklusa nije platilo školarinu na državnim fakultetima u Hrvatskoj. Troškovi studija plaćeni iz državnog budžeta kroz indirektni sistem finansijske pomoći. Ostalih 40 % studenata platilo je školarinu određenu od strane institucija visokog obrazovanja, koja je u proseku iznosila jednu trećinu stvarnih troškova studija.

Tačan procenat školarine koju plaćaju varira na institucijama visokog obrazovanja, prema njihovom opštem uspehu: prema rangu na prijemnim ispitima, ocenama i broju ESPB poena koje je student osvojio. Vanredni studenti (oni koji ne studiraju svih 60 bodova) i postdiplomci uvek plaćaju školarinu i ne dobijaju nikakve olakšice koje pruža nacionalni sistem za pomoći studentima. Godišnje školarine su između 700 EUR i 1400 EUR za studente prvog i drugog ciklusa, i između 1400 EUR i 3000 EUR za postdiplomce. MSES je formirao Komitet 2009. godine da bi napravio nov zakonski okvir u visokom obrazovanju i da bi ocenio aktuelni zakonski okvir koji se odnosi na finansiranje troškova studija u Hrvatskoj.

Vlada Republike Hrvatske donela je odluku marta 2010. godine da obezbedi besplatne programe prvog ciklusa. Potpisani su ugovori sa institucijama visokog obrazovanja i primena ove odluke počela je u školskoj 2010/2011. godini. Svi studenti na privatnim visokoškolskim ustanovama plaćaju školarinu, koja se kreće od 1500 EUR do 15000 EUR godišnje.

Privatne institucije visokog obrazovanja mogu obezrediti oslobođanja od školarine za neke studente, ali to nije regulisano na nacionalnom nivou. Svi redovni studenti u Hrvatskoj dobijaju povlašćenu cenu hrane (cena punog obroka za studente je 0,8 EUR a ostatak pokriva država), zdravstveno osiguranje, oslobođanja od poreza na zapošljjenje studenata, pomoći za privatan smeštaj, oslobođanja od poreza na dohodak roditelja studenata. Zatim, većina redovnih studenata u Hrvatskoj imaju potpunu ili znatnu pomoć za troškove prevoza u lokalnu (finansirano od strane lokalnih zajednica).

Studenti koji žive u studentskim domovima plaćaju oko 30 EUR mesečno za smeštaj (cene variraju u različitim domovima i različitim gradovima). Takođe postoji sistem godišnjih studentskih stipendija za nekoliko kategorija studenata: izuzetne studente, studente nižeg ekonomskog i socijalnog statusa, i studente sa posebnim potrebama.

Pošto ne postoje zvanični podaci o troškovima studiranja ili dostupnosti visokog obrazovanja svim društvenim grupama, MSES i druge zainteresovane strane pridružile su se projektu Tempus *Ka pravednom i transparentnom pristupu visokom obrazovanju*, koji se primenjuje od kraja 2012. godine sa ciljem da oceni trenutni sistem pomoći studentima, pružajući podatke i dajući smernice za promenu politike. Republika Hrvatska takođe se pridružila komparativnoj studiji pomoći studentima EUROSTUDENT IV.

Sistem visokog obrazovanja u Moldaviji

Ministarstvo Prosvete

Ministarstvo prosvete (MP) je centralno telo državne uprave koje promoviše državnu politiku u oblasti obrazovanja, razrađuje i primenjuje razvojne strategije i strategije o garanciji kvaliteta u obrazovanju.

Ministar prosvete rukovodi prenošenjem ovlašćenja na pomoćnike ministra. Tokom obavljanja svoje dužnosti, ministru prosvete pomaže njegov kabinet koji se može sastojati od savetnika, konsultanata i drugog relevantnog osoblja.

U vezi sa visokim obrazovanjem, Ministarstvo prosvete ima sledeće glavne zadatke:

- a) da predlaže nacionalnu politiku i strategije za visoko obrazovanje;
- b) da nadgleda i verifikuje organizovanje i funkcionisanje visokog obrazovanja po zakonu, da sprovodi istraživanja, upravlja finansijama i garantuje kvalitet u visokom obrazovanju;
- c) da organizuje priznavanje diploma i sertifikata prema internim pravilima i evropskim standardima,

- i takođe da priznaje diplome i sertifikate stečene na univerzitetima drugih zemalja;
- d) da organizuje automatsko priznavanje univerzitetskih didaktičkih funkcija i kvaliteta nadzora doktorskih studija, prema sopstvenoj metodologiji;
 - e) da priprema i predlaže nacrt budžeta za visoko obrazovanje kao deo budžeta za prosvetu i naučno – istraživački rad;
 - f) da predviđa razvoj visokog obrazovanja u odnosu na tržište rada;
 - g) da objavljuje godišnji Izveštaj o radu.

Nacionalni savet za akreditaciju i potvrđivanje

Evaluaciju i akreditaciju naučnih i inovacionih organizacija, kao i potvrđivanje naučnih i naučno – pedagoških radnika u visokom obrazovanju sprovodi Nacionalni savet za akreditaciju i potvrđivanje². U okviru Nacionalnog saveta radi Komisija za akreditaciju naučnih i inovacionih organizacija i Komisija za potvrđivanje naučnog i naučno – nastavnog osoblja. Vrhovno telo Nacionalnog saveta je plenum obe komisije koji se sastaje najmanje dva puta godišnje.

Načini finansiranja sistema visokog obrazovanja

Ministarstvo finansija je glavna ovlašćena institucija za raspodelu novca za obrazovanje. U poslednjih šest godina primetna je povećana prisutnost države u finansiranju obrazovanja, naročito visokog. Država garantuje godišnja izdvajanja budžetskih sredstava za obrazovanje od najmanje 7 % bruto nacionalnog dohotka (BND). Kao rezultat toga, procenat ukupnog utroška budžetskih sredstava za visoko obrazovanje je znatno povećan, dok su finansijska sredstva dobijena od školarine u opadanju.

Univerziteti koji se finansiraju iz javnih prihoda mogu se podeliti u tri kategorije:

1. Univerziteti koji uglavnom zavise of budžetskih sredstava;
2. Univerziteti koji podjednako zavise od budžetskih i sopstvenih sredstava;
3. Univerziteti koji uglavnom imaju sopstvena sredstva.

Većina njih pripada prvoj kategoriji, izuzev Akademije ekonomskih studija Moldavije (sa 30,69 % budžetskih sredstava i 69,14 % sopstvenih) i Državnog univerziteta Moldavije (44,19 % - budžetska sredstva, 55,70 % - sopstvena) koji preostaju u kategoriji univerziteta sa sopstvenim sredstvima koja prevazilaze budžetska sredstva.¹³

Treba napomenuti da se vlada opredelila za reformu, uspostavljajući autonomiju univerziteta sa tendencijom da smanji budžetska finansijska izdvajanja. Pravilnik u vezi sa funkcionisanjem državnih institucija visokog obrazovanja u uslovima autonomije je stupio na snagu 01.01.2013. godine i primenjivaće se u 13 institucija. Ovaj mehanizam će omogućiti državnim visokoškolskim ustanovama da upravljaju svojim sopstvenim sredstvima nezavisno, paralelno sa dodeljenim sredstvima iz državnog budžeta. Na ovaj način, državna visokoškolska ustanova biće u stanju da nezavisno planira svoje troškove.

Trenutno, finansiranje obrazovanja je oblik javnog investiranja. Postupak planiranja finansiranja nastaje na sledeći način: Ministarstvo finansija određuje granicu potrošnje za visokoškolske ustanove za finansijsku godinu i podnosi Ministarstvu prosvete metodologiju razvoja nacrtu budžeta. Zatim, Ministarstvo prosvete razdeljuje univerzitetima utvrđeni limit. Obrazovne institucije sačinjavaju predloge za prihode iz sopstvenih sredstava i predstavljaju ih ministarstvima. Nakon toga, državni organi prezentuju predlog budžeta Ministarstvu finansija, na utvrđeni datum. Na osnovu dobijenih informacija, Ministarstvo finansija priprema nacrt zakona o godišnjem budžetu i predaje ga vladu i parlamentu na usvajanje. Po usvajanju godišnjeg budžeta, Ministarstvo finansija priprema mesečna izdvajanja.

Državne obrazovne institucije mogu imati koristi i od dodatnih izvora finansiranja:

1. prihoda od naplaćenih usluga, istraživačkih ugovora, konsultacija/ekspertiza i drugih obrazovnih/naučnih usluga, prema zakonu;
2. dobiti od prodaje predmeta izrađenih tokom procesa učenja, od izdavanja/zakupa prostora, opreme, zemljišta i druge imovine u državnom vlasništvu;
3. stipendija, sponzorstva, donacija i prihoda od saradnje/međunarodne saradnje i donacija od pojedinaca i firmi;
4. drugih legalnih izvora.

Školarina se obračunava na osnovu očekivanih troškova potrebnih za studije, izuzev isplata stipendija

13 Nacionalni budžet (konsolidovan). <http://www.mf.gov.md/ro/BOOST/>

i troškova za održavanje domova. Plaćanja za vanredno studiranje predstavljaju 50 % plaćanja za redovne studije. Školarina obuhvata: troškove osoblja i trenutne troškove (održavanje, nastavna sredstva, kupovina opreme i sredstava potrebnih za obuku). Državni budžet pokriva sledeće troškove: plate, školarine, komunalne usluge, održavanje i nadoknade za studente bez roditelja. Mesečna nadoknada za smeštaj studenta obračunava se na osnovu cene troškova svake obrazovne institucije na sledeći način:

1. studenti koji se finansiraju iz državnog budžeta i na osnovu ugovora u državnim institucijama visokog obrazovanja ne plaćaju više od 40 % stvarne obračunate cene;
2. studenti na master i doktorskim studijama koji studiraju na osnovu ugovora, kao i drugi stanari – plaćaju punu cenu.

Struktura visokoškolskog sistema: Tri ciklusa studija

Uzimajući u obzir starosne psihofiziološke karakteristike, obrazovni sistem je organizovan po nivoima i fazama. Visoko obrazovanje je peta komponenta od šest u opštem obrazovnom sistemu. Sve visokoškolske ustanove su ili državne ili privatne ustanove. Prema podacima Nacionalnog zavoda za statistiku u vezi sa radom visokoškolskih ustanova u akademskoj 2012/2013. godini, mreža visokog obrazovanja sastoji se od 34 jedinice, uključujući 19 državnih ustanova i 15 privatnih. Istovremeno, studije su organizovane na sledeći način:

1. Redovne studije;
2. Vanredne studije;
3. Učenje na daljinu;
4. Individualno učenje.

Od svih upisanih studenata na visokoškolske studije, 68,6 % su redovni studenti a ostali su vanredni¹⁴. Većina studenata upisanih na visoko obrazovanje (72,3 %) su studenti na osnovu ugovora.

Bolonjski proces

Godine 2005. Moldavija se pridružila bolonjskom procesu gde je visoko školstvo, osim medicine i farmacije, organizovano u dva ciklusa: prvi ciklus – dodiplomske studije, drugi ciklus – master – studije. Zatečene reforme Zakona o obrazovanju 1995. godine ostavile su nepromjenjene članove koji se odnose na doktorske studije. Stoga su doktorske studije posmatrane kao treći ciklus u opštoj strukturi visokog obrazovanja u Moldaviji od 01.01.2013. godine.

Prebacivanje na strukturu obrazovanja u dva ciklusa u Moldaviji učinjeno je prelaskom sa starog modela 4 + 1¹⁵ na nove modele 3 + 2 i 4 + 1.5⁹. Međutim, neke ustanove su zadržale stari obrazac 4 + 1. Ovo se može objasniti činjenicom da reforma zahteva primenu određenih radikalnih promena: smanjenje broja časova, smanjenje ili ukidanje opštih predmeta iz programa, smanjivanje gradiva i uopštavanje gradiva na štetu njegove dubine.

Podela studenata po ciklusima za akademsku 2012/2013. godinu bila je sledeća¹⁶: 80,8 % od ukupnog broja studenata upisano je na dodiplomske studije i 15,1 % na master – studije.

Situacija u tri ispitane obrazovne institucije pokazuje sledeću raspodelu:

Br.	Obrazovna institucija	Organizacija fakulteta na osnovu ciklusa studija 3+2	Organizacija fakulteta na osnovu ciklusa studija 4+1/4+1.5
1	Državni univerzitet Moldavija	92 %	8 %
2	Akademija ekonomskih studija Moldavije	83 %	17 %
3	„Ruso“ državni univerzitet	25 %	75 %

14 Rad visokoškolskih institucija u akademskoj 2012/2013. godini”, <http://www.statistica.md/>, Tabela 1.

15 Sistem 4+1 zahteva 4 godine studija u prvom ciklusu i 1 godinu u drugom master ciklusu.

16 Rad visokoškolskih institucija u akademskoj 2012/2013. godini”, <http://www.statistica.md/>Tabela 2.

Organizacija studija prvog ciklusa

Prijem u prvi ciklus vrši se na osnovu rangiranja prema ocenama dobijenim na srednjoškolskom maturskom ispitu – ovo je ujedno i prethodna faza visokog obrazovanja. Na određenim fakultetima, kao što su žurnalistika, komunikacije i gluma, postoje dodatni ispit, kao što su gluma ili pismeni testovi. Prvi ciklus univerzitetskih studija završava polaganjem nacionalnog ispita i odbranom završnog – diplomskog rada, da bi se diplomiralo na fakultetu, odnosno da bi se stekla diploma prvog ciklusa. Stečena diploma omogućava nosiocu da nastavi studije u drugom ciklusu i da se zaposli.

Organizacija studija drugog ciklusa

Prijem na master visoko obrazovanje vrši se na osnovu rangiranja. Zapravo, rangiranje se vrši samo za one koji konkurišu za vladine stipendije.

Master – studije završavaju se izradom master teze. Svršeni studenti se nagrađuju titulom mastera za studijski profil i specijalizaciju. Master diploma daje pravo da se dođe do radnog mesta u institucijama visokog obrazovanja ili naučnom istraživanju i da se učestvuje u rangiranju za prijem na doktorske studije.

Jedan važan aspekt bolonjskog procesa bio je uvođenje dodatka diplomi za oba ciklusa (Ciklus I i Ciklus II). On se izdaje besplatno svim svršenim studentima na dva jezika: rumunskom i stranom jeziku (engleskom, u slučaju Moldavije). On je opis znanja („znati“), veština („znati kako nešto uraditi“) i stavova („znati da je“).

Organizacija studija trećeg ciklusa

Treći ciklus bolonjskog procesa je jedan korak u procesu primene. Upis na doktorske studije vrši se podnošenjem prijave. Prijem se vrši rangiranjem nosioca master diploma.

Doktorat se dobija naučnim istraživanjem u trajanju od 3 godine tokom redovnih studija i u trajanju od 4 godine tokom vanrednih studija. Ukupan broj studenata na doktorskim studijama u akademskoj 2011/2012 godini dostigao je broj od 1500.¹⁷

Doktorske studije završavaju javnom prezentacijom teze i dodeljivanjem titule doktora.

Akademska mobilnost

Obrazovni sistem omogućava kretanje sa jedne institucije na drugu na osnovu Zakona o mobilnosti studenata i nastavnika u visokoškolskim institucijama.

Programi akademske mobilnosti mogu biti dugoročni ili kratkoročni, u formi stažiranja, produžene obuke i istraživanja. Ove programe treba sprovoditi na nacionalnom ili internacionalnom nivou.

Akademska mobilnost među univerzitetima odvija se u vidu: programskih studija na drugom univerzitetu iz iste države tokom jednog semestra/godine, programske studije na univerzitetu u inostranstvu, stažiranje i istraživanje u obrazovnim institucijama u inostranstvu.

Za studente na doktorskim studijama, maksimalni period za program mobilnosti je 9 meseci produženih studija.

Zakon dozvoljava i pospešuje mobilnost nastavnika. Nastavnici u visokoškolskim ustanovama mogu učestvovati u programima mobilnosti na osnovu pojedinačnih ugovora sa obrazovnim institucijama u svojoj državi ili inostranstvu sami snoseći svoje troškove.

Studentske organizacije

U okviru obrazovnih institucija rade mreže studentskih organizacija kao što su asocijacije, saveti, alijanse, senati/unije, itd. Studentske organizacije bi trebalo da brane prava studenata i da obezbede njihovu primenu.

Profesionalne organizacije podržavaju studente sa profesionalnog stanovišta implementiranjem projekata ili programa koje uglavnom sprovodi privatni sektor. Takve organizacije postoje na svakom univerzitetu u Moldaviji, ali njihova efikasnost varira od univerziteta do univerziteta.

17 Doktorska i postdoktorska aktivnost u 2011. <http://www.statistica.md/newsview.php?!=ro&idc=168&id=3742>

Ocena programa od strane studenata

Ocenjivanje zadovoljenja studenskih potreba na univerzitetima i utvrđivanje njihovih zahteva postiže se pomoću postupka „Ocenjivanje kvaliteta studija“.

Koraci evaluacije koje preduzimaju studenati su sledeći:

1. Utvrđivanje potreba tržišta (tražnje na tržištu rada, potreba firmi i profesionalaca i njihovih potreba za školovanim kadrovima, itd.).
2. Utvrđivanje zakonskih potreba (zakona, odluka vlade, zakonskih dokumenata i odluka izdatih od strane Ministarstva prosvete);
3. Utvrđivanje potreba studenata i njihove satisfakcije (po pitanju kvaliteta univerzitetske organizacije, obuke, stručnosti nastavnika, kvaliteta predmeta koji se predaju, itd.).
4. Analiza sposobnosti fakulteta/odseka da zadovolji zahteve i očekivanja studenata;
5. Rad na zadovoljenju zahteva i očekivanja studenata;

Zahtevi i podaci o zadovoljenju studentskih potreba dobijeni su korišćenjem upitnika koji je dat studentima na kraju akademske godine. Dobijeni rezultati ankete su obrađeni, analizirani i predstavljeni fakultetu u vidu Izveštaja o evaluaciji studentskih zahteva i zadovoljenja njihovih potreba.

Analizirani rezultati predstavljeni su savetu fakulteta, rukovodiocu odseka ili upravi univerziteta. Administrativno osoblje određuje zahteve koje mogu zadovoljiti, u zavisnosti od raspoloživih sredstava, i određuje aktivnosti da bi se zadovoljili postavljeni zahtevi. Utvrđeni zahtevi se periodično preispisuju od strane Saveta fakulteta, uzimajući u obzir raspoloživa sredstva i uticaj zahteva na kvalitet usluga univerziteta i neposredno odlučivanje o usvajanju ili odbijanju zahteva.

Tabela 2. Studenti na visokoškolskim institucijama po vrsti obrazovanja i formi vlasništva u akademskoj 2011/2012 – 2012/2013. godini, izraženo brojčano

	2011/2012			2012/2013		
	Ukupno studenata	koji su:		Ukupno studenata	koji su:	
		na budžetu	po ugovoru		na budžetu	po ugovoru
Ukupno	103,956	29,175	74,781	102,458	28,340	74,118
redovnih	73,840	27,224	46,616	70,253	26,459	43,794
vanrednih	30,116	1,951	28,165	32,205	1,881	30,324
Državne institucije	84,956	29,175	55,771	83,008	47,639	54,668
redovnih	61,196	27,224	33,972	57,982	33,511	31,523
vanrednih	23,750	1,951	21,799	25,026	14,128	23,145
Privatne institucije	19,010	-	19,010	19,450	-	19,450
redovnih	12,644	-	12,644	12,271	-	12,271
vanrednih	6,366	-	6,366	7,179	-	7,179

Tabela 3. Studenti na visokoškolskim institucijama po ciklusima i formi vlasništva, u akademskoj 2011/2012 – 2012/2013. godini, izraženo brojčano

	2011/2012				2012/2013			
	Ukupno studenata	na institucijama:			Ukupno studenata	na institucijama:		
		privatnim	Državnim			privatnim	Državnim	
		ukupno	budžet			ukupno	budžet	
Ukupno	103,956	19.010	84,946	29,175	102,458	19,450	83,008	28,340
Diploma fakulteta (prvi ciklus)	85,345	16,865	68,480	20,147	82,819	17,160	65,659	18,630
Master diploma (drugi ciklus)	14,438	2,145	12,293	5,845	15,455	2,290	13,165	6,625
Visoko obrazovanje u medicini i farmaciji	4,173	-	4,173	3,183	4,184	-	4,184	3,085

Tabela 4. Glavni indikatori doktorskih studija, u 2010/2011. godini, izraženi brojčano

	2010			2011		
	ukupno	Studije:		ukupno	Studije:	
		redovne	vanredne		redovne	vanredne
Ukupan broj studenata na doktorskim studijama	1550	560	990	1556	488	1068
- naučno – istraživačke institucije	359	161	198	389	147	242
- visokoškolske institucije	1191	399	792	1167	341	826
Ukupno upisanih	461	172	289	437	152	285
- naučno – istraživačke institucije	121	59	62	146	54	92
- visokoškolske institucije	340	113	227	291	98	193
Ukupno diplomaca	422	113	309	318	157	161
- naučno – istraživačke institucije	104	51	53	72	47	25
- visokoškolske institucije	318	62	256	246	110	136

Sistem visokog obrazovanja u Srbiji

Tela koja postoje u sistemu visokog obrazovanja u Srbiji su sledeća:

- Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja;
- Nacionalni savet za visoko obrazovanje;
- Komisija za akreditaciju i proveru kvaliteta;
- Konferencija univerzitetâ;
- Konferencija akademija strukovnih studija;
- Studentske konferencije (Studentska konferencija univerziteta i Studentska konferencija akademija strukovnih studija).¹⁸

Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja između ostalog obavlja poslove državne uprave koji se odnose na: istraživanje, planiranje i razvoj visokog obrazovanja i studentskog standarda; upravni nadzor u visokom obrazovanju i studentskom standardu; učešće u izgradnji, opremanju i održavanju objekata visokog obrazovanja i studentskog standarda od interesa za Republiku Srbiju; organizaciju, vrednovanje rada i nadzor nad stručnim usavršavanjem zaposlenih u prosveti; nosifikaciju i ekvivalentiju javnih isprava stečenih u inostranstvu; unapređenje društvene brige o obdarenim studentima; unapređenje društvene brige o studentima sa posebnim potrebama, stvaranje uslova za pristup i realizaciju projekata iz delokruga tog ministarstva koji se finansiraju iz sredstava pretpriступnih fondova EU, donacija i drugih oblika razvojne pomoći, kao i druge poslove određene zakonom. Ministarstvo predlaže Vladi politiku visokog obrazovanja i prati razvoj visokog obrazovanja. Na predlog Nacionalnog saveta planira politiku upisa studenata na studije koje ostvaruju visokoškolske ustanove čiji je osnivač Republika. Ono izdaje dozvolu za rad visokoškolskih ustanova i vrši upravni nadzor. Ministarstvo utvrđuje sadržaj diplome i dodatka diplomi i stara se o uključivanju visokoškolskih ustanova u proces priznavanja visokoškolskih kvalifikacija u Evropi.

Poslove raspodele finansijskih sredstva iz budžeta Republike namenjena visokoškolskim ustanovama takođe obavlja Ministarstvo. Ono vrši i nadzor njihove upotrebe.

Unutar Ministarstva postoji Sektor za visoko obrazovanje, koji prati stanje i pokretanje inicijativa za rešavanje pitanja iz oblasti visokog obrazovanja. Sektor se stara za izradu nacrtu zakona i podzakonskih akata iz oblasti visokog obrazovanja, ali prati i njihovu primenu tako što daje svoje mišljenje. Sektor takođe vrši stručnu obradu zakona i drugih propisa i akata iz oblasti visokog obrazovanja iz nadležnosti Ministarstva i stručnu obradu predmeta i predstavki iz oblasti visokog obrazovanja. Stara se i za izradu koncepcije razvoja, elaborata, analiza i studija koji služe kao stručna osnova za utvrđivanje i sprovođenje politike u oblasti visokog i višeg obrazovanja. Uz sve prethodne nadležnosti Sektor takođe predlaže broj studenata za upis u visokoškolske ustanove i priprema, predlaže, analizira i prati upisnu politiku. Ovo telo je nadležno za izdavanje dozvole za rad visokoškolskih ustanova. Sektor pravi i održava baze podataka o visokom obrazovanju. Nacionalnom savetu za visoko obrazovanje, Komisiji za akreditaciju i proveru kvaliteta i drugim radnim telima obavlja stručne, informatičke i administrativno – tehničke poslove. Na kraju, Sektor takođe prati međunarodne aktivnosti u oblasti visokog obrazovanja i stara se o uključivanju u proces priznavanja visokoškolskih kvalifikacija u Evropskoj uniji.

Nacionalni savet za visoko obrazovanje je zadužen za obezbeđivanje razvoja i unapređenja kvaliteta visokog obrazovanja. To se obavlja praćenjem razvoja visokog obrazovanja i njegove usklađenosti sa evropskim i međunarodnim standardima. Savet potom predlaže Ministarstvu politiku visokog obrazovanja. Savet takođe daje mišljenje o upisnoj politici na visokoškolske ustanove, kao i o postupku donošenja propisa kojima se uređuju pitanja od značaja za delatnost visokog obrazovanja. Ovo telo predlaže Vladi normative i standarde rada visokoškolskih ustanova, kao i materijalna sredstva za njihovo ostvarivanje. Savet je dužan da pre toga pribavi mišljenje Konferencije univerziteta i Konferencije akademija strukovnih studija o tom pitanju. Savet utvrđuje naučne, umetničke, odnosno stručne oblasti u okviru prirodno – matematičkih, društveno – humanističkih, medicinskih, tehničko – tehnoloških nauka i umetnosti. Prethodno mora da uzme u obzir predlog Konferencije univerzitetâ i Konferencije akademija strukovnih studija. Između ostalog, utvrđuje standarde za samovrednovanje i ocenjivanje kvaliteta visokoškolskih ustanova i za izdavanje dozvole za rad. Takođe, utvrđuje standarde i postupak za spoljašnju proveru kvaliteta visokoškolskih ustanova i za

18 Vebsajt Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja i Zakon o visokom obrazovanju <http://www.mpn.gov.rs/sajt/page.php?page=14>
<http://www.mpn.gov.rs/propisi/propis.php?id=14>

akreditaciju visokoškolskih ustanova i studijskih programa. Uz sve prethodno navedene nadležnosti Savet takođe odlučuje u drugom stepenu po žalbama u postupku akreditacije. Takođe, nadležan je i za davanje preporuka o bližim uslovima za izbor u zvanja nastavnika i utvrđivanje liste stručnih, akademskih i naučnih naziva sa naznakom zvanja odgovarajućeg stepena studija iz odgovarajućih oblasti i skraćenice stručnih, akademskih i naučnih naziva.

Komisiju za akreditaciju i proveru kvaliteta formira Nacionalni savet radi obavljanja poslova akreditacije. Ona predlaže Nacionalnom savetu standarde za izdavanje dozvole za rad, standarde i postupak za akreditaciju visokoškolskih ustanova kao i za akreditaciju studijskih programa. Komisija takođe predlaže standarde za samovrednovanje i ocenjivanje kvaliteta visokoškolskih ustanova i standarde i postupak za spoljašnju proveru kvaliteta visokoškolskih ustanova. Ona takođe pomaže i sarađuje sa visokoškolskim ustanovama i jedinicama u njihovom sastavu u obezbeđivanju i unapređenju njihovog kvaliteta, stara se o harmonizaciji standarda i procedura u oblasti akreditacije, u okviru evropskog prostora visokog obrazovanja i daje mišljenje u postupku izdavanja dozvole za rad.

Konferencija univerzitâ je osnovana kako bi se koordinisao rad i utvrdila zajednička politika. Ona takođe radi i na ostvarivanju zajedničkih interesa i to tako što razmatra pitanja od zajedničkog interesa za unapređivanje nastavno – naučne, odnosno nastavno – umetničke delatnosti na univerzitetu. Konferencija usaglašava stavove i koordinira aktivnosti univerziteta, posebno u oblasti upisne politike i daje mišljenje o standardima za ocenu kvaliteta obrazovnog, naučnoistraživačkog, umetničkog i stručnog rada. Ona takođe predlaže listu stručnih, akademskih i naučnih naziva iz odgovarajućih oblasti i skraćenica tih naziva i mere radi unapređivanja materijalnog položaja univerziteta i standarda studenata.

Konferencija akademija strukovnih studija je osnovana radi koordiniranja rada, i utvrđivanja zajedničke politike. Ona takođe radi na ostvarivanju zajedničkih interesa. Ima iste nadležnosti kao i Konferencija univerzitâ ali u oblasti strukovnih studija.

Studentska konferencija univerziteta i Studentska konferencija akademija strukovnih studija osnovane su radi ostvarivanja zajedničkih interesa studenata kao partnera u procesu visokog obrazovanja.

Delatnost visokog obrazovanja obavljaju sledeće visokoškolske ustanove:

- 1) univerzitet;
- 2) fakultet, odnosno umetnička akademija, u sastavu univerziteta;
- 3) akademija strukovnih studija;
- 4) visoka škola;
- 5) visoka škola strukovnih studija.

Univerzitet integriše funkcije svih ustanova i jedinica u svom sastavu, a posebno fakulteta, Univerzitet to radi na sledeći način – sprovodi jedinstvenu politiku čiji je cilj stalno unapređenje kvaliteta nastave, usavršavanje naučnoistraživačkog rada i umetničkog stvaralaštva. Radi ostvarenja ovih ciljeva univerzitet, odnosno akademija strukovnih studija radi na utvrđivanju jedinstvenih standarda rada službi i servisa i jedinstvenih standarda za formiranje baze podataka svih jedinica. Univerzitet, odnosno akademija strukovnih studija su takođe zaduženi i za strateško planiranje, donošenje studijskih programa, obezbeđenje i kontrolu kvaliteta kao i politiku upisa. Ova tela odlučuju i o izboru u zvanja nastavnika, izdavanju diploma i dodatka diplomi, međunarodnoj saradnji itd. Takođe, ova tela planiraju investicije kao i politiku zapošljavanja i angažovanja nastavnika i saradnika. Na kraju, Univerzitet, odnosno akademija strukovnih studija su zaduženi i za formiranje i razvoj jedinstvenog informacionog sistema kao i za obrazovanje tokom čitavog života.

U Srbiji postoje državni i privatni univerziteti. Oni se razlikuju u vlasništvu i načinu finansiranja. Republika Srbija je osnivač i delimični finansijer sledećih univerziteta:

- Državni univerzitet u Novom Pazaru;
- Univerzitet odbrane;
- Univerzitet u Beogradu;
- Univerzitet u Kragujevcu;
- Univerzitet umetnosti u Beogradu;
- Univerzitet u Nišu;
- Univerzitet u Novom Sadu;
- Univerzitet u Prištini.

Visokoškolska ustanova ima organ upravljanja, organ poslovođenja, stručne organe i studentski parlament. Organ upravljanja visokoškolske ustanove je savet. Organ poslovođenja univerziteta je rektor, fakulteta – dekan, akademije strukovnih studija – predsednik, visoke škole i visoke škole strukovnih studija – direktor. Stručni organ univerziteta je Senat, a stručni organ fakulteta, odnosno umetničke akademije je nastavno – naučno, odnosno nastavno – umetničko veće. Stručni organ visokoškolske ustanove odlučuje o pitanjima od interesa za realizaciju nastave, naučnog, istraživačkog i umetničkog rada. Studentski parlament je organ visokoškolske ustanove i visokoškolske jedinice koja ima organ upravljanja i upisane studente.

Savet donosi statut i finansijski plan, na predlog stručnog organa, a takođe bira i razrešava organ poslovođenja. Ovo telo usvaja izveštaj o poslovanju i godišnji obračun kao i plan korišćenja sredstava za investicije, sve to naravno na predlog stručnog organa. Savet takođe daje saglasnost na odluke o upravljanju imovinom visokoškolske ustanove i na raspodelu finansijskih sredstava. Nadležan je i za donošenje odluke o visini školarine, na predlog stručnog organa, kao i opštег akta o disciplinskoj odgovornosti studenata. Savet je dužan da podnosi osnivaču izveštaj o poslovanju najmanje jedanput godišnje. Ovo telo takođe vrši izbor eksternog revizora finansijskog poslovanja visokoškolske ustanove.

Stručni organ samostalne visokoškolske ustanove donosi kodeks profesionalne etike, kojim se utvrđuju etička načela u visokom obrazovanju, objavljivanju naučnih rezultata, odnosu prema intelektualnoj svojini, odnosima između nastavnika i saradnika, drugih zaposlenih i studenata, postupcima u nastupanju visokoškolske ustanove i nastavnika, saradnika i studenata u pravnom prometu, kao i u odnosu prema javnosti i sredstvima javnog informisanja.

Tabela 1. Studenti na visokoškolskim institucijama po ciklusima i formi vlasništva, visokoškolske institucije po formi vlasništva i ukupan broj profesora u akademskoj 2010/2011. godini, izraženo brojčano¹⁹

	Studenti	Finansirani iz budžeta	Visokoškolske institucije	Nastavnici	Saradnici u nastavi
Ukupno	228.531	97.790	189	9.467	5.388
Studentkinje	127.154	57.815			
Studenti	101.337	39.927			
Prvi ciklus	184.237	78.810			
Drugi ciklus	29.471	14.616	-	-	
Treći ciklus	5.206	953	-	-	
Državne institucije	195.417		-	-	
Privatne institucije	33.114		-	-	

19 http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/repository/documents/00/00/81/84/05_Obrazovanje.pdf

Ukupan broj studenata u visokom obrazovanju se povećao za 0,7 % u 2010/2011. akademskoj godini. Obuhvat generacije koja pohađa fakultet i visoke strukovne škole iznosi 41 %, i pokazuje dalju tendenciju blagog rasta.

Tabela 2. Studenti prema grupama fakulteta²⁰

Obrazovanje	16.764
Umetnost	23.803
Društvene nauke, poslovanje i pravo	86.914
Prirodne nauke, matematika i informatika	22.599
Tehnika, proizvodnja i građevinarstvo	32.528
Poljoprivreda i veterinarstvo	7.522
Zdravstvo i socijalna zaštita	20.219
Usluge	18.182

20 ibid

Istraživanje

Potreba za regionalnim istraživanjem korupcije u visokom obrazovanju

Nema potrebe naročito naglašavati činjenicu da je korupcija u javnim institucijama štetna po ukupni društveni, kulturni i ekonomski napredak zemlje. Međutim, korupcija u visokom obrazovanju ima ne samo specifičan uticaj nego i dalekosežne posledice a to se uglavnom ne prepoznaje u vodećim javnim debatama o korupciji. Osim što korupcija u visokom obrazovanju utiče na snižavanje kvaliteta studija što nanosi štetu ljudskom kapitalu na veoma jasan način, ona sa druge strane utiče na proces stvaranja poremećenih vrednosti kod mlađih ljudi. To ima jak uticaj na celo društvo jer loš školski sistem narušava socijalnu koheziju, pritom stvarajući nove generacije lidera sumnjivog kvaliteta i karaktera. Svi ovi razlozi navode na značaj i potrebu za istraživanjem korupcije u visokom obrazovanju ali i na podizanje svesti u široj javnosti o značaju ovog pitanja.

Regionalno istraživanje korupcije u ovih pet zemalja (Hrvatska, Srbija, Bugarska, Makedonija, Moldavija) se prirodno postavilo zbog zajedničkog tranzicionog iskustva. Takođe, veoma značajan je i uticaj bolonjskog procesa kao važnog preduslova za praćenje tokova među globalnim trendovima u visokom obrazovanju ali i za praćenje procesa evointegracija ili kao garant za njihovo učvršćivanje. Sve ovo navodi na opravdanost regionalnog istraživanja, a upravo razlike u stvarnoj primeni donetih propisa čine ovo istraživanje još svrshodnijim.

Istraživanja korupcije u visokom obrazovanju sprovedena do sada u zemljama članicama Mreže su pokazala određene slabosti koje je ovo istraživanje pokušalo da prevaziđe:

- 1) Problem geografskog obuhvata: iako su vršena istraživanja u zemljama Jugoistočne Evrope o korupciji pa čak i o korupciji u obrazovanju ili visokom obrazovanju, ona su uglavnom bila na nacionalnom nivou sa jako malim brojem njih koja su se fokusirala na regionalno poređenje.
- 2) Druga istraživanja ovog fenomena od strane uglednih međunarodnih institucija (Boston college Centre for International Higher Education ili Organization for Economic Cooperation and Development) i kada su sadržala komparativni element ograničavala su se na određena specifična pitanja, pre svega koja se tiču netransparentnosti ispitnog procesa i neadekvatnog sistema akreditacije, sa jedne strane, a sa druge su ostala u sferi institucionalne analize normativnih akata, bez dubljeg istraživanja najvažnijih neposrednih interesnih grupa kao što su studenti ili radnici u nižim nivoima administracije, koji se nalaze u fokusu našeg istraživanja.
- 3) Istraživanja se do sada nisu bavila kreiranjem zajedničkog instrumenta za istraživanje ove teme na međunarodnom nivou. ACSN – SEE je prva pokušala to da uradi u svojim prethodnim istraživanjima, i uspela da sproveđe do sada najrelevantnija istraživanja sa regionalnom komparativnom analizom. Međutim, ova istraživanja su se bavila pre svega pojedinim specifičnim temama u okviru fenomena korupcije u visokom obrazovanju, kao što su: uslovljena prodaja udžbenika, proces upisa, varanje na ispitima, finansijski tokovi visokoškolskih institucija, privatna nastava ili mito. Ova prethodna istraživanja nisu pokušavala da pokriju celokupnu temu korupcije u visokom obrazovanju u jednom upitniku, i sami upitnici nisu bili u potpunosti usagalašeni među sobom – to jeste bila legitimna strategija jer je uzimala u obzir nacionalne specifičnosti ali je ograničavala detaljniju regionalnu analizu. Stoga je u ovom istraživanju zauzet suprotan stav, pa je kreiran jedinstven dizajn istraživanja koji je korišćen na regionalnom nivou, sa željom da se pokriju sve relevantne teme u vezi sa korupcijom u visokom obrazovanju jer je želja bila da se napravi regionalna komparativna analiza korupcije u tom sektoru.

Metodologija

Istraživanje je sadržalo tri različita pristupa:

- Kvantitativno istraživanje (anketa sprovedena među studentima)
- Kvalitativno istraživanje (intervjui sa nastavnim osobljem i fokus grupe sa studentima)
- Zahtevi za pristup informacijama od javnog značaja

Najveći naglasak, kao i najveći deo resursa, posvećen je prvom delu istraživanja i stoga se odeljak sa rezultatima istraživanja najviše odnosi na rezultate anketiranja. Intervjui sa nastavnim osobljem, kao i fokus grupe služe da bliže objasne određene pojave ili da na njih pruže drugu perspektivu. Zbog ne tako lake mogućnosti za jasno regionalno poređenje ovih instrumenata istraživanja, metoda

fokus grupe je ostavljena kao opcija koja nije bila obavezna za sprovođenje te i nije primenjena u svim zemljama. Njihovi rezultati koji su inače veoma značajni za razumevanje fenomena korupcije u obrazovanju su u ovom izveštaju samo na nacionalnom nivou, dakle sa fakulteta koji pripadaju Univerzitetu u Beogradu. Zahtevi za pristup informacijama od javnog značaja su korišćeni kao nezavistan izvor informacija koje se odnose nivo transparentnosti visokoškolskih institucija i nivo svesti o problemu korupcije unutar sistema.

Ciljevi, tema i svrha istraživanja

Glavni ciljevi ovog istraživanja su:

- da se dobije komparativni uvid u percepciju studenata o raznim vidovima korupcije u visokom obrazovanju;
- da razvije instrumente za istraživanje ovog fenomena na međunarodnom nivou; i
- da izmeri nivo tolerancije studenata prema koruptivnim radnjama, kao i iskustvo sa korupcijom u visokom obrazovanju.

Pod percepcijom korupcije, u ovom istraživanju je podrazumevano:

- tolerancija studenata prema različitim pojavnim oblicima korupcije pre svega merena kroz:
 - 1) prihvatanje takvog ponašanja; i
 - 2) društvenu udaljenost od studenata i nastavnog osoblja koji su upleteni u korupciju, kao i željene kazne za njih
- iskustvo studenata sa različitim vidovima korupcije, mereno skalom socijalnog kontakta sa njima; i
- percepcija studenata o rasprostranjenosti različitih vidova korupcije.

Teme od manjeg značaja u istraživanju, kojima je u upitniku posvećeno manje pažnje u odnosu na percepciju korupcije, su:

- spremnost studenata da se suprotstave korupciji, mereno spremnošću da se prijave njeni različiti pojavnici oblici, što je takođe korišćeno i kao mera toleracije prema korupciji;
- mišljenje o razlozima zašto se studenti ponašaju koruptivno;
- samoprocenjeno znanje studenata o pravilima koja se primenjuju u visokom obrazovanju;
- svest studenata o slučajevima procesuiranja korupcije i o institucijama kojima se prijavljuju slučajevi korupcije; i
- mišljenje studenata o institucionalnim merama za borbu protiv korupcije.

Sa obzirom na ranija istraživanja sprovedena u okviru Antikorupcijske studentske mreže, izabrane su određene teme za koje se do sada pokazalo da su značajne u zemljama članicama Mreže. Ovo je zavisilo od toga koliko se često pojavljuju i koliki značaj im pružaju zainteresovane strane u obrazovanju. Te teme su:

- plagijarizam (studentskih i naučnih radova);
- varanje (prepisivanje na ispitu, pisanje tuđeg domaćeg zadatka);
- pronevera (nezakonito prisvajanje novčanih sredstava);
- mito (uslovna prodaja udžbenika, plaćanje za polaganje ispita, upis na univerzitet ili prijem u studentski dom); i
- nepotizam (korišćenje ličnih poznanstava za dobijanje viših ocena, polaganje ispita, upis na univerzitet ili prijem u studentski dom).

Da bi se napravilo poređenje u percepciji različitih aspekata korupcije (toleranca, iskustvo, percepcija rasprostrajenosti) i da bi se videlo kako to varira u odnosu na različite pojavnne oblike korupcije, svaki aspekt koruptivnog ponašanja je povezan sa barem jednim koruptivnim pojavnim oblikom.

Zato što korupcija u svom užem smislu uvek uključuje dve strane u razmeni, za svaki od primera koruptivne radnje su data dva sličaja, jedan sa studentom a drugi sa nastavnim osobljem kao inicijatorima korupcije. Ovo je bio pokušaj da se uzme u obzir i ozbiljnost korupcije: može se reći da je problem korupcije ozbiljniji kada zaposleni u instituciji (kao što je nastavno osoblje), iniciraju korupciju nego kada to čine njeni korisnici (kao što su studenti), zato što se ova prva grupa susreće sa većim očekivanjima u odnosu na odgovornost i pravičnost. Takođe, ovo je bio pokušaj da se izmere razlike u stavovima studenata kada se drugačiji akteri korupcije nalaze u fokusu tj. da se testira hipoteza o postojanju studentske solidarnosti, što se naročito odnosi na socijalnu distancu prema studentima i profesorima.

Varanje i plagijarizam se ne uklapaju u ono što odmah većini ljudi padne na pamet kada se spomene

korupcija u visokom obrazovanju, pre svega zato što ne uključuje razmenu u koju su uključene dve strane. Međutim, šira definicija korupcije, koja tvrdi da je korupcija kršenje ustanovljenih pravila zarad sticanja ličnih interesa, daje opravdanja za uključivanje varanja i plagijarizma u korupciju u visokom obrazovanju jer je jasno da oni koji varaju ili plagiraju radove stiču nefer prednosti zaobilazeći meritokratske mehanizme selekcije i time snižavaju ukupan nivo obrazovanja. Stoga je važno videti i u kom odnosu stoje tolerancija studenata prema plagiranju i varanju i njihova tolerancija prema ostalim oblicima korupcije koji su više osuđeni u široj javnosti i koji se češće spominju kao problem.

Na kraju, ove dve pomenute hipoteze su jedine koje su postavljene u pripremnoj fazi istraživanja, zato što je glavni cilj čisto opisnog i saznajnog karaktera i zato što postoji jako malo istraživanja koj se bave ovom temom na isti ili sličan nančin.

Uzorci

Za svrhu regionalne komparativne analize, predviđeno je da se istraživanje implementira na najvećim univerzitetima u zemljama članicama Mreže. Međutim, zbog posebne situacije u dve zemlje, od tog plana je moralo da se odustane. U Moldaviji ne postoji univerzitet koji ima dominantnu poziciju i sistemu visokog obrazovanja, već više institucija koje se po broju nastavnog kadra ili studenata mogu takmičiti za tu poziciju, pa su u uzorak ušla dva univerziteta sa najvećim brojem studenata. Sa druge strane, u Bugarskoj je istraživanje moralo da se implementira na Univerzitetu u Plovdivu jer univerzitska administracija Univerziteta u Sofiji nije dala saglasnost za implementaciju istraživanja na fakultetima u svom sastavu. Uprkos ovim teškoćama, može se reći da istraživanje (osim u Bugarskoj) jeste implemetirano na univerzitetima koji su najbrojniji, mereno brojem studenata i nastavnog osoblja, uz činjenicu da su to visokoškolske institucije sa najvećom tradicijom i ugledom u svojoj zemlji i privlače studente iz svih krajeva zemlje, pa čak i iz inostranstva.

Upitnik je primjenjen samo među studentima osnovnih akadamskih studija (bachelor studies) kao i među studentima prve četiri godine integrisanih studija. Korišćeno je proporcionalno stratifikovano uzorkovanje – prvi nivo stratifikacije je činio broj studenata po fakultetima u okviru konkretnog univerziteta, a drugi nivo stratifikacije se bazirao na kriterijumu broja studenata po godini. Studenti koji su ucestvovali u anketiranju su potom nasumično izabrani, sa posebnom pažnjom na to da se izbegne ili smanji pristrasnost ispitanika: intervjueri su stajali na nekom frekventnom mestu na fakultetu, kao što je ulaz u zgradu, i potom bi svakog trećeg studenta pitali da popuni anketu. Nakon toga, oni ponovo broje od početka bilo da ispitanik izabere da popuni upitnik ili odbije. Osim toga, s obzirom na to da je tema korupcije prilično kompleksna za istraživanje, prilikom predstavljanja ankete potencijalnim ispitanicima izbegavano je eksplicitno pominjanje korupcije, uz davanje informacija da se anketa odnosi na kvalitet studija i nastavnog procesa.

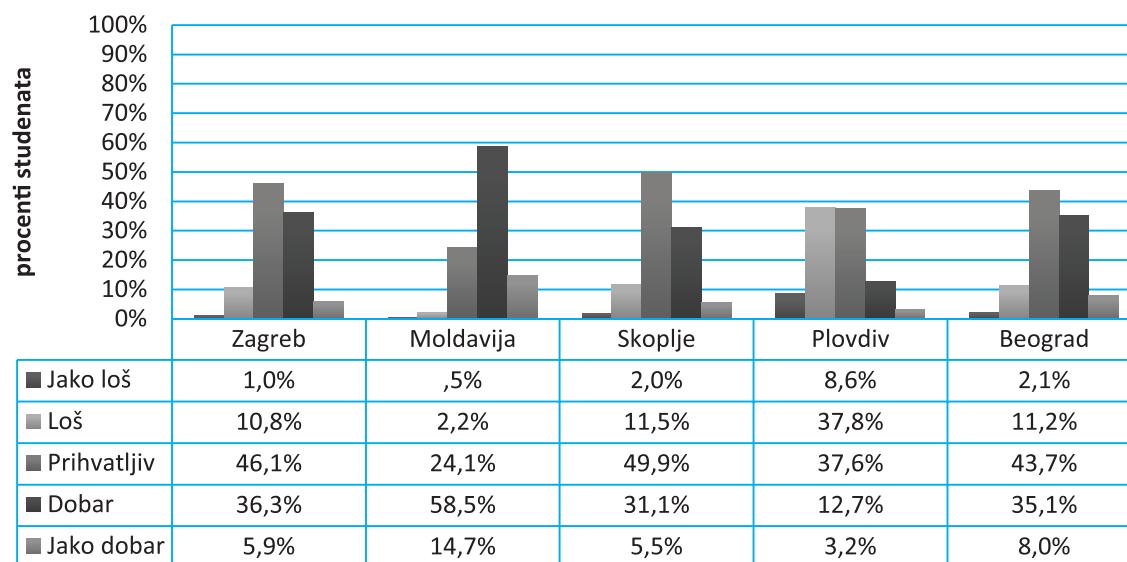
Univerziteti na kojima je rađeno istraživanje su (u zagradi se nalazi ukupan broj ispitanika): Univerzitet u Plovdivu (475), Univerzitet u Zagrebu (615), Državni univerzitet u Moldaviji i A. Russo državni univerzitet (825), Univerzitet u Skoplju (721) i Univerzitet u Beogradu (827). To ukupno čini 3463 ispitanika.

Rezultati istraživanja

Rezultati istraživanja su podeljeni u nekoliko odeljaka, na osnovu teme istraživanja, u: *Razno* (uvodna pitanja), *Percepција корупције* и *Ставови према корупцији*. Odeljak *Razno* se sastoji od pitanja na šire teme koje se tiču studiranja i visokog obrazovanja, *Percepција корупције* takođe sadrži oblasti *Toleranciju*, *Искуство* и *Распространеност корупције*, dok odeljak *Ставови према корупцији* uključuje i *Odgovarajuće казне за особе укључене у коруптивне активности* као и *Spremnost za prijavljivanje корупције*.

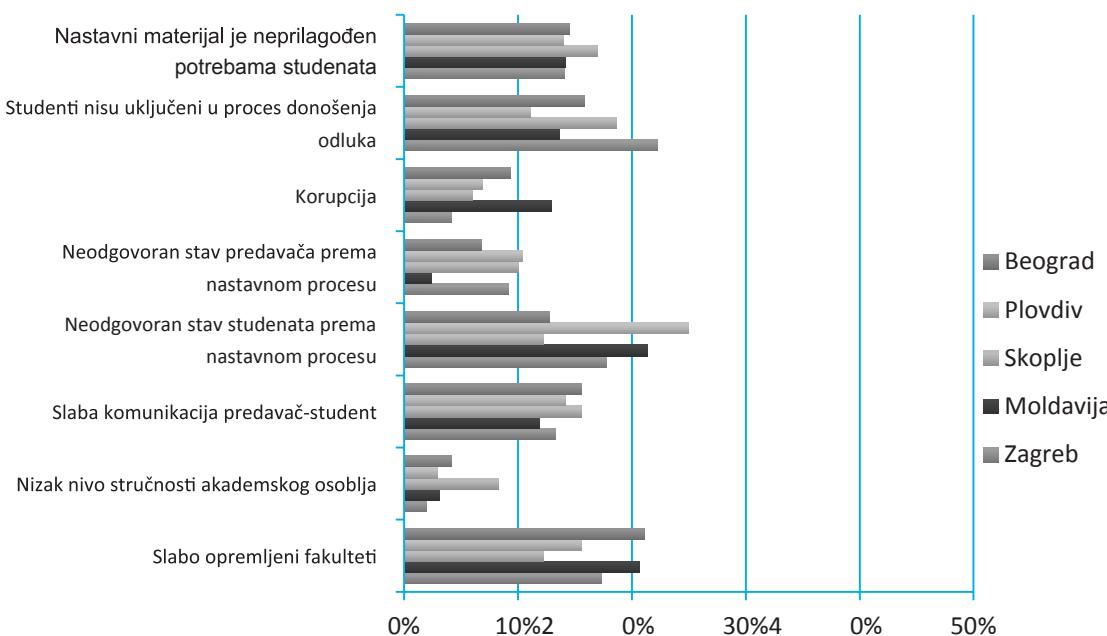
Razno

Ocenite kvalitet studiranja na Vašem univerzitetu

U najvećem broju slučajeva u regionu, studenti ocenjuju kvalitet svojih studija kao „prihvatljiv“ ili „dobar“. Studenti iz Moldavije ocenjuju svoje studije značajno bolje nego ostali ispitanici, jer više od 73 % smatra svoje studije „dobrim“ ili „veoma dobrim“, nasuprot studentima iz Plovdiva, gde je samo oko 16 % ispitanika tako ocenilo svoje studije. Više od 45 % studenata iz Plovdiva smatra kvalitet svojih studija „slabim“ ili „veoma slabim“.

Glavni problemi sa kojima se univerzitet susreće

Studenti na ovim visokoškolskim institucijama (Univerzitet u Zagrebu, Univerzitet u Plovdivu, Univerzitet u Beogradu, Univerzitet u Skoplju, Državni univerzitet u Moldaviji i Državni univerzitet Aleksandar Russo) kao najveći problem na svom univerzitetu percipiraju lošu tehničku opremljenost. Pojedinačno, međutim, postoje i razlike. Na primer, studenti na Univerzitetu u Plovdivu misle da je neodgovoran stav studenata prema nastavnom procesu najveći problem na njihovom univerzitetu. Studenti sa Univerziteta u Moldaviji su takođe prilično samokritični jer identifikuju neodgovoran stav studenata prema nastavnom procesu kao problem koji je podjednako važan kao i loša opremljenost. Ista situacija se javlja i u Zagrebu, sa tom razlikom što je kao najveći problem naveden manjak studentske participacije u procesu donošenja odluka. Studenti iz Skoplja sa druge strane ocenjuju nizak nivo stručnosti nastavnog osoblja kao problem skoro duplo više nego ostatak ispitanika.

Percepcija korupcije: tolerancija, iskustvo i percepcija rasprostranjenosti

Tolerancija prema korupciji

Tolerancija prema korupciji je izmerena skalom slaganja sa 17 iskaza koji označavaju prihvatanje pet koruptivnih praksi (mito, pronevera, nepotizam, plagijarizam, varanje) u različitim slučajevima (upis na fakultet, polaganje ispita, smeštaj u studentske domove itd) i sa različitim inicijatorima (studentima, profesorima, administracijom). Posle daljeg razmatranja, pitanja u vezi sa proneverom sredstava su izostavljena iz analize zbog postojanja velikih razlika među propisima u vezi sa budžetom i finansijskom kontrolom među zemljama članicama Mreže. Sve u svemu, veći broj pozitivnih odgovora na ovim pitanjima bi trebalo da upućuje na veću toleranciju ispitanika prema koruptivnim praksama.

Za dalju analizu je veoma interesantno videti kako je tolerancija prema različitim formama korupcije povezana tj. koje oblike korupcije studenti tolerišu ili ne tolerišu na sličan način. Jednostavnije rečeno, pitanje je ukoliko neki student toleriše na primer nepotizam, koji drugi oblik korupcije je takođe verovatno da će tolerisati. Za ovaj vid analize podataka kao metod je korišćena faktorska analiza.

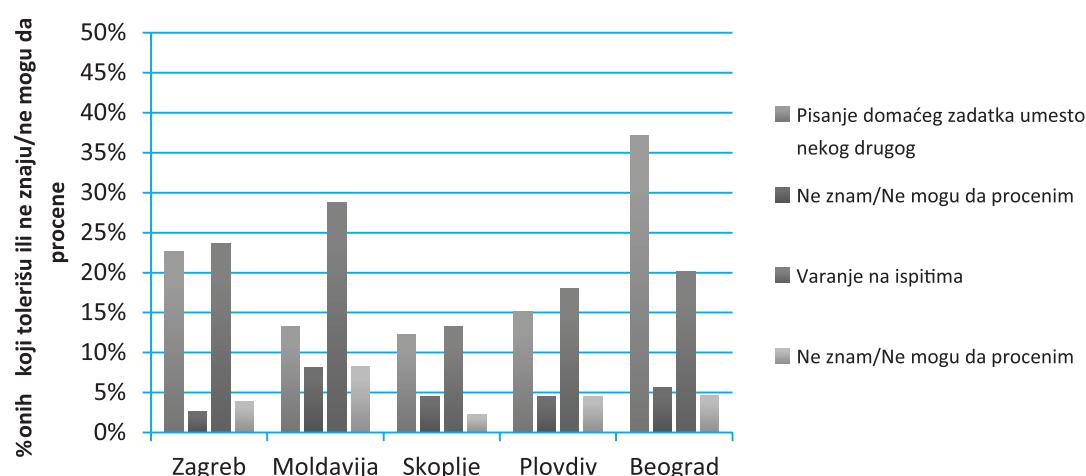
Zaključeno je da su tolerancija prema mitu na ispitima u vidu direktnog plaćanja i nepotizma prilikom upisa ili polaganja ispita direktno međusobno povezane, što nije slučaj sa mitom u vidu uslovne prodaje udžbenika. Bilo koji od ovih slučajeva korupcije je više povezan sa ostalim formama (plagijarizmom, varanjem na ispitima ili prodajom mesta u studentskim domovima) nego obrnuto. Ova struktura upućuje na ključni skriveni kriterijum koji studenti prate u prihvatanju ili neprihvatanju koruptivnih praksi: **ozbiljnost te koruptivne prakse, odnosno ozbiljnost posledica (nefer tretmana) koje nastaju zbog postojanja ove prakse**. U slučajevima kada se pojavi nepotizam pri upisu ili polaganju ispita, ili mito na ispit u smislu direktnog plaćanja, studentska prava su direktno i jasno ugrožena, čak i više nego što na prvi pogled izgleda jer su prekršioci upravo oni koji treba da ih štite (profesori ili administrativno osoblje). Studente manje interesuje situacija gde neki drugi student piše domaći zadatak za svog kolegu ili kada profesor plagira radove nekoga ko takođe ima doktorsku titulu zato što je u tim slučajevima **manja nepravičnost u odnosu na pravilo jednakog tretmana**. Neznatna razlika u toleranciji prema nepotizmu ili mitu kada je iniciran od strane profesora ili studenta može da se delimično objasni činjenicom da prvi slučaj navodi na drugi: ako postoji student koji je platio da položi ispit takođe mora da postoji i profesor koji je mito prihvatio.

Neki od ovih slučajeva, kao što su tolerancija prema profesoru koji plagira radove studenata, i student koji vara na ispitu, nalaze se „negde između“ ovih objašnjenja. Razlog za to u prvom slučaju može biti to što profesor koji plagira rad studenta na ozbiljan način zloupotrebljava svoj autoritet kao i podmićeni profesor ispitivač, iako na drugačiji način. Kada je reč o korelaciji između tolerancije prema studentu koji vara na ispitu i nepotizma ili mita, odgovor može biti manje jednoznačan. On se verovatno nalazi u samom značenju reči koja opisuje tu koruptivnu praksu, jer se varanje može shvatiti kao previše širok pojam. Iako se u istraživanju mislilo na specifične samostalne akcije varanja, kao što je prepisivanje ili korišćenje „bubica“, verovatno je da su ispitanici u određenom broju slučajeva shvatili mito i korišćenje ličnih poznanstava za polaganje ispita ili dobijanje više ocene kao varanje, jer su zapravo sva tri načina dobijanja nefer prednosti i kršenja pravila pravednog ocenjivanja zapravo varanje u širem smislu. Iako ne možemo znati koliko je ispitanika razumelo ovaj problem na takav način, ovo predstavlja preporuku da se u budućim istraživanjima slučaj varanja studenata jednoznačnije formulise.

Varanje studenata

Kada je reč o pitanjima u vezi sa varanjem studenata, taj fenomen je uzet dihotomno: prvi pojavnii

**Tolerancija prema studentskom varanju:
pisanje domaćeg zadatka umesto
nekog drugog i varanje na
ispitima**

Procenti studenata koji se "slažu", "slažu u potpunosti" ili su izabrali „ne znam / ne mogu da procenim“ za sledeća dva iskaza:

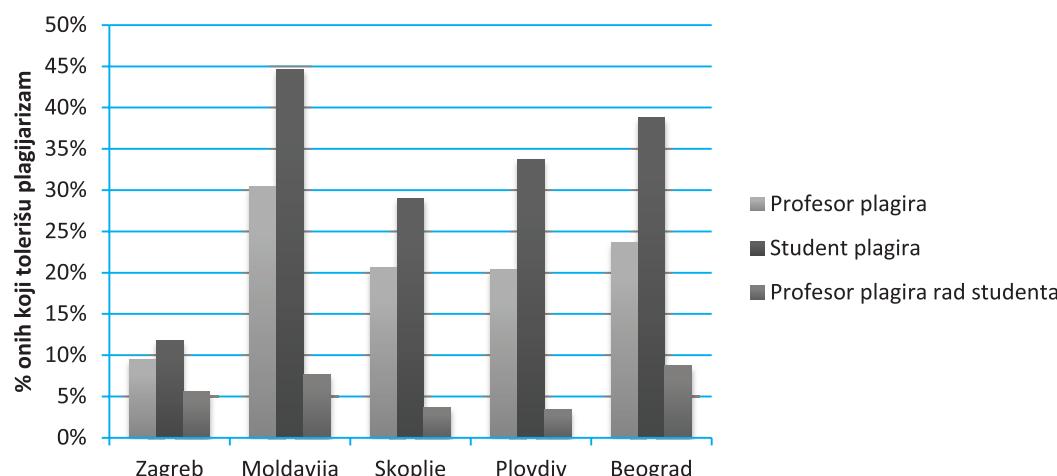
Pitanje 3.1: Prihvatljivo je napisati domaći zadatak umesto nekoga.

Pitanje 3.5: Prihvatljivo je varati na ispitu.

slučaj je bio pisanje domaćeg zadatka ili seminarskog rada umesto kolege, a drugi je bio varanje na ispitu, bez bližeg preciziranja na koji način (prepisivanje od kolega, korišćenje "puškica" ili "bubica"). Rezultati su pokazali interesantnu tendenciju da u Beogradu i Moldaviji postoji značajna razlika u toleranciji kada se uporede ova dva, uslovno rečeno, načina varanja i gde mnogo veću toleranciju uživa pisanje tuđeg rada nego varanje direktno na ispitu, i to da u Beogradu studenti imaju manju toleranciju prema varanju na ispitu u odnosu na pisanje domaćeg zadatka, dok je u Moldaviji obrnuto. Ove razlike se pak ne mogu objasniti time da je to rezultat drugačijih posledica po ostale studente jer domaći zadatak kao predispitna obaveza donosi ograničen broj poena, manje nego samo polaganja ispita, pa da to nanosi manje štete principu pravičnosti u ocenjivanju. Studenti iz Beograda imaju značajno višu toleranciju prema pisanju tuđeg domaćeg zadatka u odnosu na ostale ispitanike, ali je sa druge strane njihova tolerancija prema samom varanju na ispit u proseku regiona.

Tolerancija prema plagijarizmu

**Tolerancija prema
nepotizmu pri upisu
i ocenjivanju, kada
student ili profesor
inicira**

Procenti studenata koji su se "složili" ili "složili u potpunosti" sa sledeće tri izjave:

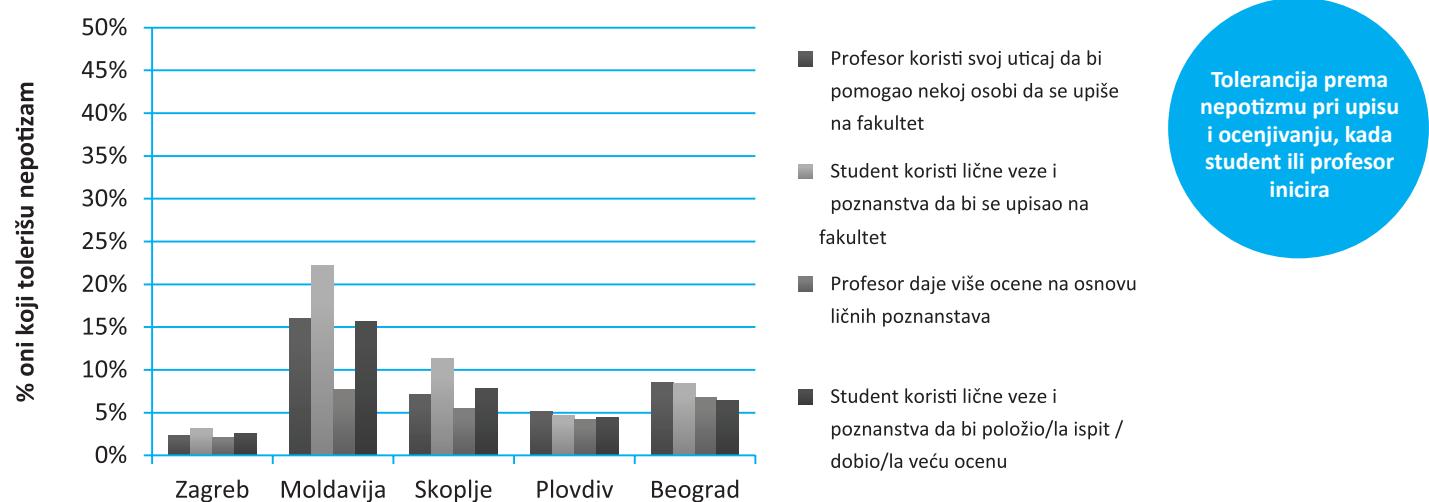
Pitanje 3.7: Prihvatljivo je da student koristi delove teksta a da ne navede izvor iz koga je te delove preuzeo.

Pitanje 3.9: Prihvatljivo je profesor koristi delove teksta a da ne navede izvor iz koga je te delove preuzeo.

Pitanje 3.17: Prihvatljivo je da profesor koristi rad nekog studenta a da ga ne referencira.

Dobijeni podaci ukazuju na postojanje „studentske solidarnosti“ među ispitanicima – na svim univerzitetima postoji značajna razlika između broja ispitanika koji više tolerišu plagijarizam kod studenata u odnosu na plagijarizam kod profesora, osim u Zagrebu gde je ta razlika slabo izražena. Takođe, Zagreb je i univerzitet u kome studenti imaju značajno manju toleranciju prema plagijarizmu u odnosu na ostatak regionala, gde je ona izraženija. Ovi podaci sa druge strane pokazuju da studenti imaju veću toleranciju prema koruptivnim aktivnostima onda kada smatraju da njihovi lični interesi nisu ugroženi (i obrnuto) – tako je tolerancija prema praksi plagiranja studentskih radova od strane profesora izuzetno niska. Uopšteno govoreći, osim u Zagrebu, studenti ispoljavaju značajnu toleranciju prema plagijarizmu.

Tolerancija prema nepotizmu

Procenti studenata koji su se "složili" ili "u potpunosti složili" sa sledeće četiri izjave:

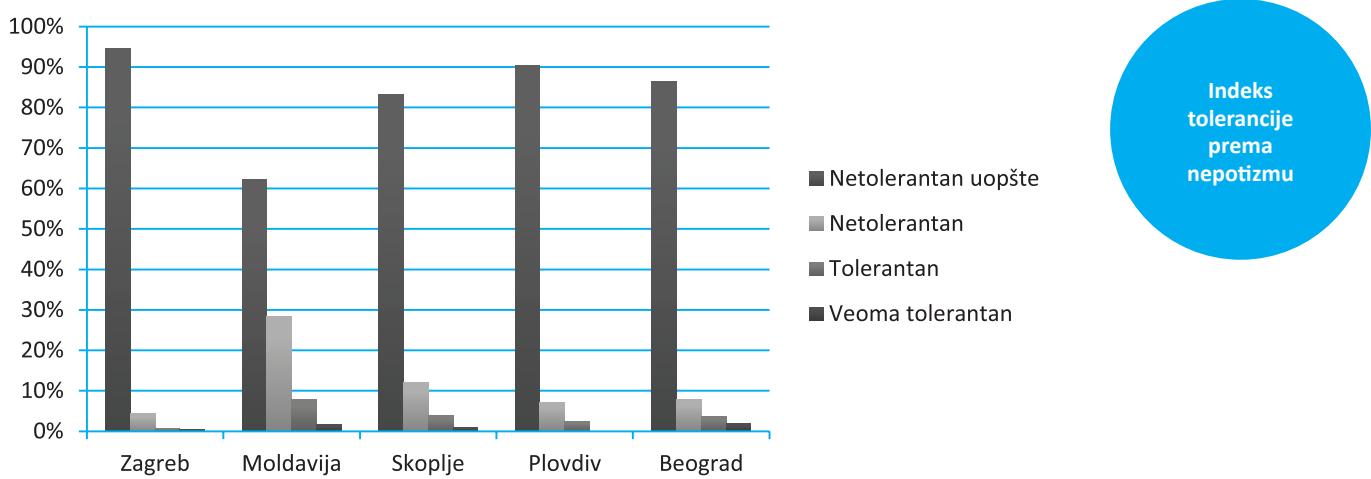
Pitanje 3.4: Prihvatljivo je da profesor daje veće ocene na osnovu ličnih poznanstava.

Pitanje 3.6: Prihvatljivo je da profesor koristi svoj uticaj kako bi pomogao nekome da se upiše na Univerzitet.

Pitanje 3.13: Prihvatljivo je da student koristi privatne veze i poznanstva kako bi upisao / la na Univerzitet.

Pitanje 3.16: Prihvatljivo je da student koristi privatne veze i poznanstva kako bi položio / la ispit ili dobio / la veću ocenu.

Podaci pokazuju da postoji blaga „studentska solidarnost“ u Moldaviji i Skoplju jer tamo studenti pokazuju nešto veću toleranciju prema studentima koji se koriste praksom nepotizma nego prema profesorima koji su u nju upleteni, ali da takav trend nije prisutan među studentima iz Beograda, Plovdiva i Zagreba.

Indeks tolerancije prema nepotizmu izračunat kao prosek sledeće četiri izjave:

Pitanje 3.4: Prihvatljivo je da profesor daje veće ocene na osnovu ličnih poznanstava.

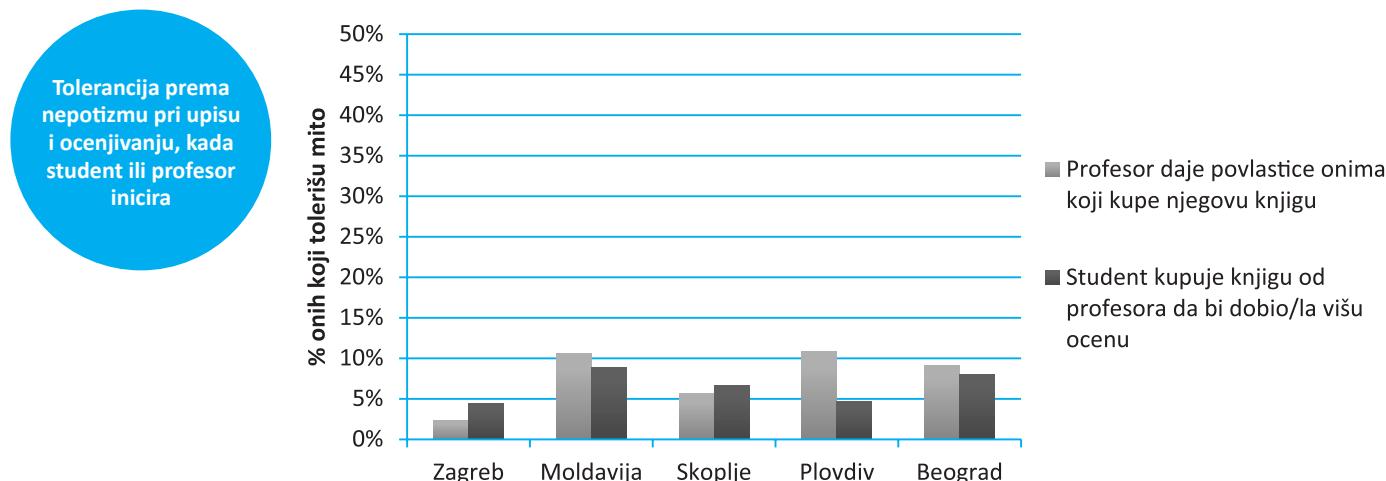
Pitanje 3.6: Prihvatljivo je da profesor koristi svoj uticaj kako bi pomogao nekome da se upiše na Univerzitet.

Pitanje 3.13: Prihvatljivo je da student koristi privatne veze i poznanstva kako bi upisao / la na Univerzitet.

Pitanje 3.16: Prihvatljivo je da student koristi privatne veze i poznanstva kako bi položio / la ispit ili dobio / la veću ocenu.

Ustanovljeni indeks tolerancije prema nepotizmu pokazuje da su studenti prema njemu izuzetno netolerantni u svim zemljama, ali da se Moldavija delimično, iako ne značajno, razlikuje u nivou tolerancije jer ima nešto manji broj onih koji su *veoma* netolerantni prema ovoj pojavi u odnosu na one koji se izjašnjavaju kao netolerantni.

Tolerancija prema uslovnoj kupovini / prodaji udžbenika

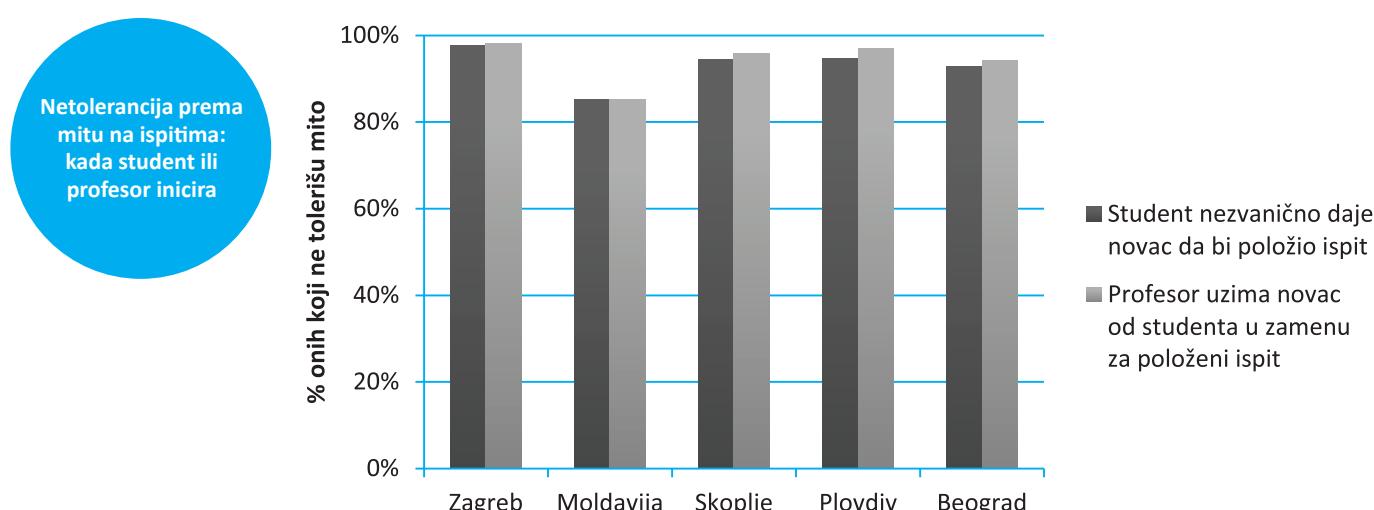
Procenat studenata koji su se "složili" ili "složili u potpunosti" sa sledeće dve izjave:

Pitanje 3.2: Prihvatljivo je da profesor daje povlastice ako se kupi njegova knjiga.

Pitanje 3.10: Prihvatljivo je da student kupi knjigu od profesora da bi dobio / la veću ocenu.

U ovom slučaju ne postoji „uobičajeni“ primer uslovne prodaje udžbenika jer nije u pitanju polaganje ili mogućnost polaganja ispita već „dodatna“ korist (kao što je viša ocena). Moguće je da je to razlog zašto studenti nisu pokazali solidarnost sa svojim kolegama, naročito u Plovdivu gde studenti čak uočljivo više tolerišu mito koji je iniciran od strane profesora nego kada je iniciran od strane studenata.

Netolerancija prema mitu na ispitima

Procenti studenta koji se "ne slažu" ili "u potpunosti ne slažu" sa sledeća dva iskaza:

Pitanje 3.8: Prihvatljivo je davati novac nezvanično da bi se položio ispit.

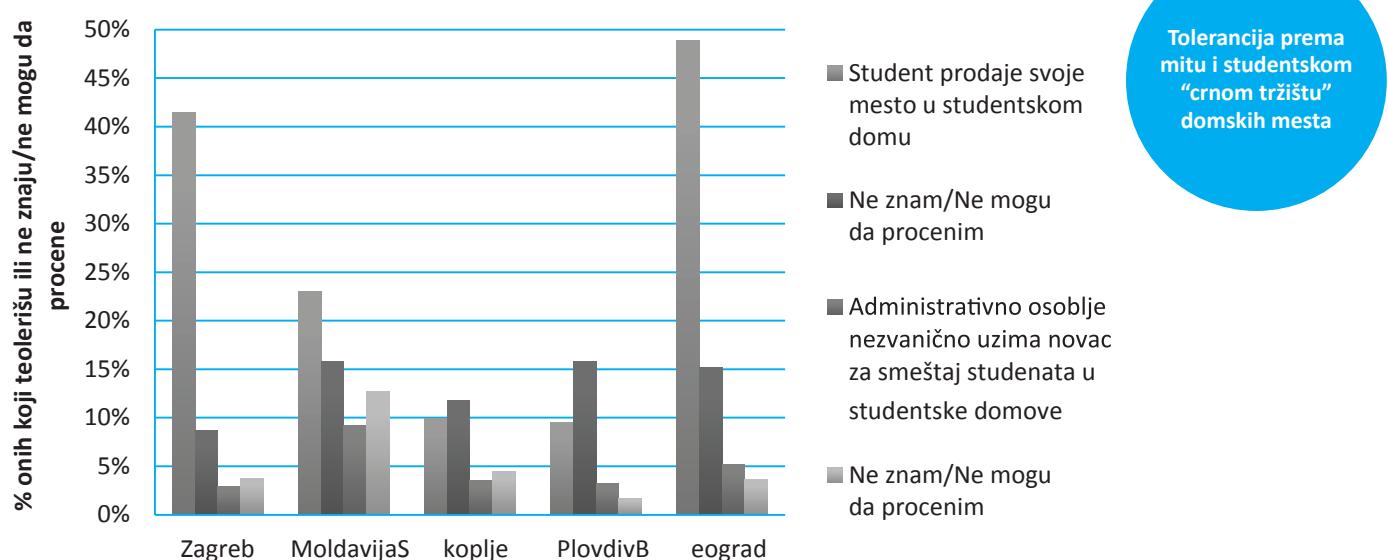
Pitanje 3.14: Prihvatljivo je da profesor uzima novac od studenata u zamenu za položeni ispit.

U ovom slučaju je došlo do promene pogleda na problem: prikazana je netolerancija umesto tolerancije prema ovoj koruptivnoj praksi. Iako broj studenata koji pokazuju toleranciju prema uslovnoj prodaji udžbenika i upisu preko veze nije veći od broja studenata koji tolerišu mito na ispitu, u ovom slučaju postoje mnogo manje razlike u toleranciji prema studentu ili profesoru, kao što su i razlike među univerzitetima mnogo manje.

Pokazuje se da su studenti veoma netolerantni prema davanju mita za polaganje ispita. Štaviše, skoro i da ne postoji razlika u pogledu na studente ili profesore koji su upleteni u ove radnje. Osim društvene prihvatljivosti netolerancije prema mitu (formi korupcije koja odmah padne na pamet većini ljudi kada se spomene korupcija), možda se ova situacija može objasniti činjenicom da ova izjava ne spominje nuđenje ili traženje mita, što prikazuje aktivniju ulogu u iniciranju korupcije nego prosto davanje ili uzimanje novca. Ova druga situacija je samo sudelovanje u (koruptivnoj) transakciji, bez upućivanja na to ko ju je inicirao.

Mala razlika koja se javila u Moldaviji je gotovo zanemarljiva, ali je konzistentna sa ostalim nalazima koji navode na zaključak da se Moldavija sistematski razlikuje u toleranciji prema korupciji u odnosu na ostale, iako u relativno malim procentima.

Tolerancija prema korupciji u studentskim domovima

Procenti studenata koji se "slažu", "u potpunosti slažu" ili su odabrali „ne znam / ne mogu da procenim“ u sledeća dva iskaza:

Pitanje 3.12: Prihvatljivo je da student proda svoje mesto u studentskom domu.

Pitanje 3.15: Prihvatljivo je da administrativno osoblje nezvanično uzima novac za smeštaj studenata u studentski dom.

U odgovorima na ovo pitanje je vidljiva jaka studentska solidarnost svuda, a najmanje se javlja u Moldaviji. Uprkos tom trendu, studenti u Skoplju i Plovdivu su značajno manje tolerantni prema korupciji vezanoj za studentske domove kada je iniciraju studenti. Sa druge strane, u Beogradu i Zagrebu su studenti pokazali značajno više tolerancije prema svojim kolegama koji učestvuju u „crnoj berzi“ mesta u studentskim domovima. U Beogradu je gotovo svaki drugi student uveren da je prihvatljivo kada njegove kolege prodaju svoje mesto u studentskom domu, a u Zagrebu tako misli svega nekoliko procenata manje. Interesantno je ove stavove poređiti sa direktnim iskustvom sa korupcijom u studentskim domovima, jer su upravo studenti iz Zagreba i Beograda najčešće tvrdili da imaju iskustvo sa kolegama koji su kupili mesto u domu.

Iskustvo sa korupcijom

Iskustvo sa korupcijom je konceptualizovano kao set socijalnog kontakta sa njenim različitim formama, istim onim koje su spomenute u pitanjima u vezi sa tolerancijom. Korišćena je petostepena skala, sa sledećim nivoima socijalnog kontakta:

- „Nisam čuo / la nikada“, (1)
- „Čuo / la sam da se priča o tome“; (2)

- „Neki od mojih prijatelja / poznanika su bili u takvoj situaciji“; (3)
- „Prisustvovao / la sam takvoj situaciji ali me nije zanimalo“; (4)
- „Lično sam bio / la u takvoj situaciji“. (5)

Iako sama skala koja je korišćena ima nedostataka jer se neke od kategorija međusobno preklapaju (pre svega 2 i 3), ove kategorije mogu da se grupišu na sledeći način: „bez iskustva“ (1), „indirektno iskustvo“ (2, 3) i „direktno iskustvo“ (4, 5). Poslednja dva stepena se međusobno razlikuju iako ne u potpunosti. Peti stepen pokušava da ustanovi sudeovanje u korupciji, ali ne kaže jasno da je ispitanik bio prekršilac ili žrtva. To je najpre zbog socijalne prihvatljivosti ponuđenih odgovora – mali broj ljudi bi priznao da su primili ili dali mito, čak i kada im je bila garantovana anonimnost²¹. Osim toga, činjenica je da je status žrtve subjektivan. Ako neko drugi dobije višu ocenu „preko veze“ neko bi mogao da oseti da je njemu učinjena nepravda ili ne, ali to opet u potpunosti zavisi od njegove percepcije. U objektivno istoj situaciji, neko bi izabrao odgovor 4 a neko drugi odgovor 5 na ponuđenoj skali. To je takođe značajan razlog za spajanje ove dve kategorije. Zato što je istraživanje usmereno na to da što realističnije proceni nivo korupcije i njene pojavnne oblike, ove dve kategorije kada su spojene mogu da mere socijalnu bliskost iskustva, kao puko pojavljivanje korupcije pred očima nekog studenta, bez obzira na njegovu / njenu ulogu.

Dalja analiza je pokazala da **su studenti koji su imali bliski socijalni kontakt sa određenim vidovima korupcije takođe imali i iskustvo sa većim brojem njih, a važi i obrnuto**. Slučajevi korupcije sa varanjem studenata, plagijarizmom i mitom u studentskim domovima se generalno razlikuju od ovog trenda. Ovo se može objasniti latentnom strukturu iskustva studenata sa korupcijom, tj. činjenicom da je znatno veći broj studenata imao iskustvo sa ovim vidovima koruptivnih aktivnosti nego sa ostalima.

Postavlja se pitanje za koje vidove korupcije ovo posebno važi? Tačnije, za koje forme korupcije se može reći da privlače iste studente? Podaci pokazuju da je vrlo verovatno da su **studenti koji su imali blisko iskustvo sa plaćanjem za polaganje ispita takođe imali i blisko iskustvo sa nepotizmom pri upisu i na ispitima. Obrnuta situacija za udaljenost i nepostojanje socijalnog kontakta takođe važi**. Isto važi i za tri forme plagijarizma, dva konteksta uslovljene prodaje udžbenika i dva oblika studentskog varanja i kupovinu mesta u studentskom domu. Samo dva slučaja se nalaze u korelaciji sa više od jednim faktorom: pisanje tuđeg domaćeg zadatka je u korelaciji sa uslovljrenom prodajom udžbenika osim svog „prirodnog“ faktora koji je varanje na ispitima. Korelacija između plagijarizma i varanja na ispitima međutim nije začuđujuća, jer plagijarizam se takođe može shvatiti i kao varanje.

Izgleda da je ono što je ključno u ovoj strukturi iskustva studenata sa korupcijom veoma slično onome što je ključno u slučaju sa tolerancijom: „ozbiljnost“ koruptivne radnje (nepotizam i mito kao „ozbiljnije“ a plagijarizam i varanje kao „mekše“) pre nego akteri koji je iniciraju, iako u slučaju plagijarizma postoji primarna studentska solidarnost i u toleranciji i u iskustvu. Interesantan izuzetak od ove tendencije su i tolerancija i iskustvo sa studentima koji prodaju ili kupuju mesta u domu. Ovo je očigledno više tolerisana pojava i sa njom su studenti češće imali iskustva.

Još jedna interesantna činjenica je da se pojava mita u formi direktnog plaćanja ne podudara, tj. ne ide uz pojavu uslovne prodaje udžbenika, što može biti posmatrano kao poseban slučaj mita. Kada je reč o toleranciji prema ove dve forme mita, izgleda da su studenti generalno sa ovime saglasni – netolerancija prema oba ova neakademska ponašanja je slična.

Iako je u istraživanju pronađeno jako malo direktnog iskustva sa „ozbiljnim“ formama korupcije, i dalje je važno istražiti njihovu međusobnu vezu i njihovu vezu sa drugim „mekšim“ formama korupcije.

Ukratko, **u ukupnom uzorku, više nego polovina (54 %) onih studenata koji su se direktno susreli sa situacijom gde profesor uzima novac kako bi pustio studenta da položi ispit, takođe se direktno susrela sa situacijom gde se student upisao na fakultet preko veze. Obrnuto, više od trećine (38 %) onih koji su se susreli sa slučajem nepotizma pri upisu, je takođe**

²¹ Ovaj fenomen je očigledan u istraživanju drugog tipa socijalno prihvatljivog ponašanja, za koje se čak može tvrditi da je značajno manje osuđeno u odnosu na korupciju, a to je upotreba alkohola. Podaci istraživanja o upotrebi alkohola nisu ni približno jednaki statistikama prodaje alkohola, nego su značajno manji.

imala susret sa mitom na ispitu. To su veliki procenti, ako uzmemo u obzir da u ukupnom uzorku imamo 10 % onih koji su se susreli sa mitom na ispit i 15 % onih koji su se susreli sa situacijom gde je student inicirao nepotizam pri upisu. Približno, to znači **da su studenti koji su imali iskustva sa mitom na ispit takođe imali susret sa situacijom nepotizma pri upisu 3,6²² puta više nego običan student.** Takođe, studenti su čak imali iskustva sa mitom na ispitima i nepotizmom pri upisu 8 % više nego što su imali iskustvo samo sa mitom.²³

Slično tome, **oni koji su se susreli sa nepotizmom pri upisu su 3,8 puta²⁴ više imali direktnog iskustva sa mitom na ispitu, nego običan student.** Naravno, i dalje je bilo razumljivo više onih koji su se susreli samo sa nepotizmom pri upisu, ne i sa mitom na ispitima (62 %), ali činjenica da studenti tvrde da su imali iskustvo sa obe koruptivne radnje relativno retko, čini ove rezultate značajnim.

Nadalje, 55 % studenata koji su prisustvovali tome da profesor uzima mito da bi neki student položio ispit se takođe direktno susrelo sa nekim studentom koji je koristio lična poznanstva da bi položio ispit ili da bi dobio veću ocenu. I obrnuto, 35 % onih koji su se susreli sa nepotizmom na ispitima su takođe prisustvovali mitu u istom kontekstu. Generalno, postoji 16 % onih koji su su se direktno susreli sa nepotizmom na ispitu koji je inicirao neki student, tako da je odnos veoma sličan onom već opisanom, između iskustva sa podmićenim profesorom i kolegama koji su se upisali preko veze.

Prema tome, iskustva sa mitom na ispitu i sa nepotizmom pri upisu su nekako povezana, sa sličnim obrascima. Barem u polovini slučajeva ova zajednička pojava se javlja izvan akademskog prostora: možda je čak potpuno nemoguće za studenta i da ponudi mito, ako nije na neki način povezan sa dotičnim profesorom. To svakako deluje logično gledano iz perspektive diskrecije: neko ko nema „ličnu preporuku“ bi mogao da priča o toj koruptivnoj transakciji pred pogrešnim ljudima što bi moglo da izazove problem za dotičnog profesora, namerno ili slučajno. Sve ovo se dešava iako su lična poznanstva često dovoljna za sticanje nefer prednosti, bez ikakve potrebe za mitom, baš kao što podaci u istraživanju i ilustruju.

Uslovljena prodaja udžbenika može biti smatrana mitom, ali kada se pojavljuje, ona se odnosi na sve uključene studente, a ne samo na privilegovani krug onih koji su povezani sa profesorom preko mreže ličnih poznanstava. Podaci istraživanja pokazuju da je iskustvo sa uslovljenom prodajom udžbenika mnogo češće nego ono sa direktnim mitom (sa izuzetkom Moldavije) što se slaže sa prepostavljenom razlikom između dve forme koruptivne razmene novca za usluge. Razlog za ovo može biti taj da univerzitetska pravila i šira javnost ne prepoznaju uslovnu prodaju udžbenika kao specifičnu vrstu korupcije, čak i kada se u nekim, inače retkim prilikama, govori o korupciji u visokom obrazovanju. Tako da ovakvo ponašanje uključuje manje rizika koji se javlja zbog manjka diskrecije, što uslovnu prodaju udžbenika čini suštinski različitom od direktnog plaćanja.

Gorepomenuta prepostavka u vezi sa zajedničkim pojavljivanjem mita i nepotizma na polaganju ispita ne bi mogla da objasni vezu između nepotističkog upisa na fakultet i mita na ispitu zato što se ova dva fenomena ne događaju istovremeno. Moguće je da jednostavno postoje studenti „korumpiranog profila“ koji se uključuju u različite vrste neakademskog ponašanja, što ne može da ostane neprimećeno od strane njihovih kolega koji su svesni njihovog neakademskog ponašanja (ovde opet podsećamo da se ne mogu tačno identifikovati inicijatori, žrtve ili svedoci korupcije od onih koji su izjavili da su imali direktna iskustva sa njom, što je detaljnije objašnjeno u prvom paragrafu ovog odeljka).

Osim toga, interesantno je videti kako su nepotizam i mito povezani sa „mekšim“ formama korupcije ili neetičkim ponašanjem. **Studenti koji su se susreli sa nepotizmom ili mitom zapravo imaju tendenciju ka direktnom kontaktu sa drugim, „mekšim“ formama koruptivnog ponašanja**

22 54/15 = 3,6; Beograd: 61 % (onih koji su se susreli sa mitom i sa nepotizmom pri upisu)/15 % (susreli su se sa nepotizmom pri upisu u Beogradu) = oni koji su se susreli sa mitom, susreli su se i sa nepotizmom četiri puta više nego običan student (5 % poduzorka u Beogradu se susrelo sa obe pojave);

23 54 % - 46 % = 8 %; Beograd: 61 % - 39 % = 22 % više je student u Beogradu imao iskustva zajedno sa profesorom sklonim primanju mita i kolegom koji je upisan uz pomoć nepotizma, nego samo sa profesorom sklonim primanju mita.

24 Analogno sa fus. 22 iznad: 38/10 = 3,8; Beograd: 35/8 = 4,4, puta češće

takođe, iako je ova tendencija razumljivo manja nego međusobna povezanost nepotizma i mita, kao što je opisano iznad. Na primer, 46 % onih koji su se susreli sa profesorima sklonim mitu su se takođe susreli sa studentima koji plagiraju, dok 27, 5 % studenata generalno ima iskustva sa ovom pojmom iz prve ruke. Sa druge strane, 18 % onih koji su se susreli sa situacijom gde student plagira su se takođe susreli sa profesorima sklonim mitu (u poređenju sa 10 % koji su se uopšte susreli sa takvima profesorima).

Skoro polovina onih (48 %) koji su se su sreli sa situacijom u kojoj je student upisan na fakultet preko veze, takođe su se susreli sa situacijom u kojoj student plagira, ali u obrnutom smeru je svega 26 %. Da naznačimo samo još jednom radi poređenja, 15 % studenata uopšte se direktno susrelo sa kolegama koji su se upisali na fakultet preko veze. **Više od trećine (35 %) onih koji su se susreli sa ispitivačima sklonim mitu, takođe su se susreli sa nastavnim osobljem koje plagira, ali generalno svega 15 % studenata ima iskustvo iz prve ruke sa profesorom koji je plagirao.**

Konačno, ima smisla proveriti i za varanje u ovom kontekstu, koje je mnogo više tolerisana i raširenija pojava nego nepotizam, miti i plagijarizam. Opet, **oni koji su procenili mito na ispitima kao ozbiljno koruptivno delo, takođe su više nego drugi studenti imali susret sa kolegama koji varaju na ispitima ili su i oni sami varali (77 % njih),** što je najraširenija pojava: generalno, **55 % studenata je varalo ili prisustvovalo varanju.**

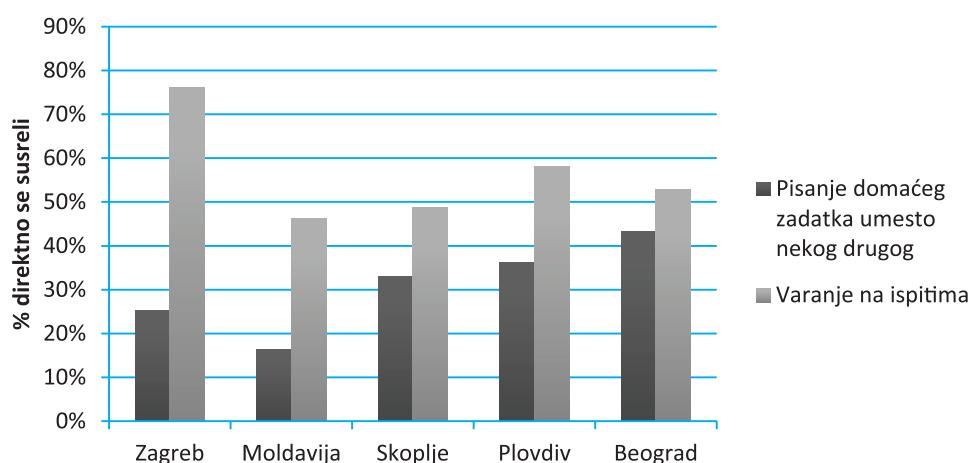
U slučaju gorepomenutog nepotizma i mita, ima naravno varijacija između univerziteta kada je reč o relaciji između mita i "mekših" formi korupcije, ali svuda se manje ili više pokazuje ista tendencija. Ovo ukazuje na sledeće: oni koji su se susreli sa mitom ili nepotizmom (manje tolerisane, "ozbiljnije" forme korupcije) su takođe češće imali iskustvo sa "mekšim" formama koruptivnih radnji, iako je ova druga tendencija manja. Možda se može uspostaviti profil studenata koji su više podložni iskustvu sa mnoštvom koruptivnog ili neetičkog ponašanja, sa napomenom da oni čine veoma malu manjinu. Uzroci za to su sami problemi metodološkog istraživanja korupcije. Tolerancija može biti ključna za njihovu "sklonost": na primer, bilo bi razumno zaključiti da će studenti, koji su manje tolerantni prema koruptivnom ili neetičkom ponašanju, pre nešto nazvati korupcijom, a tek naknadno se setiti iskustva. Zbog toga je faktorska analiza korišćena ponovo, kako bi se proverilo da li postoji korelacija između iskustva i tolerancije.

Pokazalo se da ova hipoteza može biti odbačena, zbog **zapravo male korelacije u iskustvenim stavkama sa faktorima tolerancije i obrnuto. Te i ako postoji perceptivna sklonost ka iskustvu sa korupcijom, ne stoji da se ova sklonost svodi na toleranciju.** Stoga, bar u ovom pogledu se naši podaci o iskustvu, koji su operacionalizovani kao blizina socijalnog kontakta sa korupcijom, mogu smatrati kao pokazatelji pravih slučajeva korupcije, umesto razlike u percepciji među studentima.

Međutim, gorepomenuta međusobna povezanost direktnog iskustva sa korupcijom, posebno iskustva sa oštrim formama korupcije, i dalje stoji, bilo da je reč o studentu ili profesoru koji je inicijator koruptivnog ponašanja.

Ostale prepostavke mogu bolje da objasne ovu činjenicu. Na primer, bilo bi razumno zaključiti da studenti, koji su upisani na fakultet uz pomoć nepotizma, nemaju motivaciju da dalje napreduju na fakultetu samostalno, te se relativno često odlučuju za koruptivne aktivnosti. Tačno ta relativna učestalost njihovog koruptivnog ponašanja može da ih učini "vidljivim" njihovim kolegama, tako da oni mogu da obrate pažnju na različita nedela svojih kolega i da pokažu tendenciju ka direktnom iskustvu sa korupcijom u našem upitniku.

Iskustvo sa studentskim varanjem

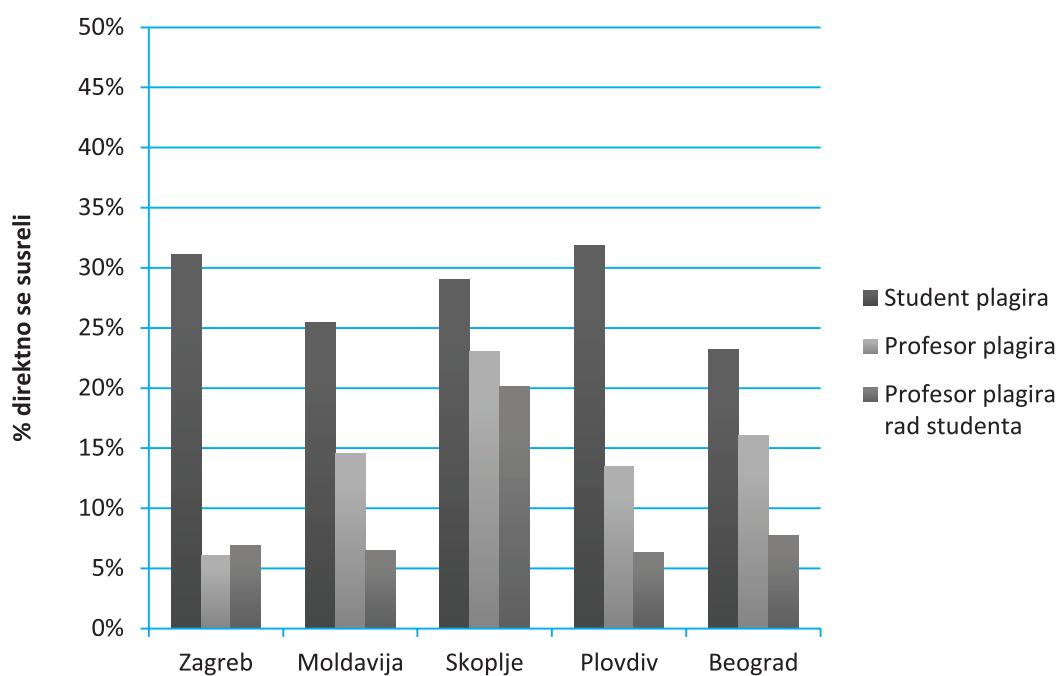

Direktno iskustvo sa studentskim varanjem: pisanje domaćeg zadatka umesto nekog drugog i varanje na ispitima

Procenat studenata koji su izabrali "Prisustvovao / la sam takvoj situaciji, ali me nije zanimalo" ili "Lično sam bio uključen / a u takvu situaciju".

Interesantna činjenica ovde je situacija koja je suprotna svim drugim nalazima: u Moldaviji je najmanje studenata imalo direktno iskustvo sa varanjem u formi pisanja domaćeg zadatka umesto nekog drugog.

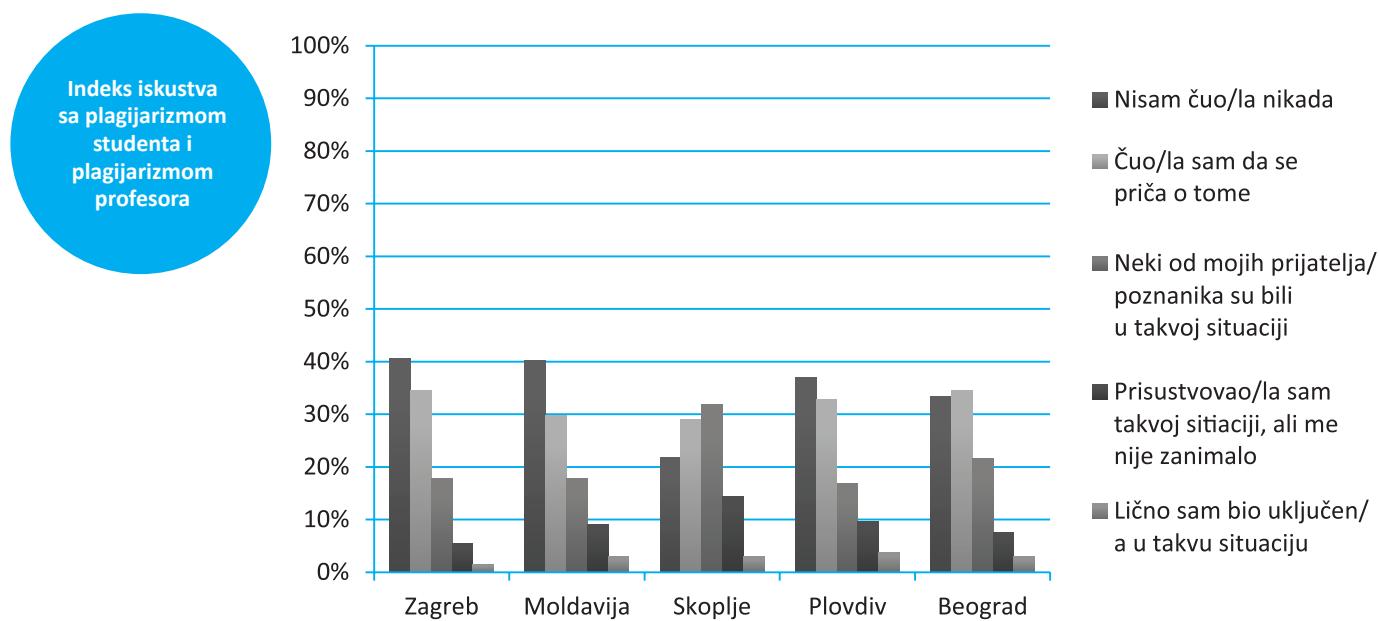
Iskustvo sa plagijarizmom

Direktno iskustvo sa tri situacije plagiranja

Procenat studenata koji su izabrali "Prisustvovao / la sam takvoj situaciji, ali me nije zanimalo" ili "Lično sam bio uključen / a u takvu situaciju".

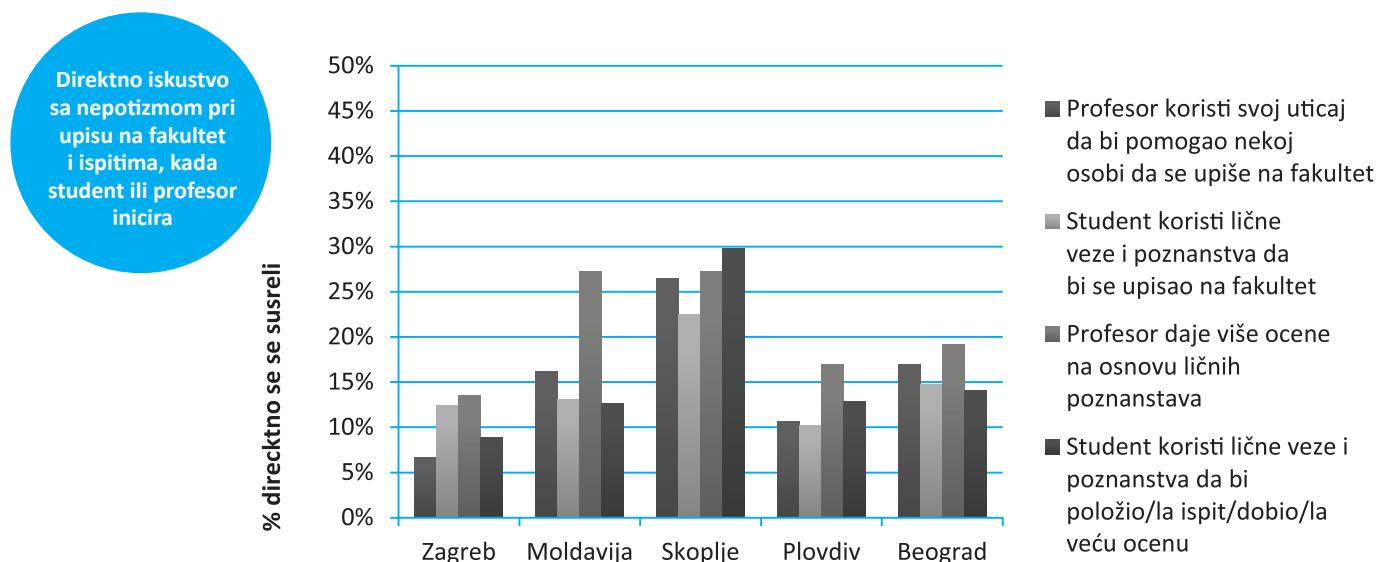
Skoplje se izdvaja u direktnom iskustvu sa plagijarizmom profesora i profesor – student plagijarizmom, i posebno zabrinjavajuća činjenica da je skoro svaki peti student tamo prisustvovao najgoroj formi plagijarizma u smislu zloupotrebe autoriteta od strane profesora: situacija gde profesor plagira radove studenata.

Indeks iskustva sa plagijarizmom studenata i profesora je izračunat kao srednja vrednost pojedinačnih iskustava sa dva različita pojavnih oblika plagijarizma (plagijarizam od strane profesora i od strane studenata).

Ovaj grafikon pokazuje da je na skali iskustva sa plagijarizmom jako mali procenat onih koji su izjavili da su lično bili uključeni u takve situacije. Razlike među iskustvima studenata u regionu nisu značajne.

Iskustvo sa nepotizmom

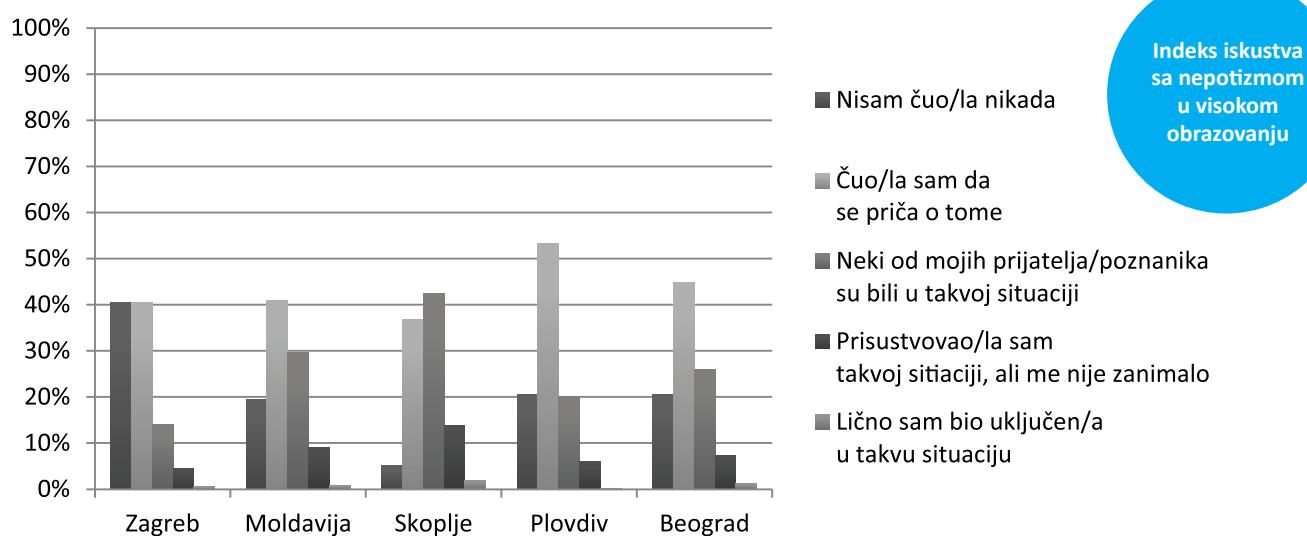

Procenat studenata koji su izabrali "Prisustvovao / I sam takvoj situaciji, ali me nije zanimalo" ili "Lično sam bio uključen / A u takvu situaciju".

Očigledno, Skoplje se izdvaja u direktnom iskustvu sa svim formama nepotizma. Od 22 % do skoro 30 % procenata ispitanika je imalo direktno iskustvo sa sve četiri forme nepotizma.

Samo ih ispitanici iz Moldavije prate u nepotizmu iniciranom od strane profesora prilikom ispitivanja (27 % tvrdi da je imalo direktno iskustvo), gde se čini da profesori iniciraju znatno češće nego sami studenti. Interesantno, u Moldaviji su studenti najmanje tolerantni prema situaciji sa kojom izgleda imaju najviše iskustva, iako korelacija između tolerancije i iskustva za ovu radnju nije čak ni statistički značajna, što generalno znači da oni studenti koji su najmanje tolerantni prema ovoj radnji, nisu imali iskustva sa njom.

Analogno sa indeksom tolerancije prema nepotizmu u visokom obrazovanju, indeks iskustva sa istom pojavom je izračunat, kako bi se dobila slika varijacija kroz pet nivoa blizine.

Indeks iskustva sa nepotizmom u visokom obrazovanju, izračunat iz srednjih vrednosti četiri stavke za svakog ispitanika:

Pitanje 6.4: Profesor daje više ocene na osnovu ličnih poznanstava.

Pitanje 6.6: Profesor koristi svoj uticaj da bi pomogao nekoj osobi da se upiše na fakultet.

Pitanje 6.13: Student koristi lične veze i poznanstva da bi se upisao na fakultet.

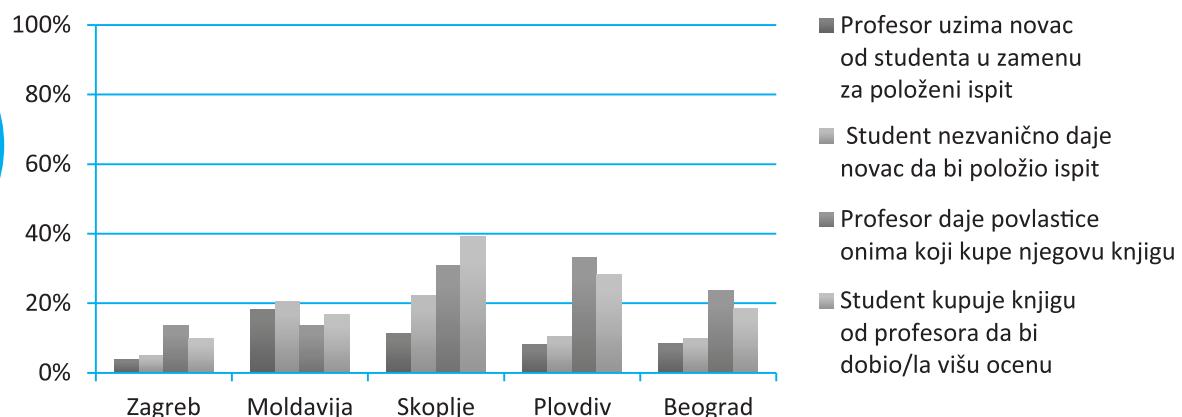
Pitanje 6.16: Student koristi lične veze i poznanstva da bi položio / Ispit / ili dobio / la veću ocenu.

Pokazuje se da bliskost socijalnog kontakta kako je ovde konceptualizovana varira logički, i to opravdava njegovo definisanje kao komparativne varijable. Gde je najviše studenata imalo direktno iskustvo sa nepotizmom, manje studenata nikada nije čulo za to, i takođe tamo najviše studenata ima prijatelje ili poznanike koji su direktno bili suočeni sa nepotizmom u odnosu na druge poduzorke. Stoga, imamo još jedan uvid u prisustvo nepotizma u Skoplju i Moldaviji: 41, odnosno 29 procenata studenata na tim univerzitetima ima prijatelje i poznanike koji su direktno bili suočeni sa nepotizmom.

Iskustvo sa mitom na ispitu: direktno plaćanje i prodaja udžbenika kao uslov za polaganje ispitu / veću ocenu

U direktnom iskustvu sa uzimanjem i davanjem mita, Skoplje se ponovo izdvaja. Četiri od svakih deset studenata tamo tvrdi da je imalo direktno iskustvo sa situacijom gde student kupuje udžbenik od profesora za veću ocenu. Ispitanici u Plovdivu su procentualno blizu Skoplju (svaki treći student se susreo sa profesorima koji prodaju udžbenike za povlastice).

**Direktno iskustvo sa mitom na ispitima:
direktno plaćanje
and uslovna prodaja
knjiga, studenti
i profesori u
"transakciji"**

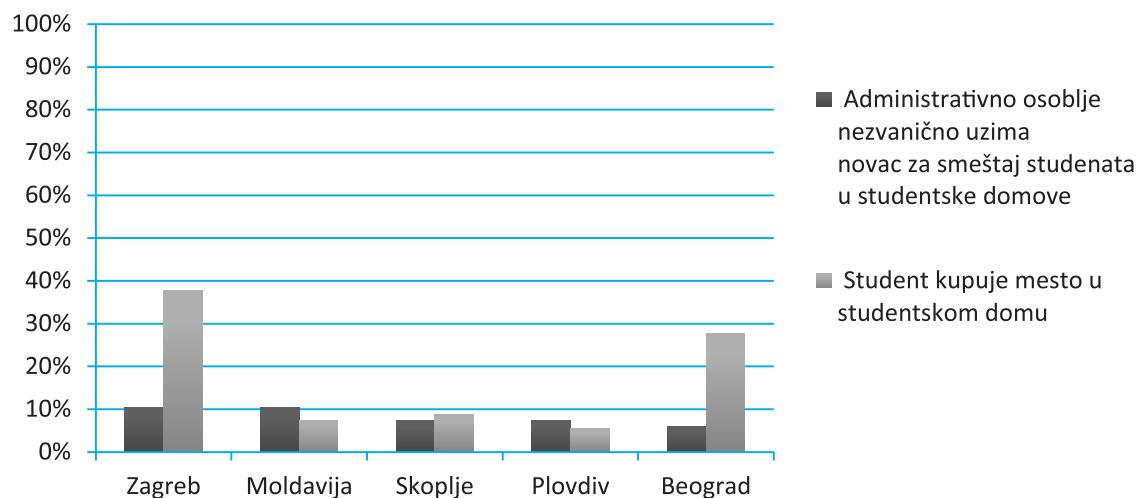

Procenat studenata koji su izabrali "Prisustvovao / ja sam takvoj situaciji, ali me nije zanimalo" ili "Lično sam bio uključen / a u takvu situaciju".

Suprotno svim drugim poduzorcima, u Moldaviji su studenti imali malo više iskustva sa mitom u formi direktnog plaćanja nego sa uslovnom prodajom udžbenika. Kada je reč o toleranciji, uslovna prodaja udžbenika je takođe malo više tolerisana nego mito u formi direktnog plaćanja.

Iskustvo sa korupcijom u studentskim domovima

**Direktno iskustvo
sa mitom i
"crno tržište"
studentskih
domskih mesta**

Procenat studenata koji su izabrali "Prisustvovao / ja sam takvoj situaciji, ali me nije zanimalo" ili "Lično sam bio uključen / a u takvu situaciju".

Zagreb se izdvaja po direktnom iskustvu sa studentima koji kupuju mesto u studentskom domu: skoro četiri od deset ondašnjih studenata je kupilo mesto. Slično stanje je i u Beogradu: skoro tri od deset studenata se direktno susrelo sa situacijom u kojoj studenti kupuju mesto u studentskom domu. Međutim, dovoljno interesantna činjenica je da je u Beogradu najmanje studenata imalo susret sa podmićivanjem administrativnog osoblja. U Zagrebu je razlika između iskustva sa ove dve situacije takođe prilična. Ovo možda znači da studenti češće trguju svojim mestima u domovima između sebe, nego što to rade preko administrativnog osoblja. Ako je tako, onda ne bi bilo iznenadjuće da je tolerancija prema studentima koji iniciraju mito u domskom smeštaju takođe znatno viša u Beogradu i Zagrebu nego u ostaku poduzoraka.

Naime, ako pristup domskim mestima kontrolišu sami studenti preko "crnog tržišta" slobodne prodaje i kupovine domskih mesta a ne administrativno osoblje, studenti nemaju tako veliki razlog da budu ogorčeni zbog ove prakse u poređenju sa, recimo, nepotizmom na ispit. Razlog tome je

zato što ovo stanje ne narušava princip pravičnosti, jer svako od zainteresovanih studenata može da uzme učešće u takvoj praksi.

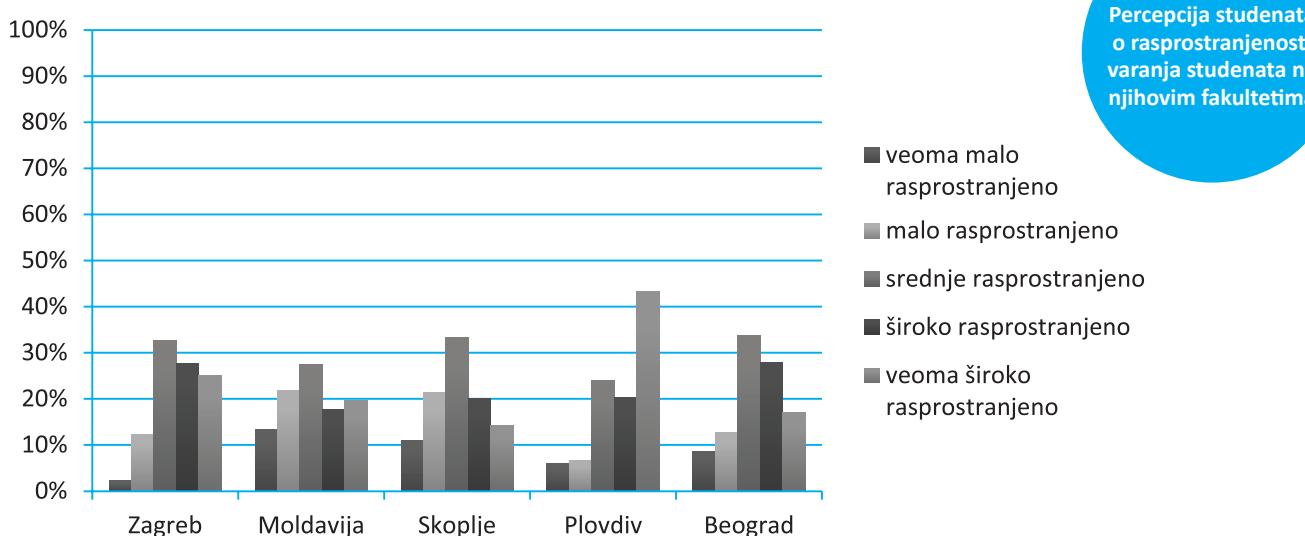
Percepcija studenata o rasprostranjenosti korupcije

U ovom slučaju studenti su pitani da procene rasprostranjenost studentskog varanja, plagijarizma, nepotizma / protekcije, mita i pronevere na svojim fakultetima, a ne generalno u visokom obrazovanju u njihovoj zemlji. Na ovaj način, prostor u okviru koga procenjuju je limitiran u poređenju sa skoro standardnim pitanjima koja ispituju poverenje javnosti u ispitivanjima o korupciji (nalik onima koja radi Transparency International), u kojima su ljudi zamoljeni da generalno ocene rasprostranjenost korupcije u javnim institucijama. U ovom slučaju, limitiranje okruženja u okviru kojeg ispitanici procenjuju rasprostranjenost korupcije je izabранo da bi percepcija bila što bliža realnosti.

Ova pretpostavka će biti proverena upoređivanjem odgovora koji su dati na petostepenoj skali direktnog iskustva sa onima datim na petostepenoj skali percepcije rasprostranjenosti istih formi korupcije, sa malom naznakom da mora biti uzeta u obzir i nepotpuna samerljivost tih skala. Samo do određenih granica ima smisla porediti ocenu rasprostranjenosti uz pomoć poslednja dva neodređena nivoa ("široko raspostranjeno" i "veoma široko raspostranjeno") i odgovore koji ukazuju direktno iskustvo, između ostalog, zato što se indirektno iskustvo kroz prijatelje i poznanike (treći stepen u postavljenoj skali blizine socijalnog kontakta) takođe može smatrati indikatorom faktičke rasprostranjenosti korupcije, čak možda i sa više realnih pojava iza toga od broja pojava na koje ukazuje direktno iskustvo, s obzirom na to da osoba može imati više od jednog prijatelja ili poznanika koji je imao lično iskustvo sa korupcijom.

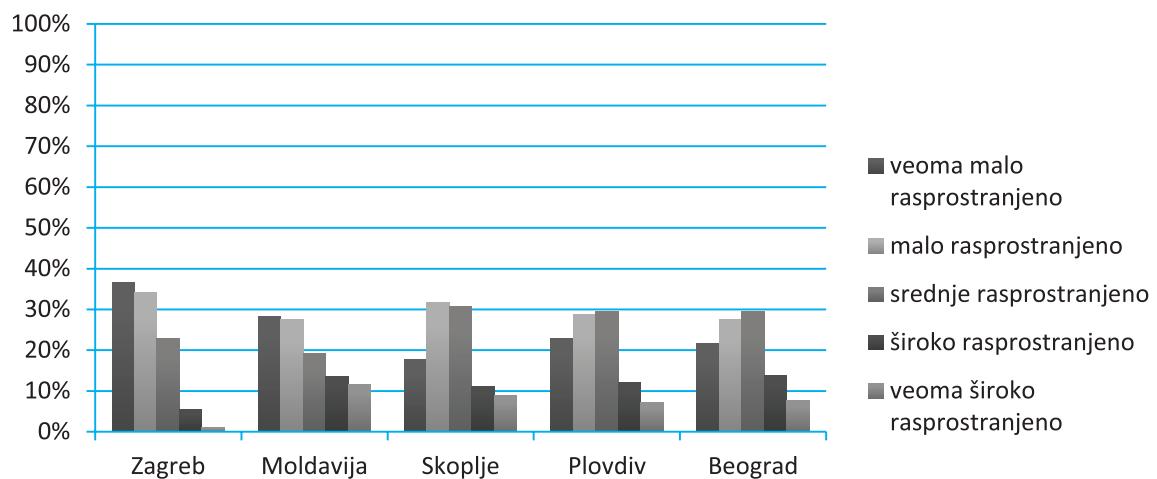
Međutim, dok logika ovog upoređivanja ima svojih ograničenja, odnos između proporcije studenata koji su imali direktno iskustvo sa četiri forme korupcije i proporcije onih koji ih percipiraju kao široko raspostranjene i veoma široko raspostranjene je skoro sveprisutna, kao što će se videti ispod. U ovom slučaju je korišćena skala od 1 do 5 sa neodređenim nivoima. Nivoi su određeni u grafikonima, kako bi se čitalac bolje orijentisao. Raspodele variraju logički, u mnogim primerima blizu normali, što opravdava naše određivanje ovih skala kao rednih veličina.

Varanje studenata

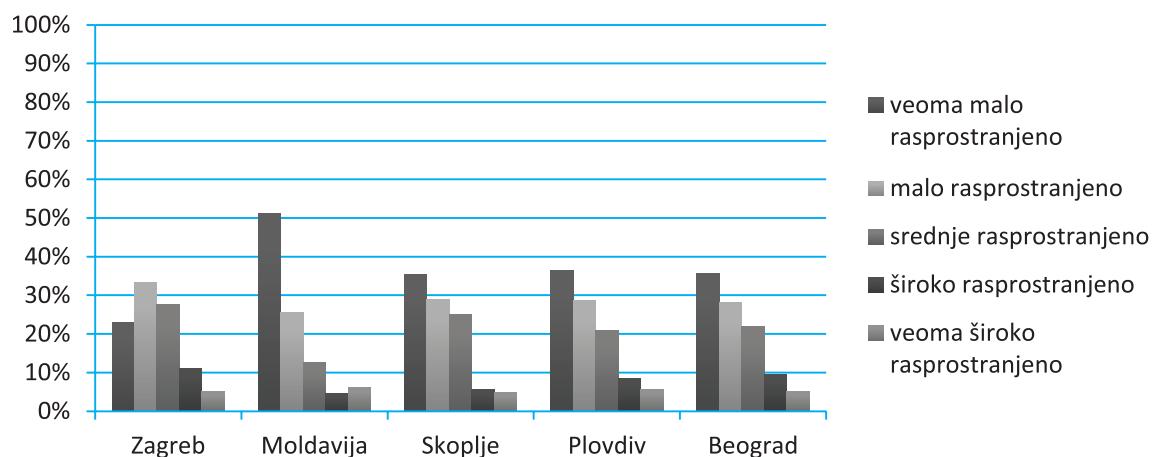
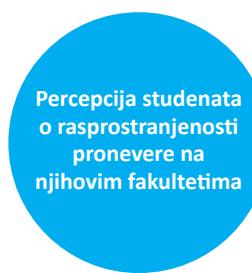
U Beogradu, Plovdivu i Zagrebu, studenti percipiraju varanje kao više rasprostranjenu pojavu nego njihove kolege iz Moldavije i Skopja, i to je slično podacima o direktnom iskustvu sa studentskim varanjem na ispitima. Relativna većina među studentima Plovdiva i u poređenju sa ostalim univerzitetima, percipiraju studentsko varanje kao "veoma široko rasprostranjeno", što može biti u vezi sa činjenicom da su u Plovdivu studenti generalno problem neodgovornog stava studenata prema nastavnom procesu ocenili kao problem od najveće važnosti. U tome ih prate Beograd i Zagreb.

Mito

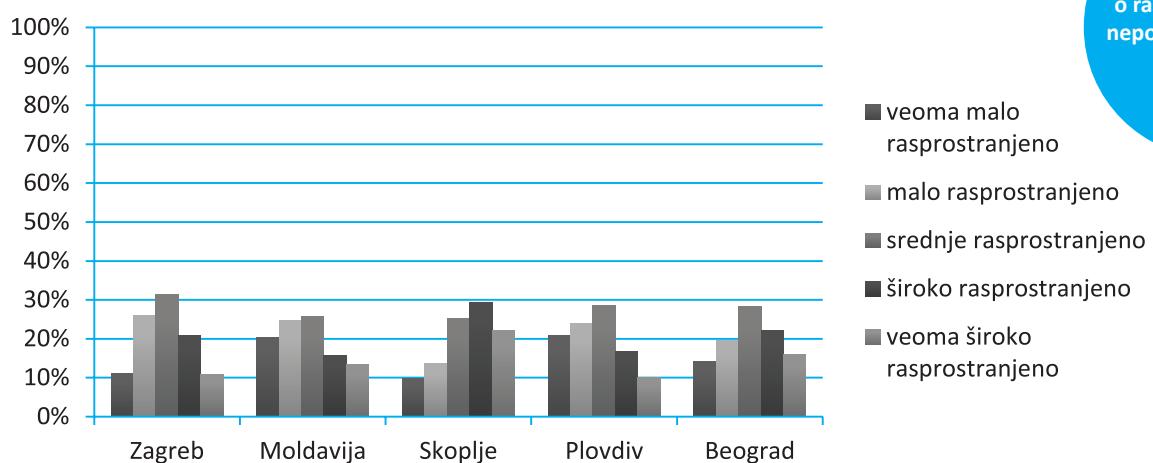
Dok su u Beogradu, Plovdivu, Skoplju i Moldaviji studenti slično ocenili rasprostranjenost mita na svojim fakultetima – oko 20 % percipiraju mito kao široko rasprostranjenu ili veoma široko rasprostranjenu pojavu – u Zagrebu je znatno manji procenat studenata odabrao ove dve opcije. Ista razlika postoji u direktnom iskustvu sa mitom u formi direktnog plaćanja.

Pronevera

Iako nije bilo opravdano da se stavi iskustvo studenata sa proneverom u "isti koš" sa njihovim iskustvom sa drugim formama korupcije sa kojima se oni mogu susresti češće, merenje njihove percepcije o rasprostranjenosti pronevere na njihovim fakultetima ima smisla zato što to predstavlja poverenje u dobro poslovanje kada je reč o finansijskim tokovima njihovih fakulteta. Ovde su rezultati u Beogradu, Skoplju i Plovdivu veoma slični. Studenti u Zagrebu su neznatno češće percipirali proneveru kao srednje rasprostranjenu (srednja tačka skale) ili široko rasprostranjenu (četvrti stepen skale), dok je na drugoj strani svaki drugi student u Moldaviji percipirao proneveru kao veoma malo rasprostranjenu pojavu (prvi stepen skale).

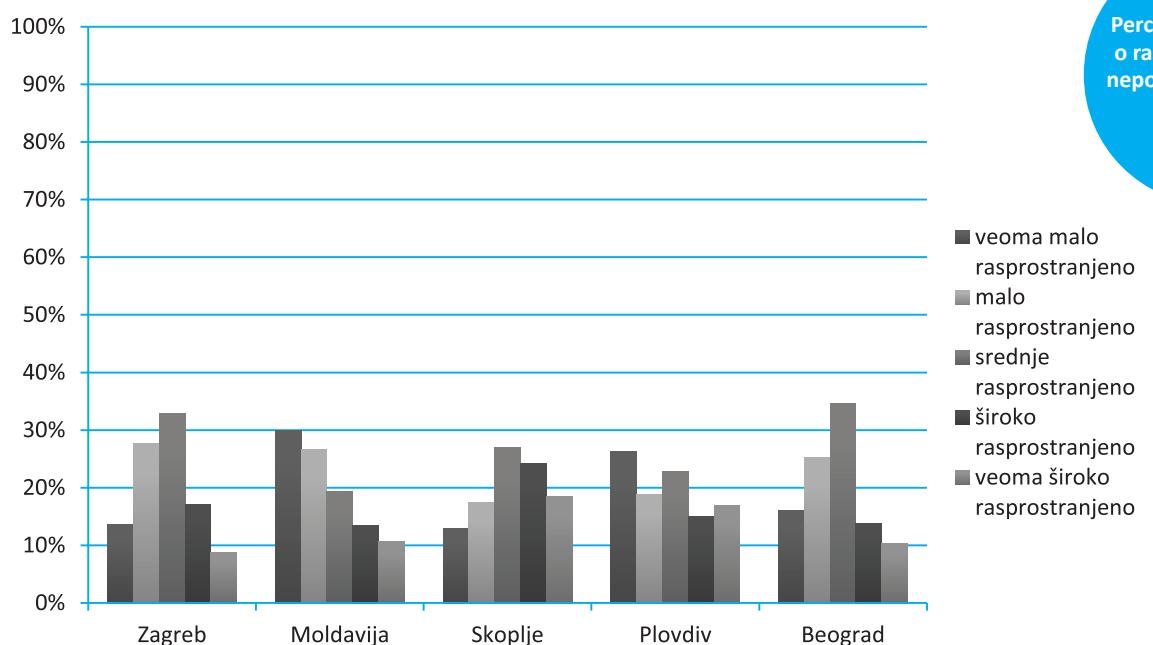
Nepotizam/protekcija

Percepcija studenata
o rasprostranjenosti
nepotizma/protekcije
na njihovim
fakultetima

Svaki drugi student u Skoplju smatra da je nepotizam / protekcija široko rasprostranjena ili veoma široko rasprostranjena pojava na njegovom fakultetu. Skoro 4 od 10 studenata u Beogradu ima isto mišljenje o svojim fakultetima. Upravo ta dva univerziteta "vode" u direktnom iskustvu sa nepotizmom / protekcijom pri upisu.

Plagijarizam

Percepcija studenata
o rasprostranjenosti
nepotizma/protekcije
na njihovim
fakultetima

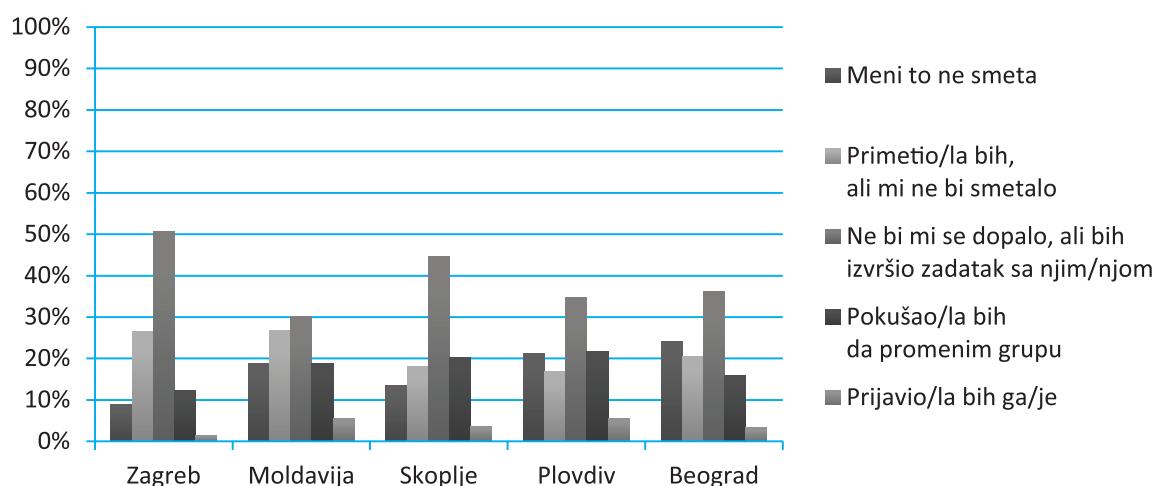
U Skoplju većina studenata percipira plagijarizam kao široko rasprostranjenu ili veoma široko rasprostranjenu pojavu, što je u liniji sa našim podacima o direktnom iskustvu sa tom pojавom.

Stavovi prema osobama koje su uključene u korupciju

Naredna pitanja se takođe delimično odnose na toleranciju prema korupciji kao ona u drugom setu, ali u drugačijem kontekstu: dok su prethodne stavke operacionalizovale toleranciju kao stepen saglasnosti sa generalnim tvrdnjama, u ovom segmentu smo predstavili moguće hipotetičke situacije ispitaniku, pitajući ga da ukaže na svoje nameravano ponašanje ili očekivani stav koji bi on/ona zauzeo/la prema kolegi/koleginici ili profesoru koji je uključen u koruptivnu radnju. Pet ponuđenih opcija (moguća ponašanja) su poput pet nivoa socijalne distance prema studentima ili profesorima uključenim u koruptivne radnje.

Stoga, ovde namera nije bila da se meri tolerancija prema korupciji, već stepen društvene osude onih koji su uključeni u nju. Razlog za to je da neformalne društvene norme često imaju znatan uticaj na društvenu praksu pa će stoga motivi za neko određeno ponašanje oslabiti tek kada se i formalne i neformalne norme prema njemu usaglase.

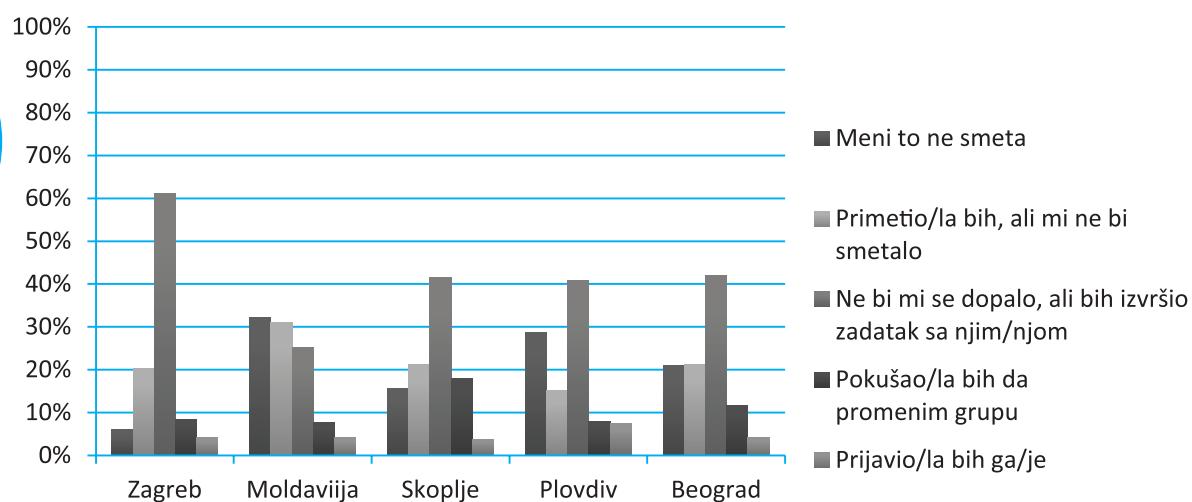
Stavovi prema studentima

Odgovori na sledeće hipotetičko pitanje: Profesor Vam daje grupni zadatak (npr. prezentaciju seminar skog rada) i podeli studente u grupe. Vi ste u grupi sa studentom koji radi ili je uradio / la nešto od navedenog: plagira/vara.

Ovde su studenti u Plovdivu u proseku češće birali najmanje tolerantno nameravano ponašanje prema kolegi/koleginici koji/koja plagira ili vara na ispitu, iako samo malo češće nego ispitanici u Skoplju, Modaviji i Beogradu. U Beogradu skoro svakom četvrtom studentu "ne bi smetala" ovakva koruptivna radnja. U Zagrebu studenti pokazuju veliku tendenciju ka sredini skale kada se poređi sa ostala četiri univerziteta: relativnoj manjini njih "ne bi smetala" ovakva koruptivna radnja i takođe relativna manjina bi ili pokušala da promeni grupu ako bi se našla u grupi sa osobom koja plagira ili vara na ispitu, ili bi prijavio/la tog kolegu/koleginicu.

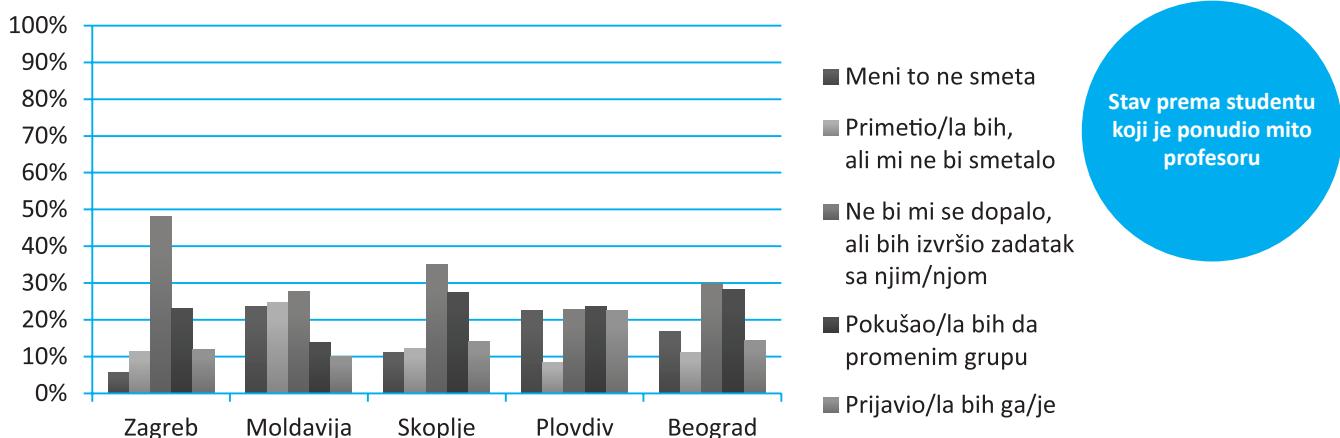
Ta dva koruptivna ponašanja su spojena u jednu stavku zato što se prepostavlja da predstavljaju "muku" formu korupcije za razliku od nepotizma pri upisu i mita na ispitima, što se nalazi u daljem tekstu. Dok je ovo spajanje skratilo upitnik, nažalost je učinilo nepodesnim poređenje sa stavkama tolerancije i iskustva, koje su obrađivale ova dva ponašanja odvojeno.

Odgovori na hipotetičko pitanje: Profesor Vam daje grupni zadatak (npr. prezentaciju seminar skog rada) i podeli vas u grupe. Vi ste u grupi sa studentom koji radi ili je uradio / la sledeće: upisao se na fakultet preko veze.

Studenti iz Moldavije i Plovdiva su pokazali najmanje spremnosti da društveno osude upis putem nepotizma (skoro svaki treći student na ova dva univerziteta je izabrao „Nemam problem sa time“). Međutim, u Plovdivu najviše studenata je najčešće biralo najveće društveno distanciranje kada se uporede sa drugim univerzitetima. Njih 8 % je tvrdilo da bi pokušali da promene grupu ukoliko bi ih stavili u grupu sa kolegom koji se služi/o nepotizmom. Ipak, ovde je razlika blaga, svodi se na nekoliko procenata. Ovo može biti razlog zašto studenti sa univerziteta u Plovdivu nisu pokazali najveću toleranciju prema praksi upisa putem nepotizma, kada ga iniciraju studenti.

Interesantno je da je drugi po snazi netolerantni društveni stav (pokušaj da se promeni grupa) kod ovog pitanja izabran značajno ređe nego kada je u pitanju student koji plagira ili vara, osim u Skoplju. Ovo se može obrazložiti time da je interes ispitanika u direktnoj opasnosti ukoliko on ili ona treba da izvrše zadatak sa kolegom za kojeg znaju da je plagirao tude radove u prošlosti.

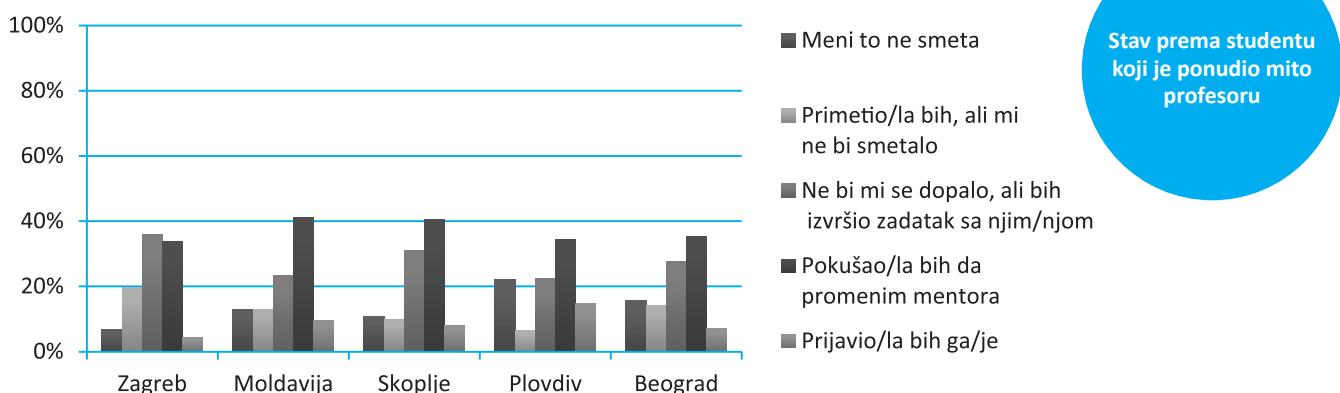

Odgovori na sledeće hipotetičko pitanje: Profesor Vam daje grupni zadatak (npr. prezentaciju seminara) i podeli studente u grupe. Vi ste u grupu sa studentom koji radi ili je uradio / la sledeće: ponudio mito profesoru.

Studenti iz Moldavije su i u ovom slučaju u proseku pokazali najmanji društveni otklon kada se susretnu sa studentom koji je ponudio mito profesoru. Uglavnom, studenti sa svih pet univerziteta su pokazali najveću društvenu distancu prema kolegi koji je ponudio mito u odnosu na plagiranje, varanje i nepotizam prilikom upisa. Ovo je u skladu sa rezultatima o toleranciji samo u slučaju podmićivanja. Dok je nepotizam prilikom upisa uglavnom tolerisan u sličnoj meri kao podmićivanje, studenti su pokazali značajno manje društvenog distanciranja prema nepotizmu prikom upisa nego prema onima koji su nudili mito.

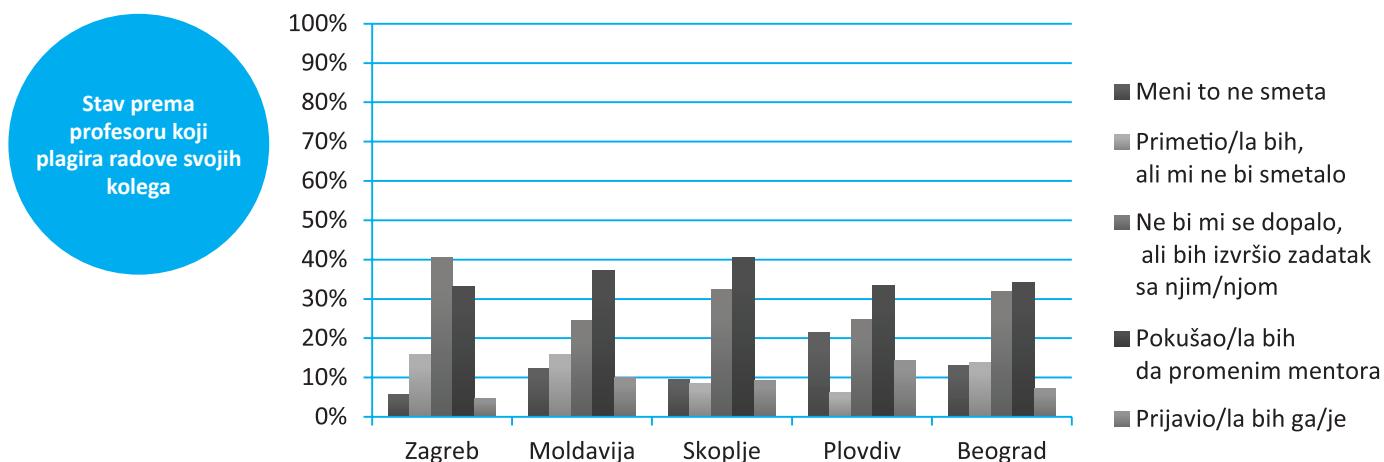
U Plovdivu, svaki peti student tvrdi da bi on ili ona promenili grupu ukoliko bi ih rasporedili u istu grupu sa studentom koji je ponudio mito. Takođe, svaki peti student iz Plovdiva tvrdi da bi on ili ona prijavili tog studenta. Ipak, stav studenata u Plovdivu je ambivalentan, kao i pri prošlom grafikonu: svaki peti student u Plovdivu „nema problem sa time“.

Stav prema profesorima

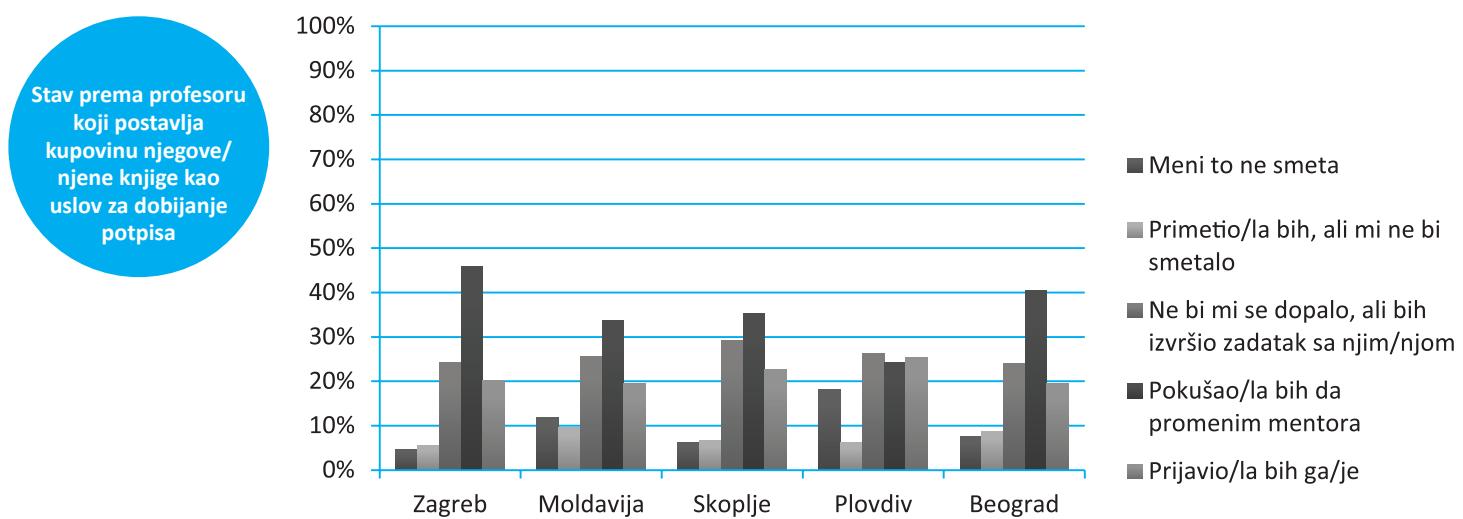
Odgovori na sledeće hipotetičko pitanje: Pišete svoj diplomski rad a tema koja Vas zanima spada u domen profesora koji: plagira studentske radove.

I u ovom slučaju, isti obrazac je pokazan u Plovdivu kada je reč o društvenom distanciranju prema profesoru koji plagira radove studenata: relativno u odnosu na druge univerzitete, najviše studenata „nema problem sa time”, ali, takođe, najviše je onih koji tvrde da bi prijavili mentora svog diplomskog rada ukoliko znaju da je on ili ona plagirao / la radove studenata.

Odgovori na sledeće hipotetičko pitanje: pišete svoj diplomski rad a tema koja Vas zanima spada u domen profesora koji: plagira radove svojih kolega.

Slično, isti obrazac se pojavljuje u Plovdivu kada je u pitanju društveno distanciranje prema profesoru koji plagira radove svojih kolega. Do sad, imamo veći broj pokazatelja da u Plodivu postoji relativno duboka podela između studenata koji ne osuđuju korumpirane kolege ili profesore, i onih koji tvrde da su spremni da preduzmu akciju kojom bi izrazili osudu (bilo da izbegavaju kontakt sa korumpiranim profesorima ili studentima, bilo da ih prijave).

Odgovori na sledeće hipotetičko pitanje: pišete svoj diplomski rad a tema koja Vas zanima spada u domen profesora koji: postavlja kupovinu knjige kao uslov za davanje potpisa.

Rezultat o društvenom distanciranju prema profesorima koji su umešani u podmićivanje u obliku uslovljavanja davanja potpisa kupovinom knjiga oslikava prethodno uočenu razliku između tolerancije i društvenog distanciranja prema podmićivanju u odnosu na druge, takozvane „mekše”, vidove korupcije: na svim univerzitetima svaki peti student tvrdi da bi on ili ona prijavili profesora koji je umešan u takvu praksu.

Ista podela između studenata koji oštro osuđuju i koji ne osuđuju se ponovo vidi u Plovdivu, ovoga puta u korist prvog.

Međupovezanost stavova prema korumpiranim studentima i profesorima je značajna. Mada, kada je reč o podmićivanju, izgleda da postoji pristrasnost među studentima: broj onih koji tvrde da bi prijavili profesora koji uslovljava prodajom knjige je u proseku dvostruko veći u odnosu na broj onih koji bi prijavili studenta koji je ponudio mito. Samo u Plovdivu ne postoji takva pristrasnost, na čijem je univerzitetu broj studenata koji je navodno spreman da prijavi podmićivanje relativno visok.

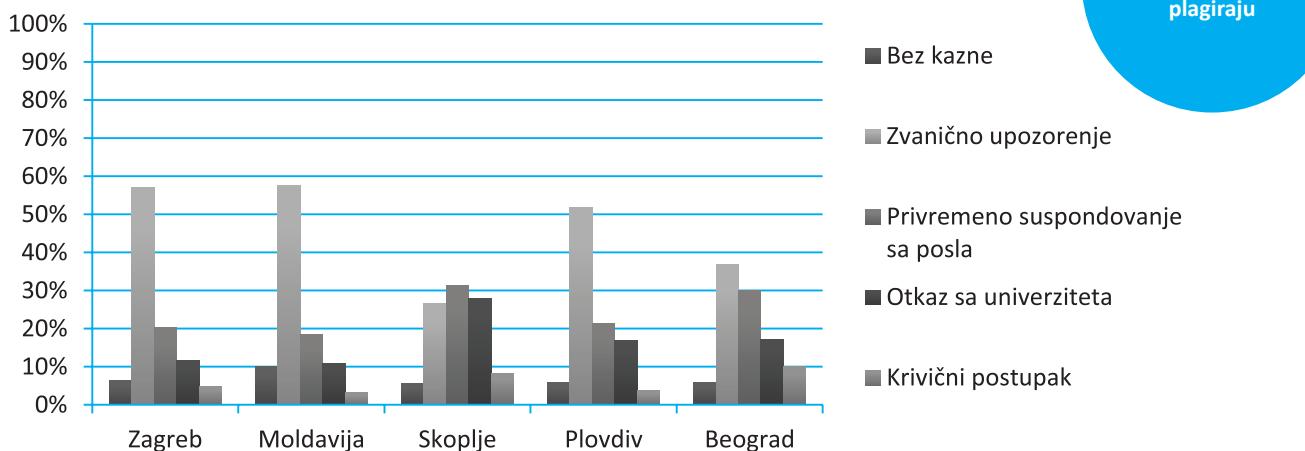
Kao što je već rečeno, korelacija između stavova prema korumpiranim profesorima i studentima je razumno visoka. Korelacija između stava prema profesoru koji plagira radevne studenata i prema profesoru koji plagira radevne svojih kolega je naročito visoka. Ovi rezultati bi mogli biti u skladu sa pretpostavkom da se često isti profesori upuštaju u višestruka „nedela“ kada jednom „pređu liniju“ neetičkog ponašanja, zavisno od toga gde se postavi ta „linija“. Verovatno je da su ispitanici zamislili posebne studente i profesore za koje znaju da su korumpirani kada su iskazali svoje društveno distanciranje. Ako ste plagirali rad studenta jednom, biće vam lakše da plagirate rad kolege sledećeg puta, i u manje čestim prilikama, da postavite kupovinu knjiga kao uslov za davanje potpisa. U daljem istraživanju, da li su često iste osobe umešane u širok spektar nedela može biti provereno specifičnim pitanjima, ili kvantitativno ili kvalitativno.

Analiza faktora jedinica iskustva i stava sugerije da iskustvo sa korupcijom uglavnom ne utiče na sklonost studenata da je društveno osude ili ne osude. Ako imamo na umu da su korelacije između jedinica tolerancije i iskustva takođe relativno niske, možemo da predložimo zaključak da stav i tolerancija prema korupciji više predstavljaju vrednosna uverenja nego što proističu iz, i što se odnose na, iskustvo sa korupcijom. Ovo može biti bitno iz perspektive kreiranja politika, zato što može da nagovesti da postoji snažna baza studenata sa stavom da su spremni da se bore protiv korupcije. Nažalost, čini se da je i suprotno tačno, kao što se može videti iz priloženih grafikona.

Međutim, ove tvrdnje o spremnosti da se prijave korumpirane kolege i profesori ne bi trebalo uzeti zdravo – za – gotovo. To je i pokazano i ukratko elaborirano u narednim odeljcima.

Odgovarajuće kazne za osobe uključene u koruptivne aktivnosti

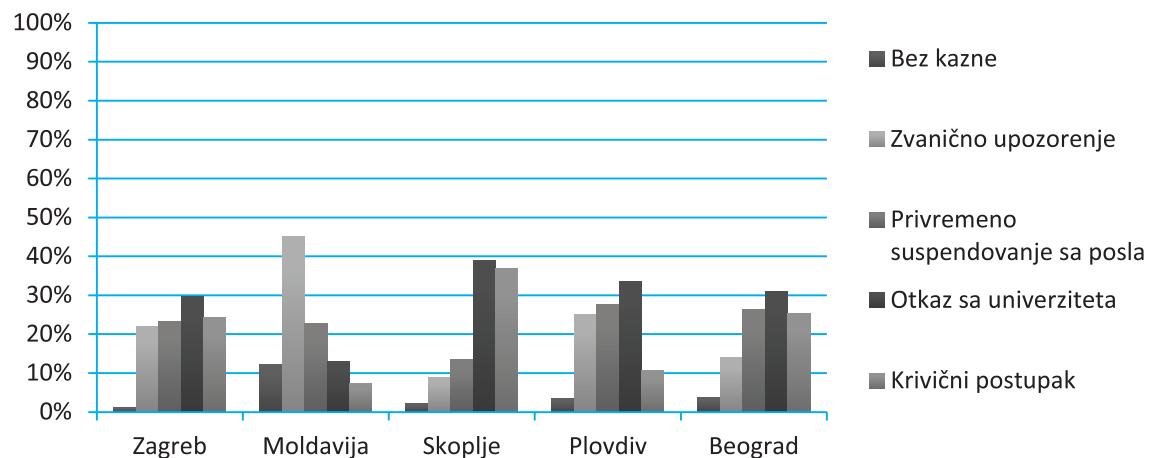
Odgovarajuće kazne za profesore

Grafik pokazuje da plagiranje od strane profesora uglavnom ne „zaslužuje“ stroge kazne. Međutim, u Skoplju i Beogradu ovo važi značajno manje. Skoro svaki treći student u Skoplju bi dao otkaz profesoru koji plagira. Začuđujuće, 10 % studenata u Beogradu bi navodno plagiranje stavilo u nadležnost državnog tužioca. Ili to, ili su pomešali krivično gonjenje sa građanskim parničenjem.

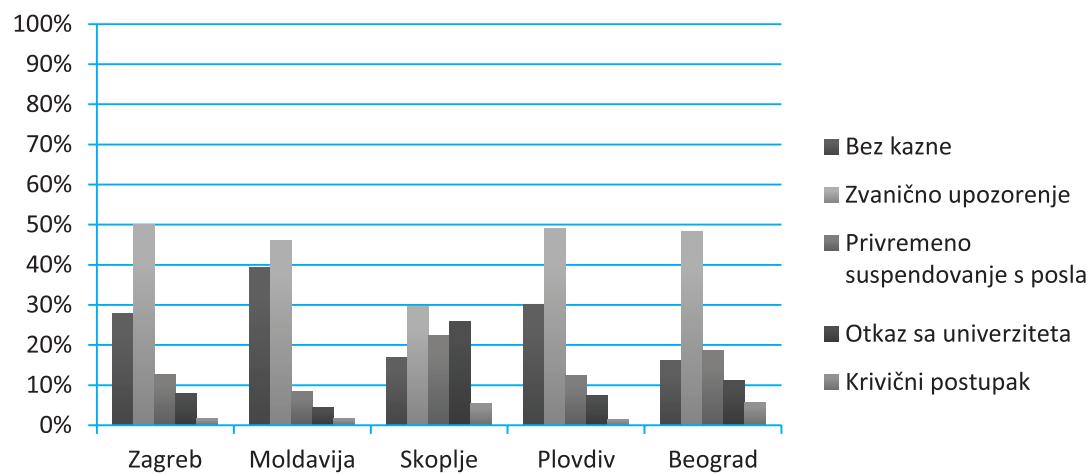
Studenti su procenili da je podmićivanje u vidu uslovne prodaje knjiga znatno teže nedelo, osim u Moldaviji. Više od 10 % studenata u Moldaviji ne bi uopšte kaznilo takvu praksu. Skoplje ponovo vodi u drastičnosti odgovarajućih sankcija, a slična je situacija i u Beogradu.

Odgovarajuća kazna za profesora koji postavlja kupovinu knjiga kao uslov za davanje potpisa

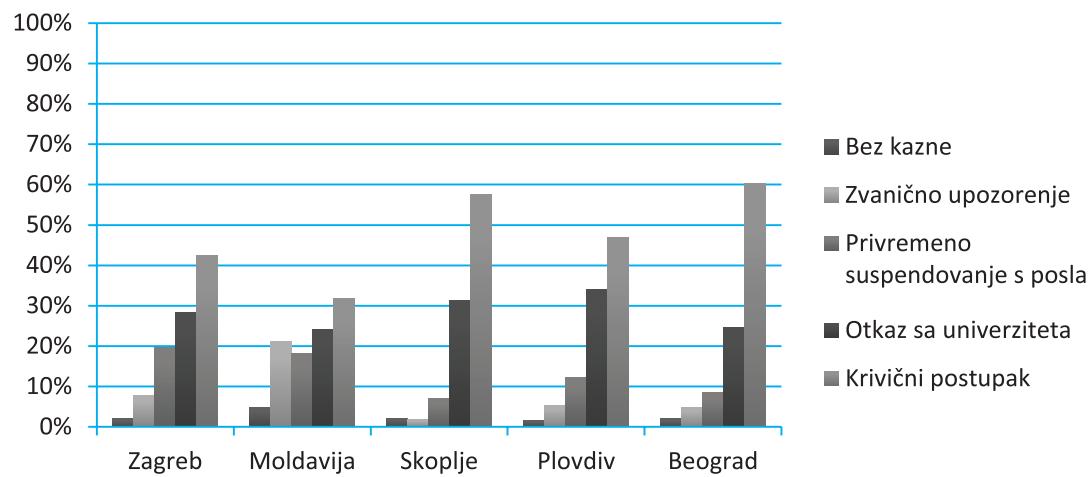

Studenti uglavnom vide puštanje studenata da varaju kao manji problem, osim u Skoplju. Više od četvrtine studenata u Skoplju bi otpustilo profesora koji dozvoljava studentima da varaju. Studenti iz Skoplja su, takođe, pokazali najniži nivo tolerancije prema dva vida studentskog varanja.

Odgovarajuća kazna za profesora koji dozvoljava studentima da varaju

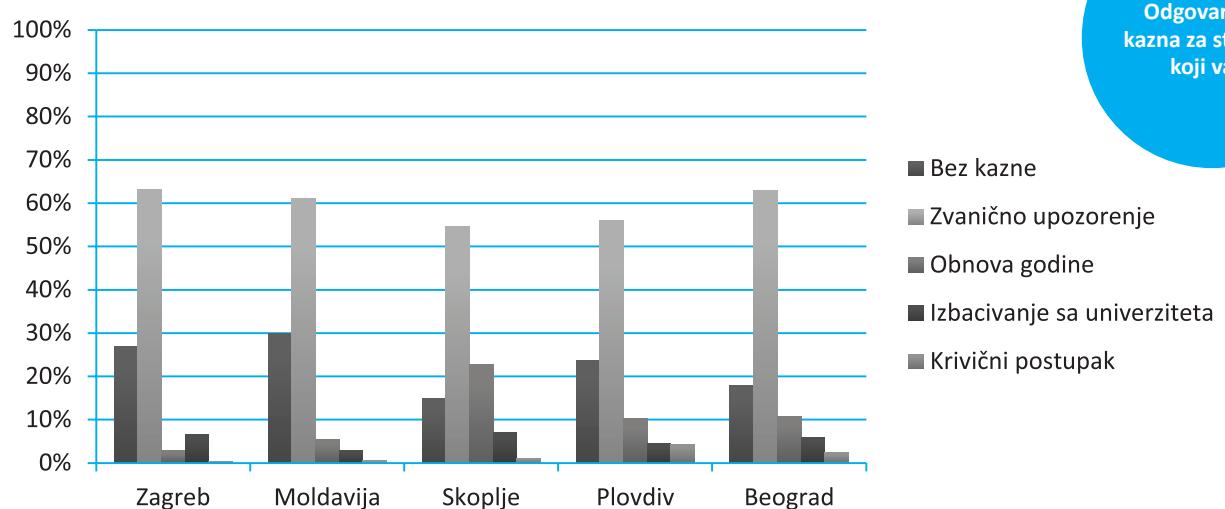

Odgovarajuća kazna za profesora koji proneveri novac

Pronevera je uglavnom „nagrađena“ najstrožim kaznama od svih ponuđenih vidova zloupotreba. Mada, studenti iz Moldavije, i u manjoj meri studenti iz Zagreba, gledaju na proneveru malo blaže. Svaki peti student u Moldaviji bi kaznio proneveru samo javnim upozorenjem.

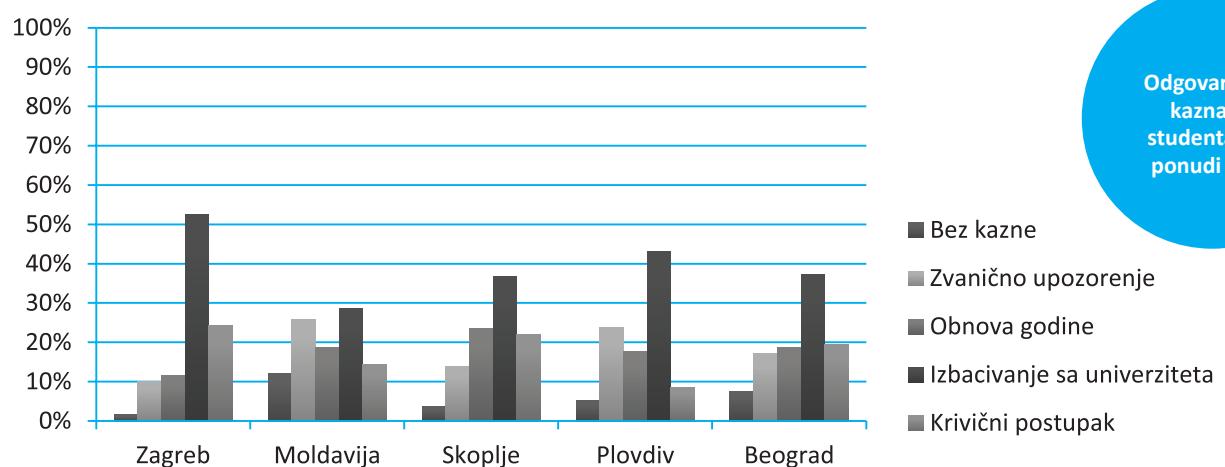
Odgovarajuće kazne za studente

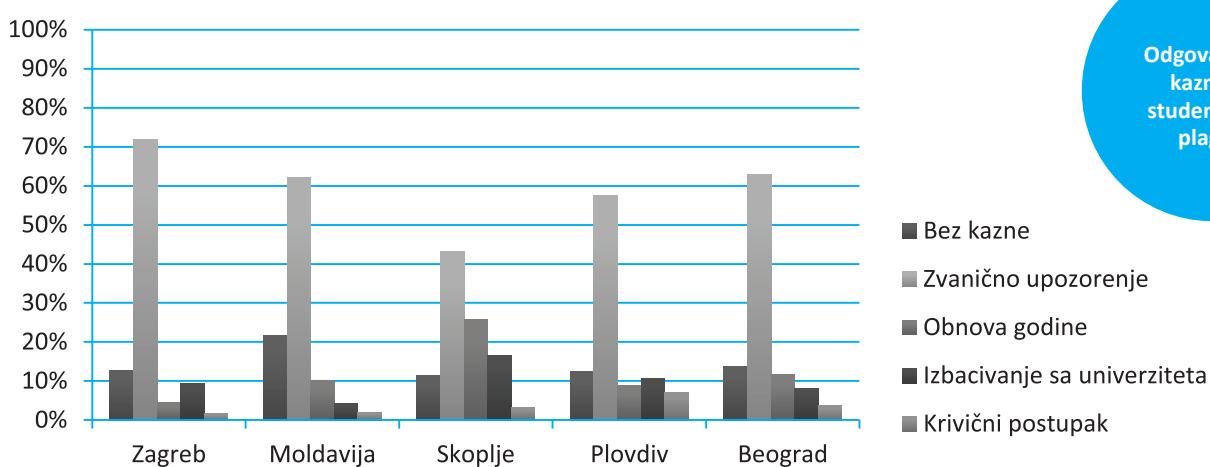
Odgovarajuća kazna za studenta koji varala

S obzirom da je krivično gonjenje studenata zbog varanja ili nerealističan ili neželjen scenario čak i među onima koji su najviše protiv korupcije, trebalo bi obratiti pažnju na prva četiri stepena na skali. Takođe, razlike u univerzitetskim regulativama bi, takođe, trebalo imati na umu: recimo, u Zagrebu obnova godine ne postoji kao specifična mera u skoro nijednom univerzitetском i fakultetskom statutu.

Uz ova ograničenja, ponovo najstrože studente pronalazimo u Skoplju: skoro jedna četvrtina njih bi kaznila studenta obnovom akademske godine. Može se videti gotovo isti obrazac u odgovarajućim kaznama za studentski plagijarizam, koji po svojoj prirodi može biti smatrana za poseban vid varanja.

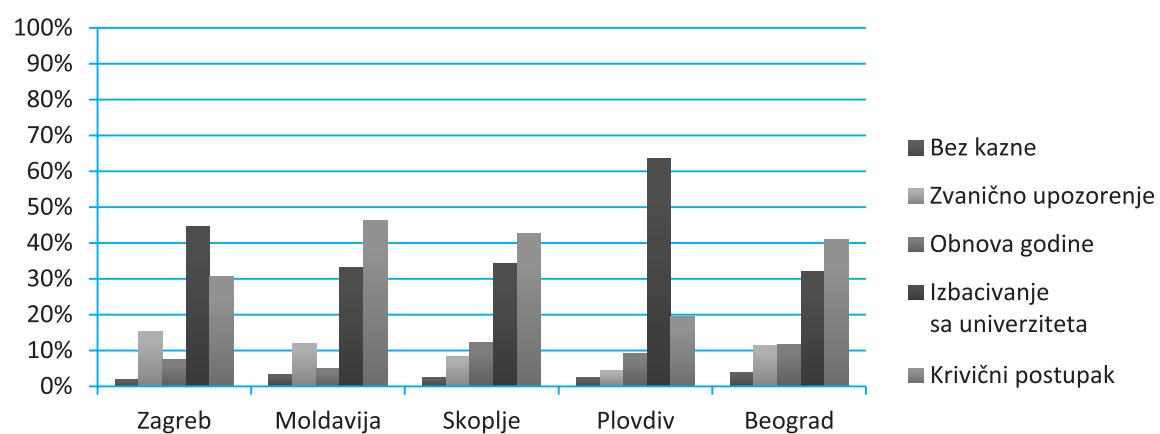

Odgovarajuća kazna za studenta koji ponudi mito

Odgovarajuća kazna za studenta koji plagiira

Shodno očekivanjima, primećuje se drugačiji šablon kada su u pitanju odgovarajuće kazne za studente koji nude mito. Najstrože kazne su svuda, u manjoj ili većoj meri, rezervisane za studente uključene u slučaj davanja mita. Studenti u Zagrebu su nešto stroži nego ostali studenti: više od polovine zagrebačkih studenata opredelilo se za opciju izbacivanja studenta koji nudi mito sa univerziteta. Zanimljivo je da se slične kazne odnose i na studente – posrednike u slučaju davanja mita: čini se da studenti, kada je davanje mita u pitanju, ne postavljaju pitanje ko je bio inicijator, a ko je bio pomagač. U slučaju davanja mita, činjenica ko je imao kakvu ulogu je teška za utvrđivanje, pošto se uloga posrednika može svesti na jednostavno pružanje informacija ostalim studentima o tome koji profesori primaju mito. Primera radi, svaki peti student u Zagrebu bi se opredelio za pokretanje krivičnog postupka, a više od polovine zagrebačkih studenata bi se opredelilo za izbacivanje studenta koji je prosledio informaciju sa fakulteta. Samo se u Moldaviji primećuje tendencija za blažim kaznama. Svi pomenuti rezultati su u skladu sa rezultatima o toleranciji prema koruptivnim radnjama.

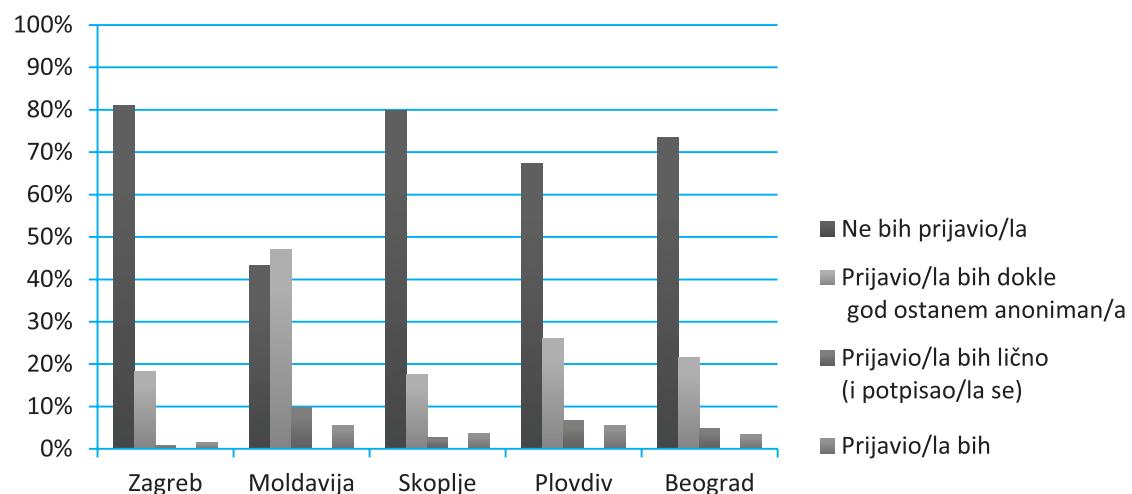

Kada je reč o proneveri novca studentskih organizacija, svuda se, u manjoj ili većoj meri, primećuje ista revnost u opredeljivanju za stroge kazne: više od tri četvrtine studenata sa svih pet univerziteta bi ovakve slučajeve kaznilo ili izbacivanjem sa fakulteta ili pokretanjem krivičnog postupka.

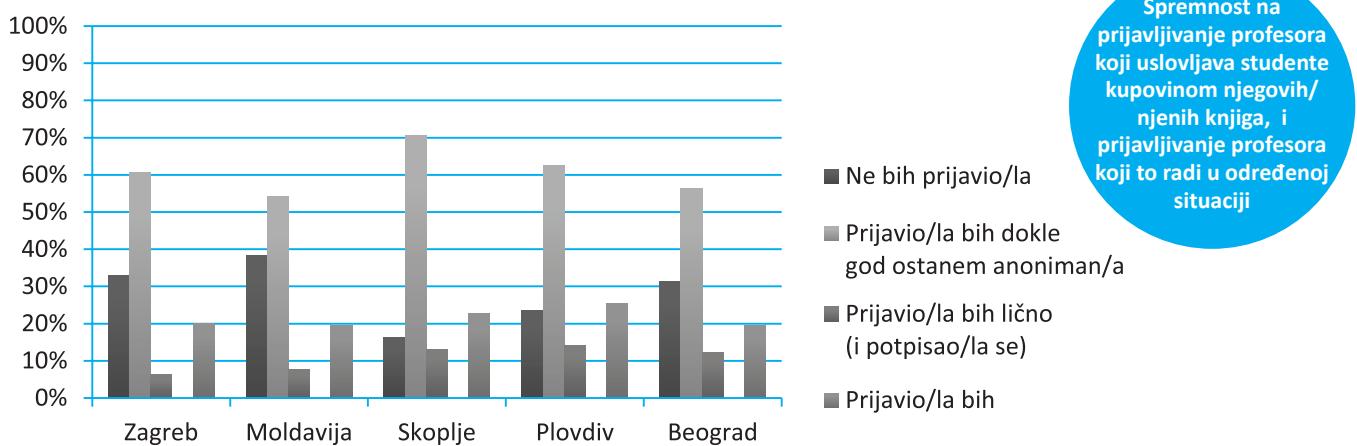
Spremnost / voljnost za prijavljivanje korupcije

U ovom delu, od studenata se tražilo da odrede da li bi prijavili osam koruptivnih radnji, od kojih su šest pokrenute od strane studenata, a dve od strane profesora. Ponuđene su tri opcije: ne prijaviti, prijaviti anonimno i prijaviti lično. Od šest koruptivnih radnji preduzetih od strane studenata, tri su se odnosile na varanje: varanje na ispitima, plaćanje nekome da vam napiše seminarski rad, pisanje seminarskih radova nekom drugom studentu.

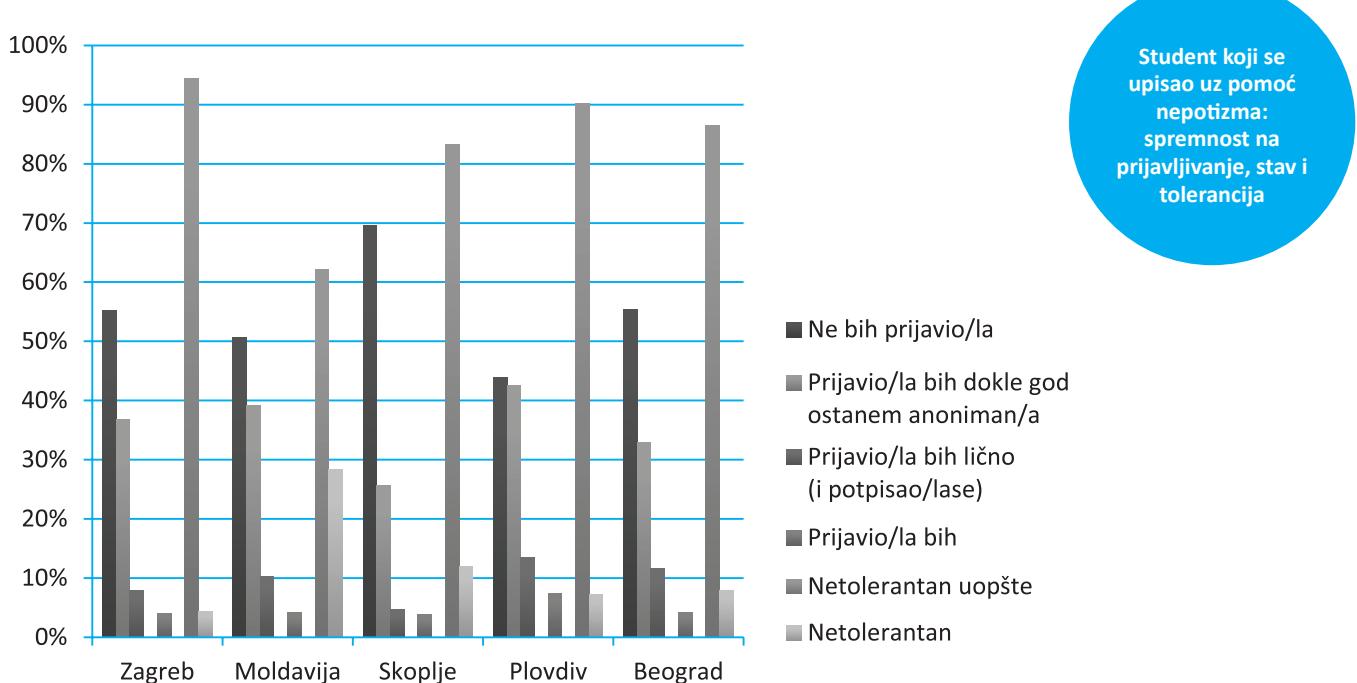
Sledeći grafikon obuhvata rezultate dobijene na temu ove tri koruptivne radnje. Ovi rezultati su ovde upoređeni sa procentom studenata koji su ispoljili najveći stepen nezadovoljstva prema kolegi/koleginici koji vara (plagira ili prepisuje), tj. izabrali su 5. stepen na skali - "Prijavio/la bih ga/je" u okviru pitanja o stavovima prema osobama koje su uključene u koruptivne radnje.

Cilj ovog poređenja bilo je utvrđivanje relativne doslednosti u samo – proceni studenata o njihovoj spremnosti da prijave slučaj varanja. Naravno, kada se skala predstavi nekom ispitaniku, on je ne posmatra *per se*, već u kontekstu ponuđenih stepena na skali, ali je i dalje u stanju da razazna razliku u značenju između prijavljivanja i neprijavljinjanja korupcije. Osim ponuđenih skala, nedoslednost takođe može biti proizvod društvenog konteksta u kome se formiraju zaključci: sasvim je drugačije ukoliko se od studenta traži da prijavi nekog studenta nasumično (impersonalno pitanje) ili studenta sa kojim je u istoj grupi (konkretna hipotetička situacija u kojoj student obavlja neki radni zadatak zajedno sa studentom koji vara).

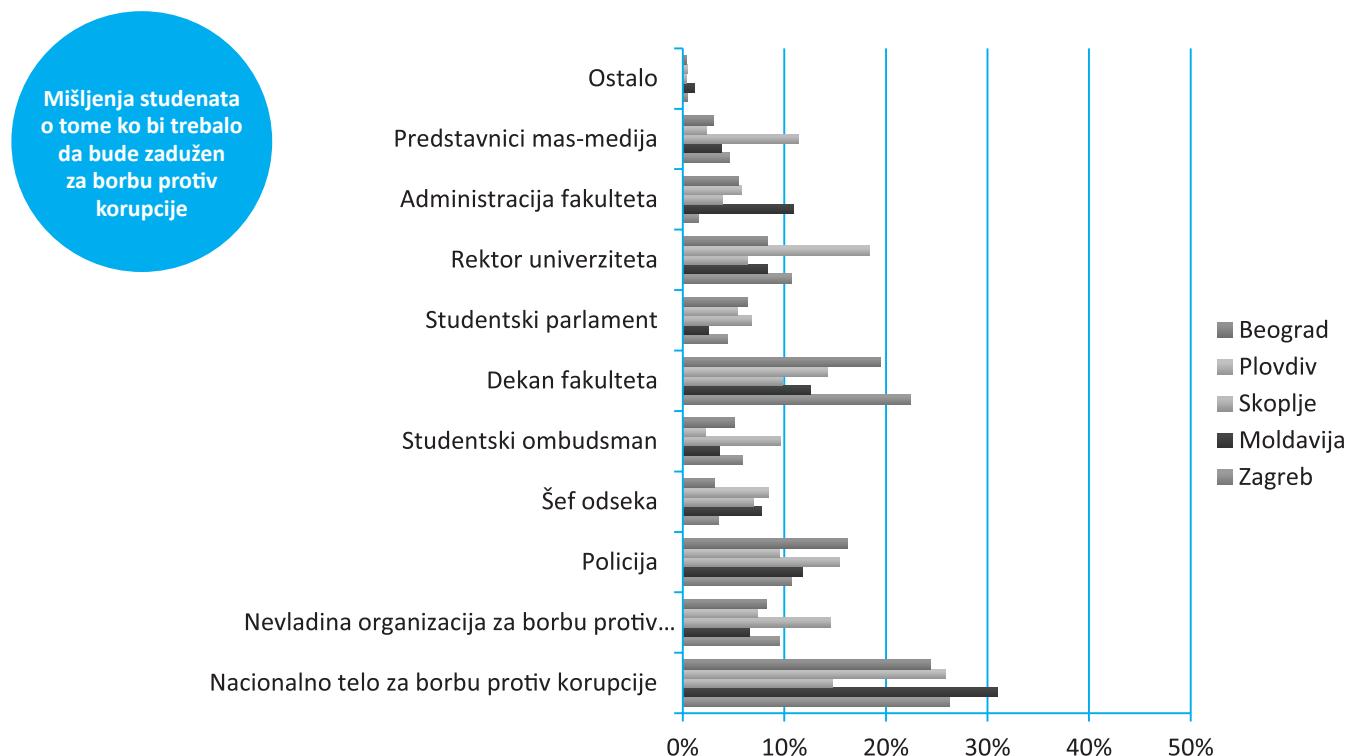
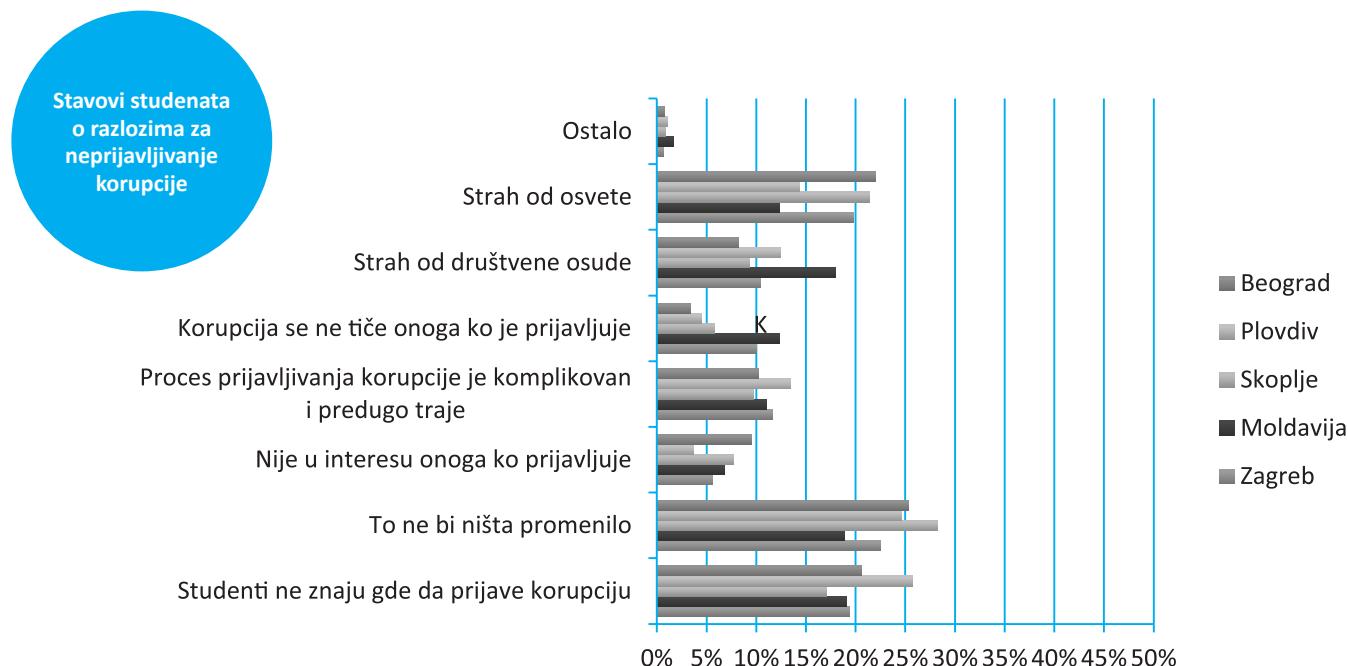

U cilju daljeg predstavljanja (očekivane) nedoslednosti u stavovima studenata, tri aspekta percepcije studenata koji su upisani na fakultet "preko veze" predstavljena su grafikonom ispod: spremnost da se takav slučaj prijavi, izražavanje stava prema osobi uključenoj u takav slučaj i tolerancija. Naravno, da bi ovaj stav bio dosledan, ni u kom slučaju se ne može reći da nivo netolerancije prema ovoj vrsti koruptivne radnje automatski podrazumeva njeno prijavljivanje, već se u obzir uzima razlika u broju studenata koji ne tolerišu ovakvu koruptivnu radnju i svih onih koji bi ovakvu radnju prijavili. Slučaj studenata upisanih "preko veze" je u tom smislu reprezentativan i za ostale oblike korupcije, jer postoji jasna razlika između broja onih koji koruptivne radnje ne tolerišu i onih koji bi ih prijavili.

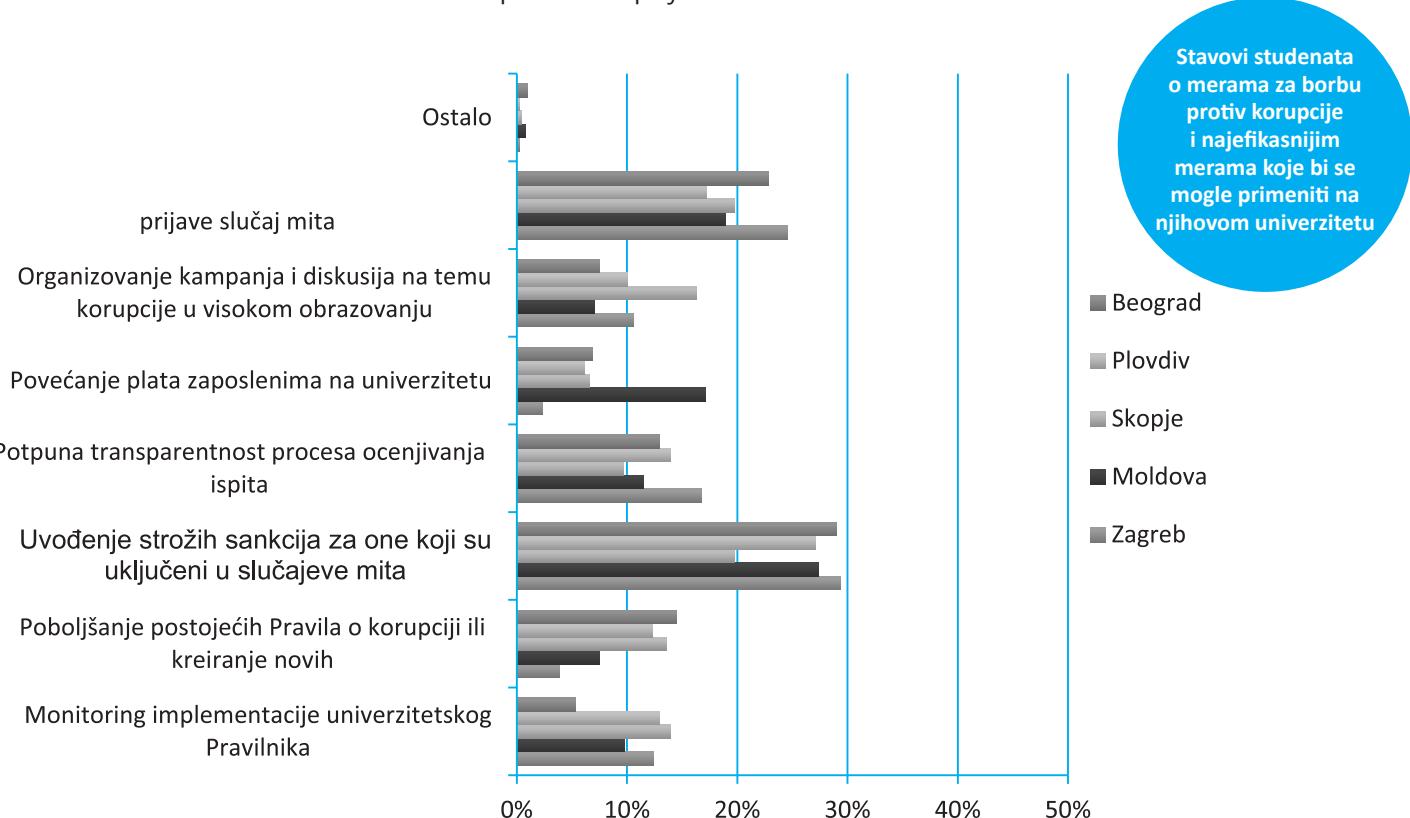

Pitanja sa više ponuđenih odgovora

Kada je u pitanju prijavljivanje korupcije, osoba mora biti izuzetno hrabra da prijavi korupciju u državi u tranziciji, imajući u vidu da je poverenje prema institucijama neznatno i generalno se ne zna kome bi korupciju trebalo prijaviti. Ovaj fenomen se lako uočava na grafikonu. Oko 20 – 30 % odgovora pokazuju stav da prijavljivanje ne bi donelo nikakvu promenu, dok 17 – 26 % odgovora stavljaju naglasak na činjenicu da studenti ne znaju gde ili kome da prijave korupciju. Još jedna značajna prepreka je svakako strah. Skoro 20 % odgovora ukazuje na strah od odmazde ili društvene osude.

Borba protiv korupcije mora se voditi na svim nivoima, ali posebno su interesantne specifične razlike u institucijama i/ili osobama koje studenti percipiraju kao odgovorne. Dok u većini pitanja postoji izvestan šablon zajednički za sve države, postoje lokalne specifičnosti koje se mogu posebno razjasniti u zasebnim nacionalnim izveštajima. Iako se ovaj izveštaj neće njima detaljno baviti, ipak će se ukazati na neke od njih. Interesantno je da u svim državama, izuzev Makedonije, studenti smatraju da nacionalno telo za borbu protiv korupcije, u najvećoj meri, treba biti zaduženo za borbu protiv korupcije, dok studenti u Makedoniji po ovom pitanju smatraju da je uloga predstavnika mas – medija daleko veća nego što to smatraju njihove kolege. Takođe se može uočiti da studenti u Zagrebu i Beogradu, u procentualno većem broju nego u ostalim državama, smatraju da bi dekani trebalo da se bave borbom protiv korupcije. Plovdiv se izdvaja po stavu da bi rektori u najvećoj meri trebalo da budu zaduženi za borbu protiv korupcije.

U okviru ponuđenih odgovora ispitanci su najviše birali dve anti – korupcijske mere: uvođenje strožih kazni i garantovanje zaštite i anonimnosti osobama koje prijave korupciju. Ova činjenica naglašava da postoji društvena stigmatizacija osoba koje prijave koruptivne akte. Kako je već uočeno, strah je u velikoj meri odgovoran za uzdržavanje od prijavljivanja korupcije, pa se čini da studenti prepoznaju i smatraju za neophodno da se osigura bezbednost osoba koje se odluče da prijave korupciju. Ovde se opet mogu uočiti specifičnosti koje se pojavljuju u pojedinačnim državama. Primera radi, u Moldaviji preovlađuje mišljenje da su povećane plate zaposlenima na univerzitetu dobar način za borbu protiv korupcije, dok studenti u Makedoniji smatraju da bi u ovu svrhu trebalo organizovati kampanje i diskusije na temu korupcije u visokom obrazovanju, radi podizanja svesti o važnosti tog problema.

Fokus grupe

Metodom fokus grupe može se istražiti tema iz mnogo različitih aspekata, što omogućava detaljan pregled problema i takođe omogućava da se svaki glas čuje. Ovo ne bi moglo da se dobije ni putem strukturiranih upitnika, niti putem detaljnih intervjuja, budući da je reč o društvenom fenomenu u koji su uključeni mnogi ljudi i koji se mora posmatrati u kontekstu.

Fokus grupe predstavljaju vođene grupne intervjue. Sastoje se od grupe ljudi okupljenih od strane moderatora, koji imaju zadatak da, na osnovu ličnog iskustva, diskutuju i komentarišu određenu temu koja je predmet istraživanja.

Održano je ukupno 8 fokus grupa sa studentima sledećih fakulteta:

- Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu (tema: evaluacije)
- Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu (tema: evaluacije)
- Medicinski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu (tema: mito)
- Fokus grupa sa studentima sa različitih fakulteta, Univerzitet u Beogradu (teme: finansije, takse, mito, varanje, upis, plagiranje..)
- 2 fokus grupe sa studentima različitih fakulteta, Univerzitet u Nišu (tema: takse)
- 2 fokus grupe sa studentskim predstavnicima sa različitih fakulteta, Univerzitet u Beogradu (teme: studentsko organizovanje, finansije, mito, varanje)

Rezultati

Kada je reč o kvalitetu studiranja, studenti su uglavnom birali zlatnu sredinu. Nisu bili ni previše zadovoljni ni previše nezadovoljni. Na pojedinim fakultetima su smatrali da se kvalitet razlikuje od smera do smera. Studenti nisu zadovoljni kako se sprovodi program, te samim tim ni znanjem koje dobiju. Smatraju da je uvođenje Bolonje znatno ubrzalo sve, jer profesori jure da pređu gradivo, a to utiče na opšti kvalitet. Neki učesnici su smatrali da Bolonja kao takva treba da se ukine, dok su drugi bili mišljenja da ona može da se poboljša.

Kao najveći problemi izdvojili su se neorganizacija na fakultetu, loša saradnja sa profesorima, problemi sa literaturom, nekreativnost u nastavi, loša implementacija Bolonje, nemarnost studenata kada su u pitanju predavanja koja su osnova za primanje znanja, manjak stručnih profesora, itd. Skoro svi studenti su naglasili da imaju veoma malo praktične nastave, a da takođe nema ni volje profesora da podstiču praktičnu nastavu.

Najnezgodnija tema za razgovor u okviru fokus grupa je svakako bila mito. Za razgovor o ovoj temi smo odabrali Medicinski fakultet Univerziteta u Novom Sadu, ali smo takođe o tome pričali i sa jednom grupom studenata sa različitih fakulteta i sa studentskim predstavnicima sa različitih fakulteta Univerziteta u Beogradu. Medicinski fakultet važi za jedan od najtežih fakulteta na novosadskom univerzitetu, s obzirom na dužinu trajanja studija i visoke zahteve koji se postavljaju pred studente. Pošli smo od pretpostavke da su teži fakulteti plodnije tle za pojavu mita. Upravo na Medicinskom fakultetu su studenti ukazali na postojanje ove koruptivne pojave. Ona se vrši lančano na sledeći način: student – katedra – profesor. Zastupljenost mita i učestalost direktno zavisi od uloge predmeta na fakultetu tj. od kolike je važnosti predmet: na težim predmetima je veća zastupljenost dok je na lakšim manja. Takođe su istakli postojanje plaćanja za ispitne kombinacije kao i kombinacije na testu (koje uglavno koštaju oko 300 evra), a cene opet variraju u zavisnosti od kriterijuma i bodova koji nosi predmet. Opšti stav grupe jeste da nikad ne bi prijavili mito nekoj od institucija koje se bave time, u strahu od posledica i naglašava se solidarnost između profesora u zajedničkoj odbrani od glasina.

Predstavnik jednog fakulteta Univerziteta u Beogradu je istakao da na fakultetu korupcija postoji i da je javna tajna da se ispiti kupuju, kao i da su ti profesori na visokim pozicijama i da se onda ljudi plaše da to obelodane. Takođe, studenti su istakli da na nekim fakultetima postoji i privatna nastava, koju drže profesori i asistenti, ali se o tome čuti. Na nekim fakultetima se ispiti polažu i uz pomoć partijskih veza, jer se tačno zna koji profesor pripada kojoj partiji. Pojedini studentski predstavnici Univerziteta u Beogradu su rekli da nikada nisu čuli da se na njihovim fakultetima može kupiti ispit, dok su neki isticali postojanje "razmene usluga".

U razgovoru sa studentskim predstavnicima, dotakli smo se teme njihovog odnosa sa upravom fakulteta. Studenti su imali suprotna iskustva u saradnji sa upravom. Neki studenti su imali veoma dobar odnos sa upravom, ali sa druge strane, loš odnos sa ostalim studentima. Smatraju da postoji zdrav odnos i da su mnoge zahteve i ideje uspeli da realizuju zajedno. Sa druge strane, drugi studenti su istakli da imaju loš odnos sa upravom, i da ih često teško "smekšati".

Studentski predstavnici su takođe pričali i o problemima koji postoje na njihovom fakultetu. Neki od njih su čuli da na njihovom fakultetu postoji prinudna kupovina udžbenika. U razgovoru sa drugom grupom studenata, učesnici su istakli da se često dešava da profesori traže da se donosi njegova knjiga na predavanja. Studentski predstavnici su potvrdili su da su čuli i za upis preko veze, a takođe su na jednom fakultetu imali i pritužbe studenata na pokušaj zlostavljanja.

U definisanju toga šta sve jeste korupcija, svi su bili saglasni da je i varanje na fakultetu takođe korupcija. Međutim, smatraju da kod njih na fakultetima nikada ne bi uspela akcija protiv varanja. U drugoj grupi smo saznali da su sankcije za varanje na fakultetima različite. Negde ih čak i nema uopšte.

Kada je reč o evaluacijama rada profesora, svi studenti su rekli da se evaluacije na njihovim fakultetima sprovode redovno. Međutim, kao glavni problem u vezi sa evaluacijama, studenti su isticali činjenicu da njihov rezultat ne utiče na poboljšanje kvaliteta studija. Rezultati se uglavnom ne objavljuju javno, niti su dostupni na sajtovima fakulteta. Jedan od problema je i to što popunjavanje anketnih listića nije obavezno za studente, a i sama činjenica da ih oni popunjavaju neozbiljno, jer smatraju da ionako ništa neće promeniti. Na većini fakulteta nisu predviđene sankcije za loše ocenjene profesore, tj. studentima nije poznato da je neki profesor snosio posledice.

Zahtevi za pristup informacijama od javnog značaja

Zakoni o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja (u zemljama gde su usvojeni, a Republika Srbija je jedna od njih) omogućavaju građanima i fizičkim licima da zatraže bilo koju informaciju za koju se smatra da je od javnog značaja, od javne institucije koja poseduje te informacije.

Informacija od javnog značaja je definisana kao: informacija kojom raspolaže organ javne vlasti, kreirana tokom rada ili u vezi sa radom organa javne vlasti, sadržano u dokumentu i u vezi sa organom (može se razlikovati u zavisnosti od terminologije zakona).

Institucija koja poseduje informaciju je pravno obavezana da obezbedi datu informaciju onima koji je potražuju u određenom vremenskom periodu. Ukoliko institucija ne obezbedi traženu informaciju, dodatni pravni mehanizmi su aktivirani kako bi se osiguralo obezbeđivanje tražene informacije.

Imajući u vidu da su univerzitet, fakulteti, ministarstva obrazovanja, inspekcijske komisije i tome sl. smatrane nosiocima javnih informacija, ovo oruđe je od velikog značaja za istraživanje korupcije u visokom obrazovanju. Za razliku od drugih instrumenata koji se koriste za merenje korupcije, zahtev za pristup informaciji od javnog značaja obezbeđuje činjenične umesto percepirane podatke.

Zahtevi za pristup informacijama od javnog značaja su poslati na adresu pet fakulteta:

1. Filološki fakultet, Univerzitet u Beogradu;
2. Fakultet tehničkih nauka, Univerzitet u Novom Sadu;
3. Mašinski fakultet, Univerzitet u Beogradu;
4. Pravni fakultet, Univerzitet u Novom Sadu;
5. Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Ovi fakulteti su odabrani na osnovu slučajnog uzorka među institucijama dva najveća univerziteta u Srbiji. Nijedan od navedenih fakulteta nije odgovorio u zakonskom roku od 15 dana, te su uložene žalbe Povereniku za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti. Nakon žalbe, na zahtev su odgovorili Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu i Mašinski fakultet Univerziteta u Beogradu.

Ovo je jasan pokazatelj niskog nivoa transparentnosti fakulteta, koji ne samo da nemaju proaktivan stav prema iznošenju javnosti informacija od interesa za širu javnost nego i bez posledica krše zakonske odredbe koji regulišu to pitanje. U atmosferi gde postoji nizak nivo transparentnosti rada institucija se nalazi plodno tlo za nepoštovanje postavljenih pravila i pojavi korupcije – ovi podaci ne znače da korupcije na tim fakultetima nužno mora biti ali svakako dovode do sumnje.

Dokumenta koja su tražena u zahtevima su:

1. Dokumenti koji sadrže osnove po kojima se određuju, odnosno kako su formirane cene prijave ispita, studentskih taksi i svih drugih usluga koje su u cenovniku navedene tokom 2010., 2011. i 2012. godine;
2. Finansijski plan, odnosno planirani prihodi za 2012. godinu;
3. Godišnji i finansijski izveštaj za 2010., 2011. i 2012. godinu;
4. Dokumenti iz kojih se mogu videti troškovi aktivne nastave, predavanja i vežbi po studentu, odnosno po predmetu, vežbama ili drugom kriterijumu po kome ste izračunavali ove troškove

u toku jedne školske godine za školske 2009/2010, 2010/2011. i 2011/2012. godinu.

5. Dokumenti iz kojih se može videti koliko normativno-nastavnih grupa za predavanja i vežbe ima po godinama, kao i broj studenata po godinama koji su finansirani iz budžeta i koji su samofinansirajući za 2009/2010. i 2010/2011. godinu;
6. Dokumenti koji sadrže osnove i kriterijume kako su formirane cene školarina za školske godine 2009/2010, 2010/2011 i 2011/2012;
7. Dokument koji sadrži informacije o strukturi materijalnih troškova, definisanih u članu 59. Zakona o visokom obrazovanju;
8. Dokumenta koja sadrže informaciju o korišćenju prostorija na Fakultetu od strane drugih pravnih lica (koja su to sve pravna lica, po kom osnovu ih koriste, koji su prihodi Fakulteta po tim osnovama i sl.);
9. Dokumenti iz kojih se može videti izdavački plan fakulteta;
10. Dokument koji sadrži poseban pravilnik kojim se uređuje izdavačka delatnost;
11. Dokumenti iz kojih se može videti koliko je sredstava izdvojeno za Studentski parlament za 2010, 2011. i 2012. godinu;
12. Izveštaje o rezultatima i sprovedenim evaluacijama i samovrednovanju za 2010, 2011. i 2012. godinu;
13. Dokumenti u kojima se mogu videti informacije o prolaznosti studenata na ispitnim rokovima u 2010, 2011. i 2012. godini;
14. Izveštaj disciplinske komisije za 2010., 2011. i 2012. godinu;
15. Dokument koji reguliše raspored predavača po predmetima, odnosno ispitivača po rokovima;
16. Dokument kojim se reguliše pravo profesora da drži privatnu nastavu studentima uz novčanu nadoknadu; i
17. Dokument koji zabranjuje/dozvoljava promenu odnosno zamenu ispitivača na ispitu.

Umesto zaključka

Od svog nastanka 2003. godine Antikorupcijska studentska mreža ulaže napor da ukaže na probleme u funkcionisanju visokog obrazovanja u zemljama članicama, vršeći istraživanja o kvalitetu visokog obrazovanja, podižući svest o problemima koji se javljaju i javno zagovarajući određene reforme. AKSM je prepoznala korupciju kao jedan od najvećih problema koji se javlja u visokom obrazovanju i koji ima najdalekosežniji uticaj ne samo na kvalitet svršenih studenata, nego i na celokupan razvoj društva. Delovanje AKSM je uspeло да тему korupcije u visokom obrazovanju uvede u javni diskurs u zemljama članicama kao temu od značaja za šиру javnost, što se može smatrati velikim uspehom. Međutim, i pored ukazivanja na ovaj problem, on nije dobio zadovoljavajuću pažnju osim deklarativne među zainteresovanim stranama.

Ovo istraživanje je imalo za cilj da ukaže na činjenicu da korupcija u visokom obrazovanju postoji u zemljama članicama, kao i da taj fenomen ima jako slične karakteristike u celom regionu. Sam akcenat nije stavljen na percepciju korupcije, kao temu koja se najviše pominje u sličnim istraživanjima, već su u obzir uzeti i druge, takođe veoma važne teme koje ilustruju ne samo koliko već i kako i zašto se koruptivna praksa dešava. Zaključak koji se navodi je da sistem ne funkcioniše i da su potrebne hitne i sveobuhvatne reforme da bi se stanje promenilo. Samo istraživanje nije imalo namjeru da daje preporuke koje bi te reforme bile – sa jedne strane, jer su bile obuhvaćene zemlje sa različitim sistemskim rešenjima (kao što je uvodni deo publikacije i ilustrovaо) a sa druge zato što bi to predstavljao ozbiljno zaduženje koje bi svojim obimom prevazišlo limitirane resurse Mreže. Za početak, potrebno je osnažiti već postojeće institucije i veću pažnju posvetiti sprovođenju već ustanovljenih pravila, pre svega u vezi sa Bolonjskim procesom.

Veoma je važno sprovoditi redovna monitoring istraživanja korupcije u visokom obrazovanju, kao tehniku procesa verifikacije da bi se ustanovilo da li reformska rešenja daju određene rezultate. Ovo istraživanje je samo pokušaj da se ukaže na taj put.

Tim Antikorupcijske studentske mreže u Jugoistočnoj Evropi, mart 2013.